

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

TEZİN ADI

Türkiye’de Kalkınma ve İşbirliği Dış Yardımlarının Kurumsallaşması

TEZİN TÜRÜ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Süleyman ŞAHİN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Poyraz GÜRSON

ANKARA–2013

ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Süleyman ŞAHİN tarafından hazırlanan "Türkiye'de Kalkınma ve İşbirliği Dış Yardımlarının Kurumsallaşması" başlıklı bu çalışma 29/05/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Gözde YILMAZ (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Poyraz GÜRSON (Danışman)

Dr. Duygu Dersan ORHAN (Üye)

ÖNSÖZ

Türkiye’de Kalkınma ve İşbirliği Dış Yardımlarının Kurumsallaşması başlığı altında yaptığım bu çalışmada, devletlerarası yardımın başlangıcından bu güne gelişimini ve Türkiye’nin faaliyetlerine etkisini incelemeye çalıştım. Çalışmam sırasında, ülkemizde yapılan yasal düzenlemelerden ve resmi idareler tarafından yayınlanan raporlardan yararlandım. Dinamik bir karakter taşıyan devletlerarası yardım ilişkilerinin birçok faktörden etkilendiğini ve diplomasi başta olmak üzere birçok şeyi de etkilediğini göz önünde bulundurarak karmaşık yapısının, olduğundan daha fazla akademik araştırmayı hak ettiği sonucuna vardım. Yardımın Türkiye’deki yapısının kurumsallaştığını fakat görevli idareler ve yardım aktörleri ile ilgili gelişmelerin henüz mükemmelleşmediğini ve bünyesinde bazı riskler barındırdığını tespit ederek, somut önerilerde bulundum. Bu önerilerimi Türkiye’nin yaptığı yardımların nitelik olarak genelde batılı uygulamalardan farklılaştığı yönündeki tespitim şekillendirdi.

Tez danışmanım Yrd Doç. Dr. Poyraz GURSON çalışmamın her aşamasında yol göstererek bana büyük destek verdi. En büyük yardımcım saygıdeğer eşim Devrim ŞAHİN oldu. Bu konudaki birikimlerini benimle paylaşan Oğuzhan BAYRAK ve S. Hüdai EKİNCİ ile tecrübelerinden istifade ettiğim Aytekin AYDEN, Murat ORAL, Ebru SANER, Kürşat TARIM, Cemile ENGÜZEL ve diğer birçok arkadaşımı da burada şükranla anıyorum.

Yıllarca Türkiye’nin yardımlarını OECD ölçütlerine göre yayınlamaya çalışan, bazen grup lideri bazen uzman olarak birikimlerini yaptığı çalışmalara aktaran ve bu konuda istatistikî veri üreterek çok büyük hizmet eden TİKA Uzmanı Füsun GÜR hanımefendi ve arkadaşlarına da ayrıca teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın ilgilenen herkese faydalı olmasını diliyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
HARİTALAR, GRAFİKLER VE TABLOLAR.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETLERARASI YARDIMIN ARKA PLANI

I-KURUM VE KURUMSALLAŞMA KAVRAMI.....	4
II-ULUSLARARASI YARDIM İLİŞKİLERİNDE AKTÖRLER.....	6
A-Devletler	6
B- Devlet Dışı Resmi- Sivil Uluslararası Aktörler	9
III- NEDEN YARDIM EDİLİR? NEDEN YARDIM ALINIR?	10
IV-.GÜÇ VE DEVLETLERARASINDAKİ YARDIMLARA ETKİSİ.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETLERARASI YARDIMA ETKİ EDEN OLUŞUMLAR

I-.BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI'NIN KURULMASI.....	17
II- İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ'NİN KABULÜ	18
IV- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BİNYIL BİLDİRGESİ	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETLERARASI YARDIM UYGULAMALARI

I-.TRUMAN DOKTRİNİ: TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'A ABD YARDIMI.	22
II-.MARSHALL YARDIMLARI VE AVRUPANIN KALKINDIRILMASI.....	24
III- GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMALAR.....	28
A- Yardım Etkinliğini Arttırma Çabaları	29

B-Eleştiriler ve Talepler	34
C- Yardım Eylemleri	40
IV-.PROGRAMLANABİLİR YARDIM	43
V-. YARDIM KAVRAMLARI	46
A- Toplam Kalkınma Yardımları:	46
B- Resmi Kalkınma Yardımları:	46
C-Diğer Resmi Akımlar:	47
D- Özel Akımlar:.....	47
VI-.RESMİ KALKINMA YARDIMI ALICILARI.....	48
VII-.RESMİ KALKINMA YARDIMI KATEGORİLERİ.....	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE YARDIM FAALİYETİNİN AKTÖRLERİ

I-.UNDP.....	51
II-.NATO VE BARIŞ İÇİN ORTAKLIK ÇALIŞMALARI.....	53
III-.OECD.....	54
IV-.MİLLİ OLUŞUMLAR.....	56
A-İngiltere:	57
B-Fransa:	58
C-Almanya:	59

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN YARDIMLARI

I- TÜRKİYE'NİN ZORUNLULUKLARI; TARİH, COĞRAFYA VE KÜLTÜR	62
II-TÜRKİYENİN AFGANİSTAN VE YUNANİSTAN'A YARDIMLARI	63
A- Afganistan'a Yardım	64
B-Yunanistan- Büyük Kıtık ve Türk Yardımları	64
III-.TÜRKİYE'DE YARDIM YAPAN AKTÖRLER VE DÜZENLEMELER..	66
A-.Kalkınma Bakanlığı.....	68
B- Milli Eğitim Bakanlığı	69

C-Ekonomi Bakanlığı	70
D-Sağlık Bakanlığı	71
E-Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	73
F-Adalet Bakanlığı	73
G-İçişleri Bakanlığı	75
H-Kültür ve Turizm Bakanlığı	76
I-Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	77
J-Genelkurmay Başkanlığı	78
K-Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanlığı	79
L-Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığı	81
M-Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanlığı	83
N-Belediyeler	83
O-Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü	84
P-Türk Kızılayı	85
R-Üniversiteler	86
S-Türkiye Şeker Fabrikaları	87
T-Sivil Toplum Kuruluşları	88

ALTINCI BÖLÜM

KURUMSAL BİR YAPI OLUŞMUŞ MUDUR?

KURUMSAL BİR YAPI OLUŞMUŞ MUDUR?	91
SONUÇ VE ÖNERİLER	104
KAYNAKÇA	109
EKLER	116
ÖZET	124
ABSTRACT	127

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AFD: Fransız Kalkınma Ajansı

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BİO: Barış İçin Ortaklık

BKH: Binyıl Kalkınma Hedefleri

BKK: Bakanlar Kurulu Kararı

BM: Birleşmiş Milletler

BMBB: Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi

BMZ: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Bakanlığı (Almanya)

CIDA: Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı

CPA: Programlanabilir Ülke Yardımı

DAC: Kalkınma Yardımları Komitesi

DAG: Kalkınma Yardımları Grubu

DIFID: İngiltere Kalkınma Yardımları İdaresi

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

ECA : (ABD) Ekonomik İşbirliği İdaresi

ESKH: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

EXIMBANK: Türkiye İhracat Bankası Anonim Şirketi

FEI: Fransız Uluslararası Yardımını Tanıtım İdaresi

GIZ: Alman Teknik İşbirliği Şirketi

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

IDA: Uluslararası Kalkınma Kuruluşu (Dünya Bankası)

IMF: Uluslararası Para Fonu

İKT: İslam Konferansı Teşkilatı

İSEDAK: İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi

JICA: Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı

- KfW: Alman Kalkınma Finansmanı Bankası
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OEEC: Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü
PKO: Program Koordinasyon Ofisi (TİKA)
RG: Resmi Gazete
RKY: Resmi Kalkınma Yardımı
ROA: Yardımların Gerçekliği Örgütü
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TİKA KYRK: Kalkınma Yardımları Raporlama Kılavuzu (TİKA Kalkınma Yardımlarına İlişkin Tanımlar ve Örnekli Açıklamalar)
TİKA TKYR: TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011
TKY: Toplam Kalkınma Yardımları
TMO: Toprak Mahsulleri Ofisi
TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TÖMER: Türkçe Öğrenim Merkezi
UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
USAID: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı

HARİTALAR, GRAFİKLER VE TABLOLAR

- 1- (Metin içi)- Harita 1- Avrupa Ülkelerinin Yardımlarının Yöneldiği Coğrafya
- 2- (Metin içi) - Grafik 1- Ülkelerin Aldığı Toplam RKY (1960–2007)
- 3- (Metin içi) - Grafik 2- Programlanabilir Yardım Toplamının RKY İçindeki Oranı
- 4- (Metin içi) - Grafik 3- Türkiye'nin Yaptığı RKY (1991–2011)
- 5- (Metin içi) - Tablo 1- Dış Yardım Yetkisinin Yasal Kaynağı
- 6- (Metin içi) - Tablo 2- Dış Yardımlarda Kullanılan Kaynaklar
- 7- (Metin içi) - Tablo 3- Üniversiteler
- 8- (Metin içi) - Tablo 4- Dış Yardımı Etkileyen Faktörler
- 9- (Metin içi) - Tablo 5- Dış Yardım Aktörleri, Yetkiler ve Fiili Durum
- 10- (Metin içi A)- Tablo 6- En Çok Yardım Yapan Kuruluşlar Yıllara Göre Dağılımı
(Ek- 1, 6- B)
- 11- (Metin içi A)-Tablo 7- En Çok Yardım Alan Ülkeler Yıllara Göre Dağılımı
(Ek- 2, 7- B)
- 12- (Metin içi A) -Tablo 8- RKY Kategorilerinin Yıllara Göre Dağılımı
(Ek- 3, 8- B)
- 13- (Metin içi) - Tablo 9- Türk Yardım Organizasyonunun Güçlü ve Zayıf Yönleri
- 14- (Ek-4) - Tablo 10- Tüm Donörlerden Alınan RKY (İlk On Ülke)
- 15- (Ek-5)- Tablo 11- Tüm DAC Üyelerinden Alınan RKY (İlk On Ülke)
- 16- (Ek-6)- Tablo 12- ABD'den Alınan RKY (İlk On Ülke)
- 17- (Ek-7)- Tablo 13- DAC Üyesi AB Ülkelerinden Alınan RKY (İlk On Ülke)
- 18- (Ek-8)- Tablo 14- Birleşik Krallıktan Alınan RKY (İlk On Ülke)
- 19- (Ek-9)- Tablo 15- Fransa'dan Alınan RKY (İlk On Ülke)
- 20- (Ek-10)- Tablo 16- Japonya'dan Alınan RKY (İlk On Ülke)
- 21- (Ek-11)- Tablo 17- Almanya'dan Alınan RKY (İlk On Ülke)
- 22- (Ek-12)- Tablo 18- RKY Alıcı Ülkeler

GİRİŞ

Dünya üzerinde, kurulu güç dengesinden faydalananların vazgeçemediği, herhangi bir fayda sağlayamayanların ise değiştirmeye çalıştığı uluslararası bir sistem içinde yaşamaktayız. Sistem, 2. Dünya Savaşı'nın sonucunda şekillenmiştir ve o dönemin izlerini yansıtmaktadır. 2. Dünya Savaşı galiplerinin kurduğu bu denge içinde o tarihte önemli bir rol alamayan ülkelerden bazıları ise geçen zaman içinde güçlenmişlerdir. Zamanla uluslararası faaliyet gösteren resmi-sivil birçok aktör de ortaya çıkmıştır. Çok aktörlü ve geçmişten farklı bu yapı, dünya düzenini de etkileyecektir.

Dünya düzeninin yeniden şekillenmeye başladığı böyle bir dönemde kalkınma ve işbirliği yardımları uluslararası ilişkiler için yeni dengeler çerçevesinde her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Bu çalışmanın amacı uluslararası aktörlerin yürüttükleri devletlerarası/teknik yardımı inceleyerek, Türkiye bu resmin neresindedir ve neresinde olmalıdır sorularına cevap aramak ve dış yardımlar ile ilgili bir kurumsallaşmanın oluşup oluşmadığına ilişkin tespitler yaparak, önerilerde bulunmaktır.

Devletlerin birbirlerine yaptıkları yardımlar, Birleşmiş Milletler Teşkilatının düzenlemeleriyle ve kabul edilen ESKH ve İHEB' nin hükümleri doğrultusunda önce somutlaştırılmış Binyıl Kalkınma Hedeflerine dönüştürülmüş ve raporlamada bir standart getirilmesi ile yepyeni bir sürece girmiştir. OECD bünyesinde yer alan ve DAC olarak bilinen Kalkınma Yardımları Komitesi, kendisine raporlanan yardımlar için belli standartlar getirmiş ve ODA olarak bilinen Resmi Kalkınma Yardımları kapsamına hangi uygulamaların gireceği ile ilgili esaslar belirlemiştir. Bu uygulamalar zaman içinde geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Kullanılan kavram ve kelimeler raporlamalarda kullanılan gruplamalardan kaynaklanmaktadır. Yardım, kalkınma yardımı, resmi kalkınma yardımı, resmi yardım, resmi ve özel akımlar, teknik yardım ve bağlı yardım gibi kavramlar OECD DAC raporlama tanımları olarak kullanılmaktadır. Bu genel sınıflamaya rağmen

kelimeler başka dillere çevrildiğinde daha farklı ve karmaşık bir anlam dizisi çıkmaktadır. Sadece teknik yardım kelimesi üzerinde dursak, uygulama sırasında bir yandan ideal bir yardım çeşidi olarak karşımıza çıkmakta diğer yandan ise yardım veren tarafın uzmanlarına ve teknolojisine dayandığından bağlı yardım olarak anlamlandırılmaktadır.

Yardım kelime ve kavramları ile ilgili ayrı ve teferruatlı bir çalışma yapılması gerektiğinden, burada daha çok raporlamalarda kullanılan kavramdan bahsedilmiştir. Ayrıca devletlerarası yardımda kurumsallaşmanın sağlanıp sağlanmadığının analiz edilmesi amacıyla, bu konudaki temel aktörlere, bunların oluşumlarına, tarihsel ve bölgesel zorunluluklara değinip, yardımın doğuşu ile ilgili arka planda kısa analizler yapılmıştır.

Bu araştırma için nitel yöntemlerden yararlanılmıştır. Bu çalışma, ‘nasıl’ ve ‘niçin’ sorularını ele aldığı, bir olgu veya olayın derinliğine incelenmesine olanak verdiği için bir ‘durum çalışması’dır.¹

“Devletlerarası yardım nasıl kurumsallaşmıştır?” ve “bu kurumsal yapı nereye doğru gitmektedir?” ve “nelerden etkilenmiştir?” sorularına cevap aranmıştır. Daha sonra “Türkiye bu resmin neresindedir?”, “mevcut konumunun fırsat-tehdit ilişkisi nedir?”, “yardım kurumsallaşması nasıl oluşmuştur ve nelerden etkilenmektedir?” sorularına cevap aranmıştır.

Çalışmada veri toplama amacıyla literatür, ulusal ve uluslararası mevzuat taranmış, yayımlanmış raporlar incelenmiş olup dış yardımlara etki eden etmenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılmış ve Türkiye özelinde dış yardımları nasıl etkilediği, Türkiye’nin nasıl bir dış yardım kültürü geliştirdiği olumlu ve olumsuz taraflarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Toplanan veriler “doküman analizi” yapılarak analiz edilmiş ve tablolastırılarak yorumlanmıştır.

¹ Yıldırım, A. & Şimşek, H. (1999). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayınevi.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETLERARASI YARDIMIN ARKA PLANI

Kalkınma yardımları ya da devletlerarası yardım son yüz yılda ortaya çıkan ve giderek önem kazanan, birçok şeyden etkilenen ve birçok şeyi de etkileyen; ekonomik, diplomatik ve siyasi yönleri olan, güç ve denge kavramlarıyla yakından ilişkili uluslararası faaliyetler bütünü olduğu düşünüldüğünde; yoksulluğu ortadan kaldırmayı, barışı tesis etmeyi ve temel insani değerleri yüceltmeyi kısacası dünyayı daha yaşanabilir bir yer yapmayı amaçlaması gerektiği düşünülebilir. Ancak yoksul neden yoksul kalmıştır, tesis edilecek barış hangi ülkelerde kimler tarafından bozulmuştur ve yaşanabilir hale gelecek dünyada iş bölümü nasıl gerçekleştirilecektir gibi sorular yöneltildiğinde; birçok iyi niyetli girişim olabileceği gibi, yardımı yapanların yardım yapılacak ülkeyi yardıma muhtaç hale getirenler olduğu da görülmektedir. Hal böyle iken, kuşkusuz bütün yardım yapanlar sömürü amacı gütmeyenler ve yine kuşkusuz birçok ülke barışı önemsemektedir.

Dünya'nın yaşanabilir bir hale getirilmesi, açlık ve yoksulluğun önüne geçilmesi, temel insani değerlerin ön plana çıkartılması, karşılıklı yarar üzerine kurulu iş bölümünün oluşturulması, savaşların ortadan kaldırılması gibi insanoğlu için kutsal sayılacak birçok hedef yine yardımlaşma ile sağlanacaktır. Dolayısı ile yardım her zaman 'pazar' aramak veya 'sömürünün modernleşmesi' olarak ortaya çıkmaz.

Günümüzde iki zıt tespit üzerine oturtulmuş uygulamalara ve eleştirilere sıkça rastlamak mümkündür. Bundan dolayı, yardımın konusu ve bu amaçla kurulan yapılar ile temel aktör olan devletler açısından kurumsallaşmanın nasıl oluştuğu sorusuna cevap aramak gerekmektedir. Devletlerin bir araya gelerek oluşturduğu yapılar ve bu yapı içindeki etkinlikleri de konumuz açısından önem arz etmektedir. Yoksulluk, geri kalmışlık ve uluslararası iş bölümü kavramlarıyla uluslararası ilişkilerde güç ve bunun unsurları da önemli bir diğer husustur. Çünkü yardım yapabilmek veya

kendisine yapılacak yardımı etkileyerek verimli bir hale getirebilecek bütün eylemler ‘güç’ gerektirir.

I-KURUM VE KURUMSALLAŞMA KAVRAMI

Kurum kelimesi Arapçadan dilimize girmiş ve yerleşmiştir. Kurum; “hukuk evlilik, aile, ortaklık, mülkiyet gibi köklü bir yapıyı içeren, genellikle devletle ilişkisi olan yapı veya birlik, müessese”² olarak yaygın bir kullanım alanı bulur iken, daha çok örgüt, kamu idareleri ve teşkilat anlaşılmaktadır. Kurumsallaşmak ise ‘kurum’ kelimesinden türemekle beraber, daha farklı bir uygulama alanı bulmuştur. Dolayısıyla ‘kurumun’ örgüt, idare ve müesseseden farkını ortaya koymak ve kurumsallaşma nedir, ne değildir, analiz etmek kaçınılmaz görülmektedir.

“Günlük dilde yalnız sıradan insanlar değil, belli bir kültür düzeyine ulaşmış insanlar bile bu kavramları birbirine karıştırır. Hâlbuki birbiriyle ilişkisine rağmen kurum guruptan da örgütten de ayrı bir özelliğe sahiptir. Genelde grup, belli bir amaç çerçevesinde toplanmış, üyelerinin karşılıklı ilişkileri sonucu ortaya çıkmış, çok işlevli, somut bir sosyal olgudur. Örgüt ise bir grubun belli bir kategorisiyle ilgili rollerinin yönetmelik, tesis, teknik vb. gibi maddi bir dayanağa bağlı olarak düzenlenmesidir. ... Bunlara karşılık kurum, bir sosyal grup içinde belli temel işlevleri karşılayan süreklilik kazanmış, ilişki sistemleri, davranış örüntüleridir. Yani kurumun içeriğini insanlar değil, davranış sistemi oluşturur.”³

“Türkiye’de kullanılan kurum kavramının Batı dillerindeki karşılığı ‘Institution’ sözcüğüdür. Bu kelimenin aslı Latince’dir. Dilimizde bu söz, kurum, kuruluş, müessese ve enstitü biçiminde yer almaktadır. Bu anlamda kullanılan kurum kavramının temelinde örgütlü (teşkilatlı- organize) bir eylem biçimi bulunmaktadır.”⁴

“Kurumsallaştırma, herhangi bir davranışın belirgin bir form içerisinde, yani tanımı yapılmış bir davranış örneğine göre belirginleştirilmesi ve

² **Türk Dil Kurumu.** (t.y.). Erişim: 28.12.2012, <http://www.tdk.gov.tr>

³ Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011, s.14–15

⁴ Hüseyin Akyüz, **Kurumlar Sosyolojisi**, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2008, s. 10–11

yapılaştırılmasıdır.”⁵ “Tüm sosyologlarca temel kurumlar; aile, eğitim, din, ekonomi, siyaset ve boş zamanları değerlendirme kurumları olarak kabul edilir. Bunların dışında kalan yüzlerce sosyal kurum herhangi birinin alt kurumu olarak yer alırlar. ... Siyaset Kurumu; Öncelikle kamu düzeninin ve genel yönetimi sağlama ihtiyacının karşılanmasına yönelik işlevlerde bulunur. İçinde yer alan alt kurumlar olarak yasal sistem, ... yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler gösterilebilir.”⁶

Siyaset kurumunun alt kurumlarını şekillendirecek ve yönetecek bir devlet yapısının oluşmasıyla, kendisi bir teşkilat olan devlet bu kez bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Her şeyden önce bir kurum olarak devlet, bireyin ve toplumun çok sayıdaki ihtiyacını karşılamak üzere insanlar tarafından oluşturulmuş önemli ve etkili toplumsal bir örgütlenme biçimidir. Halkın iradesiyle oluşan ve halka hizmet için var olan bir devlet düzeninde, işlevi olmayan bir organ ya da tesadüfî bir yapı olamaz. Bu düzende her organ ve kurumsal yapı insanın bir ya da birkaç ihtiyacını karşılamak üzere oluşmuştur.”⁷

Bu açıklamalar sonucunda diyebiliriz ki, siyaset kurumu toplum yaşantısının hem doğal bir sonucu ve hem de olmazsa olmaz yapıtaşdır. Kuşkusuz siyaset kurumunun şekillendirdiği devlet uluslararası ilişkiler açısından temel bir kurum, ulus içi yönetimde ise hem kurum ve hem de idari bir organizasyondur.

Yardım yapma eylemi veya mecburiyeti ise bir yandan kurumsallık ifade ederken diğer yandan bu alt kurum siyaset, aile, din veya diğer temel kurumların birinden veya tamamından etkilenmiş olabilir. Ancak nerden doğmuş veya etkilenmiş olursa olsun ülke içi yardımlarda “sosyal devlet” ülke dışı yardımlarda ise diplomatik gereklilik ve zorunluluklar karşımıza bir tek muhatabı çıkarır ki; o da devlettir.

Öte yandan uluslararası ilişkiler açısından devletler tarafından kurulmuş konfederatif veya federatif yapılar, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Birliği gibi ulus üstü oluşumlar da yine devlet kurumu gibi hareket edeceklerdir.

Ekleme gerekir ki; sadece devletler değil bu devletlerin oluşturduğu birçok uluslararası kuruluş tüzel kişilik olarak artık günümüzün uluslararası aktörleri arasına

⁵ Hüseyin Akyüz, **age**, s: 15.

⁶ Mustafa Aydın, **age**, s.20–22.

⁷ Hüseyin Akyüz, **age**, s.38.

karışmışlardır. Bu aktör sayısı değişik konularda faaliyet gösteren ve hükümet dışı organizasyonlar olması nedeniyle STK olarak anılan yapılanmalar ile daha da artmıştır.

II-ULUSLARARASI YARDIM İLİŞKİLERİNDE AKTÖRLER

A-Devletler

Evvelden beri uluslararası ilişkilerin temel aktörleri devletlerdir. Konumuz açısından birincil önem taşıyan “devlet” kavramının tanımı ve tarihçesi üzerinde kısa analizler yapmak gerekmektedir.

Literatür tarandığında bu günkü manada anlaşılacak modern devletin batıda doğduğu ve şekillendiği yaygın bir kanıdır. İçinde barındırdığı Endülüs Medeniyeti’ni kütüphaneleri ile beraber ayrı bir yere koyar ve Avrupa Haçlı Orduları’nın doğuya düzenledikleri seferler sonucunda bugünkü orta doğuda kurdukları küçük şehir devletleri aracılığıyla etkilendikleri kültürü görmezden gelir, sömürgecilik yıllarından İkinci Dünya Savaşı’na kadar işgal edilen ülkelerdeki tarihi eserleri, kütüphaneleri ve nitelikli iş ve beyin gücünü ülkelere taşımalarını da değerlendirme dışı bırakırsak bu doğru olabilir.

Franz Oppenheimer, grupların oluşması, ilkel fetih devletlerinin ve daha sonra deniz devletlerinin kurulması ve zaman içinde feodal devletlere dönüşümü kronolojik bir yaklaşımla izah etmekte ve çağdaş anayasal devlete ulaşmaktadır. Yaptığı son tahlilde ise şöyle demektedir: “ Kapitalist devlet ne iyi ne de kötü bir put yapılmayı hak ediyor. Ne Tanrılığa yükseltilmeyi ne de, şeytanlaştırılmayı hak ediyor. Devlet kölelikle özgürlüğün bir piçidir ve bize düşen büyük görev köleliğin geriye kalan izlerinden kurtulmak ve eksiksiz özgürlüğü yaratmaktır.”⁸

Hegel’e göre devlet; bireyin haklarının, refahının veya edinilmiş mülkiyetlerinin korunması için değil insan özgürlüğünün sağlanması için vardır.

⁸ Franz Oppenheimer, **Devlet**, Çev: Alâeddin Şenel-Yavuz Sabuncu, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2005, s.221.

Devlet nesnel tin olduğuna göre, bireyin kendisi ancak onun bir üyesi olduğu takdirde nesnellığe, gerçek bireyliğe ve ahlaklılığa sahip olabilir. Yani, devlet, vatandaşların dışında olmayıp kişinin kendi özüdür. Bu nedenle egemenlik tinsel bütündedir, bireysel irade olarak düşünülen hükümet veya halkta değil. Öznel bilinçlilik bu aşamada artık bireysellikten çıkmış, halkın kültürel bilincine dönüşmüştür. Devletten devlete değişen adet ve gelenek, her birisinin kendisine özgü ahlak ve özgürlük anlayışını ortaya çıkarır. Devletlerarasındaki çatışmalı ilişkilerinin özü bu farklılıklardan kaynaklanır. Benimsenen idealler verilen mücadelenin sebebini oluştururlar ve hangisinin kazanacağını dünya tarihi belirler.⁹

Avrupa'da veya klasik olarak Batı'da gelişen devlet, birey üzerindeki yetkilerinden vazgeçmiş ve bireye karşı sorumluluklarının farkına varmıştır. Birey açısından da bu böyledir ve devlet kamu hizmetinin edilgen sunucusu olarak karşımıza çıkar. Bu şartlar altındaki gelişme ise bize devletlerarasındaki hegemonik gücün gereklerinin, devletlerin dost olamayacağı, sadece gereğini yapacağı diplomatik ilişkilerin ön kabul olarak yerleştiği uluslararası ilişkiler düzlemine götürür. BM içindeki Güvenlik Konseyi'nin yetkileri, batılı değerler doğrultusunda müdahale edilen ülkeler ve dünya genelindeki bireysel ortalama gelir arasındaki binlerce kata varan farklar bu anlayışın doğal sonucudur. Batılı manada oluşmuş bütün devletler, devlet birlikleri, konfederatif veya federatif yapılar, ulus üstü kurumlar ve hatta bazı uluslararası kuruluşlar, enerji yatakları veya enerji nakil yolları söz konusu olduğunda kendilerini hiçbir evrensel değerle bağlı hissetmezler. Dolayısıyla diyebiliriz ki; Batılı manada uluslararası aktör olan devlet kurumu, kendisini oluşturan bu kültürel değerler ve 'Ekonomi' kurumunun öncelikleri ile şekillenmiş bir yapıdır.

Türklerin devlet tecrübesi ise hiç kuşkusuz çok eskilere dayanır. Batılı tarzda modern devletler henüz ortaya çıkmadan da Türkler birçok devlet ve imparatorluk kurmuşlardır. Bu büyük tecrübeden dolayı "devlet" kavramının doğup gelişmesi ve yüklendiği anlamlar genellikle Batıdakilerden farklı olmuştur.

1900'lü yıllarda batı dillerine çevrilen ve fakat çok daha önceden batının haberdar olduğuna inandığımız Yusuf Has Hacıp tarafından 1068 yılında kaleme

⁹ Faruk Yalvaç, **Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2008, s.69-77.

alınan ‘Kutadgu Bilig’ isimli eser¹⁰ bu konuda önemli bir birikimin var olduğunu gösterir. Eserde; muhasebe sisteminden vergi toplanmasına, adaletten orduya, tarımdan hayvancılığa, beşeri ilişkilerden devlet vatandaş ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine, bu işleri yapacak kişilerin nasıl seçileceğine ve denetleneceğine kadar yüzlerce örneklerle süslenmiş beyitler vardır¹¹. Yusuf Has Hacip eserini kaleme alırken sadece bir kişilik bir irade açıklamasın da bulunmamış, tamamı pozitif ve iyi olan kahramanlarına fikri bir tartışma da yaptırmıştır. Yapılan görev tanımları, görevi ifa edecek kişilerin liyakat ve becerilerinin neler olması gerektiği, bunların nasıl seçileceği iyi bir hayat ve iyi bir devlet yönetimi eksenine dayandırılmış ve mutluluk aranmıştır. En büyük mutluluk devlettir. Kullanılan dilde de devlet ve mutluluk aynı manada kullanılmaktadır¹² ki; bizzat eserin ismi olan Kutadgu Bilig; hem ‘mutluluğun yolu’ ve hem de ‘devletin yolu’ olarak günümüz Türkçesine tercüme edilmektedir. Eserde geçen kut’un mutluluk veya devlet olması hala tartışılabilir; bu iki kavramın iç içe geçmişliği hala devam etmektedir.

Bu anlam bütünlüğü günümüz Türkçesinde hala devam etmektedir. Devlet kelimesi; belli bir toprak bütünlüğü üzerinde siyasi olarak örgütlenmiş bir milletin veya milletlerin tüzel ismi veya bu tüzel yapının organları manasına gelmekle birlikte, ‘büyüklük, mevki, mutluluk ve talih’ manalarına da sahiptir.¹³

Yaptığımız bu mukayeseden sonra diyebiliriz ki, ‘Siyaset’ kurumu içinde bir alt kurum veya idari organizasyon olarak ortaya çıkan devlet yapısı batıdaki benzerlerinden farklı bir zemin içinde doğmuş ve gelişmiştir. Bu farklılık onun

¹⁰ Kemal Yavuz, “Yusuf Has Hacip ve Kutadgu Bilig” İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 2007.137–181, s. 180. “Kutadgu Bilig’in şimdilik bilinen üç nüshası vardır. Bunlardan ilki ve en sıhhsizisi Herat nüshası olup Uygur harfleri ile yazılmıştır. Bu nüsha ilk ele geçen nüshadır. Bu nüsha Anadolu’ya önce Tokat’a, daha sonra 879/1474 tarihinde İstanbul’a getirilmiştir. 18. yüzyıl sonlarında tarihçi Hammer tarafından Viyana’ya götürülen bu nüsha şimdi Avusturya Devlet Kütüphanesi’ndedir. Fergana nüshası; nerede, ne zaman, kimin tarafından, kim için yazıldığı bilinmeyen bu nüshanın baş ve son kısımları eksiktir. Böyle olmasına rağmen *Kutadgu Bilig*’in ele geçen nüshaları arasında en önemlisidir. İlk önce Katanov’un asistanı Zeki Velidi (Togan) tarafından 1913 yılında bulunan bu nüsha, sonradan kaybolmuş ve 1925 yılında Özbek bilgini Fitrat tarafından yeniden bulunmuştur. Bugün Taşkent’tedir. Mısır nüshası; itina ile yazılmış bir nüshadır. Eser yazıldıktan sonra karşılaştırılmış eksik kelime ve beyitler yazılmıştır. Bu yazma şimdi Mısır Hıdiv Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.”

¹¹Yusuf Has Hacib, **KUTADGU BİLİG**, Günümüz Türkçesine Çeviren Reşit Rahmeti ARAT, ANKARA, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959, (1921- 3152 beyitler.) s. 146–231

¹² Zafer Önler, “Kutadgu Bilig’de Kut Kavramı”, “Doğumunun 90. Yılında Yusuf Has Hacip ve Eseri Kutadgu Bilig” 26–27 Ekim 2009, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Uluslararası Sempozyum Bildirisi, s.8

¹³Türk Dil Kurumu. (t.y.). Erişim: 28.12.2012, <http://www.tdk.gov.tr>

yapacağı her eyleme tesir edecek şekilde köklüdür ve doğal olarak bu kültürel anlayış, yardım eylemlerini de etkileyecektir.

B- Devlet Dışı Resmi- Sivil Uluslararası Aktörler

Bu başlık altında incelenen aktörler “devlet dışı” aktörlerdir. Genelde tanımlamalar yapılırken “Non Government Organisations- (NGO)“ kısaltmasının dilimize çevirisi “hükümet dışı organizasyonlar- sivil toplum örgütleri- (STK)” olarak aktarılmış ve yerleşmiştir. Bu çalışmada bu analizleri yaparken, bir yana “devlet” diğer yana resmi sivil ayırımı yapmadan “devlet olmayanlar” konulmuştur. Çünkü her ikisi de resmi olsa bile bir devletin yaptığı veya yapmak istediği bir eylem, bazen kendisinin de üyesi bulunduğu uluslararası resmi kuruluşlar tarafından yapılmayabilir ve hatta engellenebilir.

Uluslararası güç dengesi irdelenirken, aralarında güç ilişkisi kurulacak oyuncuların sayısı çok önemli bir yer tutar. Morgenthau, güç dengesinin işleyişini bozan yapısal değişikliklerin en göze çarpanının sahnedeki oyuncuların büyük ölçüde azalmasına bağlamaktadır. Otuz Yıl Savaşları’ndan sonra Germen İmparatorluğu 900 egemen devletten oluşuyordu ve Vestfalya Anlaşmasıyla sayıları 355’e indirilmiştir. Napolyon müdahalesinden sonra Germen Konfederasyonu kurulduğu zaman ise 36 tane kalmıştı. 1859’da İtalya’nın birleşmesi yedi, 1871’de Almanya’nın birleşmesi yirmi dört egemen devleti haritadan sildi. Morgenthau bu kronolojik analizi yaptıktan sonra, aktif oyuncuların sayısı ne denli çok olursa, meydana çıkabilecek birleşmelerin sayısı ve aynı zamanda bu birleşmelerin ve oyuncuların bunların içindeki rollerinin ve kararsızlığı da arttırdığını belirtmiştir.¹⁴

Hiç kuşkusuz şimdiki zaman Morgenthau’nun bu değerlendirmeleri yaptığı zamanla aynı değildir. Aktörlerin sayısal azlığı üzerine kurduğu tespit Soğuk Savaş’ın bitimiyle beraber çok değişmiştir. Uluslararası ilişkilerin temel aktörlerine, ulus üstü kurumlar,¹⁵ uluslararası kurum ve kuruluşlar,¹⁶ uluslararası mali yapılar,¹⁷ çok uluslu

¹⁴ Hans J. Morgenthau, **Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi**, (Çeviri: B. Oran, U. Oskay Çeviri), Ankara, Sevinç Matbaası, 1970, s.442–446.

¹⁵ Avrupa Birliği Kurumlarını örnek verebiliriz.

şirketler,¹⁸ diğer uluslara enerji temin eden milli şirketler¹⁹ ve uluslararası sivil yapılanmalar²⁰ eklenmiştir. Devlet sayısından daha fazla olan bu yapılar etkili bir aktör konumuna gelmişlerdir. Ayrıca, ticaret ve sermayenin küreselleşmesiyle sayıları ve etkileri artan çok uluslu şirketler ve devlet dışı organizasyonlar uluslararası ilişkilerin belirgin aktörleri olmuşlardır. Devlet olmadığı halde birçok devletle iletişime geçebilen, anlaşmalar yapan ve her yönüyle aktör olabilen birçok şirket, üst üste konulmuş birçok devletten daha güçlü hale gelmiştir.

Anlaşılacağı üzere, uluslararası şartların ve güç dengelerinin oluşturduğu bu aktörler, zaman içinde başka aktörlerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Federatif ve konfederatif yapılar, BM ve bu teşkilatın uzmanlık kuruluşları, AB ve bu birliğin kurumları, İslam Ülkeleri Teşkilatı, NATO, Dünya Bankası, IMF, STK' lar ve diğer yapılar farklı gerekçelerle şekillenmiş kurumlar veya kuruluşlardır. Bunlar kuruldukları andaki dünya dengesini yansıtırlar ve konjoktüre göre yapılandırılmışlardır.

Şu halde devletlerarası yardımın yapılmasından raporlanmasına ve eleştirilmesine kadar ki süreçlerin tamamında birçok uluslararası aktör olduğunu bilinmesi ve konuya bu açıdan yaklaşılması yerinde olacaktır. Ancak, bireylerin bir araya gelerek kurdukları sosyal yapının mesela devletin, yapacağı her türlü eylemde kendini oluşturan bireylerin iradelerinden etkilenmesi ne kadar kaçınılmaz ise, devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları uluslararası yapıların da aynı şekilde bir etkiye maruz kalacağı da göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husus olacaktır.

III- NEDEN YARDIM EDİLİR? NEDEN YARDIM ALINIR?

İster teknik ister kalkınma ve ister askeri olsun devletlerarasındaki yardımda bir nispi geri kalmış devlet ve bir de yardım yapacak kadar gelişmiş başka bir devlet

¹⁶ Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve şemsiyesi altında bulunan kurumlar örnek olarak verilebilir.

¹⁷ Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi yapılar kastedilmektedir.

¹⁸ Petrol ve enerji konsorsiyumları gibi yapılar. Örnek; Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği (OPEC)

¹⁹ Rusya Federasyonuna ait GAZPROM şirketi.

²⁰ Sınır Tanımayan Doktorlar, Gazeteciler Birlikleri gibi.

vardır. Uluslararası örgütlerin belli bir devlete veya devletler gurubuna yardım yapması da yine gelişmiş ülkenin ayırdığı fonlar ile yapıldığından, alan ve veren açısından sonuç değişmemektedir. O halde bir devleti yardım yapmaya ve doğal olarak da başka devletleri yardım almaya iten zeminin, sebeplerin ve şartların oluşumunun irdelenmesi önem arz etmektedir.

1- Bunlardan birisi uluslararası ilişkilerin varoluşu ile ilgilidir. Sömürgecilik döneminde başlayan ve zamanla dönüşen ancak özünde sömürge geleneğinin bulunduğu veya sonuçlarının sömürü ile benzeştiği uygulamalardır.

Geri kalmışlığın tarihsel oluşum içinde açıklanmasında, insan topluluklarının geçirdiği aşamalar iki ayrı dönemde ele alınabilir: İleri üretim tekniğine sahip bir ülkenin etkisine toplumun henüz girmemiş olduğu ilk dönem. Toplumun dıştan gelen yıkıcı darbeler ve etkenler sonucunda dengesini kaybetmiş olması da ikinci dönem. Birincisi dengedir. İkincisi ise; ya dengesizliklerin üstesinden gelip iç ve dış engelleri temizleyerek, bünyesindeki sarsıntıyı bir silkinmeye dönüştürebilmesiyle kalkınmayla sonuçlanır ya da bunu başaramazsa ‘sürekli dengesizlik’ durumuna girerek geri kalmışlık durumuna geçmesiyle sonuçlanır.²¹

“Kapalı bir ekonomi dönemi sürdüren, üretim araçları genellikle ortak bir nitelik taşıyan bu toplumların, kendilerinden daha ileri teknoloji düzeyindeki toplumlarla ilişki kurmaları dengelerini bozmuştur. Yabancıların aracılığıyla topluma zerk edilen bireycilik felsefesi, yeni mal ve ihtiyaçlar, ileri üretim tekniği, gelişmiş ilaçlar gibi değişiklikler dengeyi yıkarak toplumu sarsmış; ona yabancıların çıkarına uygun, dış sömürüye elverişli bir şekil vermiştir. Eski Denge’nin yıkımını izleyen bu durum, Geri Kalmışlık durumudur. Batı, etkisi altına aldığı toplumlarda kendi dünya görüşünü ve kendi ekonomik düzenini yerleştirmek amacındadır. Bu şekilde sömürü mekanizmasını daha kolay işletecektir. Oysa etki altındaki toplumun ne yapısı, ne de çıkarları Batılı dünya görüşünü ve Batı düzenini kabullenmeye elverişli değildir. Ne var ki istese de istemese de, etkisine girdiği Batı’nın ona uygun gördüğü düzeni kabullenmiş, kendi yapısıyla bu düzen arasındaki çelişmeler ise geri kalmışlık durumunu yaratıp sürekliliğine yol açmıştır. Bu açıdan bakınca, geri kalmışlığın

²¹ İsmail CEM, **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul Kültür Yayınları 2008, s.2,38.

temel nedeni; 1) Doğal, ekonomik, tarihsel ve dinsel nedenlerle ‘toplumcu-cemaatçi’ nitelik taşıyan halkların, 2) Doğal, ekonomik, tarihsel ve dinsel nedenlerle ‘ferdiyetçi’ olan Batı tarafından 3) ferdiyetçi dünya görüşünü ve gereklerini uygulamaya zorlanmış olmaları şeklinde belirlemektedir.”²²

Örnekleyerek özetlemek gerekir ise, Fransa veya İngiltere’nin dili, dini kültürü ve hatta hemen hemen her şeyi farklı bir Afrika ülkesiyle teması, o ülkenin dengesinin bozulmasına ve nihayet geri kalmışlık halinin oluşumu ile sonuçlanır iken, Türkiye’nin Orta Asya’daki bir Türk ülkesiyle veya Ortadoğu’daki bir İslam ülkesiyle teması, paylaştığı birçok etnik ve kültürel ortak değerlerden dolayı aynı bozucu etkiyi yaratmayacaktır. Bu pozitif katkıyı Avrupa’nın kalkındırılması amacıyla yapılan ABD yardımlarında da görürüz.

2- Bir diğer bakış açısı da dünyanın küreselleşmesi ile ilgilidir. Siyasetten, ticarete savaştan barışa, terörden huzura her şey küreselleşmeden etkilenmiştir. Geri kalmışlık ve terör gibi kavramlar sadece yoksul halkları değil, varlıklı ülkeleri de tehdit etmektedir.

Yolsuzluk-az gelişmişlik ve anarşi; ister bozulan dengeden ister yoksulluk tuzağından kaynaklansın sadece fakir ülkeler için değil aynı yerkürenin paylaşıldığı zengin ülkeler için de önemli bir tehdittir. Kazanılmış zenginliğin ve refahın korunma arzusu ve bir yandan gelecekte yeni menfaatler elde etmek amacı ve belki de tamamen insani amaçlar yardım ilişkisini tetikleyebilir.

Danimarka’nın başkenti Kopenhag’da düzenlenen (Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi 6–12 Mart 1995) bir toplantı konumuz açısından özel önem arz etmektedir. 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan güç merkezli denge, devletlerin sayısının artması ve resmi-sivil uluslararası aktörlerin çoğalmasıyla başka bir zemine kaymaya başlamıştır. Zirve sonrası ortaya konulan program incelendiğinde varlıklı devletlerin ve sermaye oluşumlarının huzur ve geleceği için, dünyanın yoksul güneyinde de veya gelişmiş batısına karşın geri kalmış doğusunda da “iyi işleyen piyasa ekonomileri, adil ve şeffaf çalışan devlet mekanizmaları, çevre ile uyumlu teknolojik tesisler, insan hakları ve demokrasi” olmalıdır. Bir başka deyişle, kalkınmasını tamamlamış zengin

²² İsmail CEM, **age**, s.40,42.

ülkelerin ve sermaye şirketlerinin kendi vatandaş ve ortaklarına sundukları yüksek standarttaki refahı sürdürebilmeleri için dünyanın diğer bölgelerindeki yoksul halklara, az gelişmiş ekonomilere sahip devletlere yardım etmeleri gerektiğini anlamışlardır. Eğer barış ve demokrasi, çevreyle uyumlu bir kalkınma ve temel insani değerler bütün dünyada zemin bulmazsa, oluşan anarşi bir şekilde varsıl halkları da olumsuz etkileyecektir. Bir bölgede yaşanabilecek bir iç karışıklık mesela enerji nakil yollarını tehlikeye atabilecek veya hemen yanı başındaki ülkenin sınırlarına hiç arzu etmediği halde binlerce mültecinin akın etmesine neden olabilecektir. Artık Dünya değişmiştir ve her hangi bir ülkede yaşanabilecek olası bir kriz, varsıl ve güçlü ülkelerin menfaatlerini, büyük şirketlerin karlarını bir şekilde olumsuz etkileyebilecektir.

“Programda, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesi içinde, toplumsal kalkınmaya uygun bir ulusal ve uluslararası çevrenin oluşturulması, yoksulluğun ortadan kaldırılması, üretken istihdamın desteklenmesi ve işsizliğin azaltılması ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi doğrultusunda eylem önerilerinde bulunmaktadır. Önerilen eylemler, ilgili herkesin katılımı da dâhil olmak üzere, tasarımları için gereken donatımları ve insan koşullarının çeşitli özellikleri bakımından doğuracakları sonuçlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal dışlanma ile mücadele konularındaki politikalar, istihdam olanaklarının yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu politikalar, toplumsal gruplar ve uluslar arasında ayırmacılığı ortadan kaldıracak ve katılımı ve uyumlu toplumsal ilişkileri geliştirecek önlemler alınmadığı takdirde yetersiz ve etkisiz kalacaklardır.”²³

Program; zengin ülkeler arası işbirliğini geliştirmek, zengin ülkelerin insan hakları, işsizlik, büyüme ve kent-kırsal yoksulluğu gibi ulusal sorunlarının gidermek, gelişmekte olan ülkelere küreselleşme ile ilgili hedefler koymak ve nihayet tüm varsıl grupların fakir ülkeler için bir şeyler yapmasını sağlamak, özellikle Afrika Kıtası'nı yoksulluktan kurtarmak gibi net hedeflere sahiptir.

Programa göre karşılıklı bağımlılık artmıştır ve çevre sorunları, kıtlık, yabancı düşmanlığı, bulaşıcı hastalıklar ve şiddet gibi risk faktörleri çok taraflı ve

²³ BM, (12.03.1995), Dünya Toplumsal Kalkınma Zirve Toplantısı Eylem Programı (KZEP) http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf, Erişim: 08.01.2013, madde 2.

güçlendirilmiş bir uluslararası işbirliğini gerektirmekte ve fakir ulusların küreselleşmenin nimetlerinden yararlanmasının sağlanması önemsenmektedir.²⁴

Dünya küreselleşme sürecinde zenginleşmektedir ve bu zenginlikten herkesin yararlanabilmesi için kalkınmakta olan ülkelerin borç ve faiz yükü hafifletilmeli, kalkınmanın sürdürülebilir olması desteklenmeli ve dünya ekonomisi önündeki engeller bertaraf edilmeli, gelişmekte olan birçok ülkeye yapılan yardımların arttırılması, bu ülkelerin uluslararası ticaret olanaklarının genişletilmesi ve ekonomilerinin zenginleştirmeleri yönündeki çabalarına destek olunmalıdır.²⁵

Bu tespiti kurumlar sosyolojisi açısından baktığımızda, temel amacın büyük ölçüde ‘Ekonomi Kurumu’ içinde değerlendirildiğini ve küresel gelişme sürecinin, zaten gelişmiş devlet ve şirket yapılarını olumsuz etkileme riskini ortadan kaldırarak, bu arada diğer ülkelerin de gelişmesini bir yan çıktı olarak hedeflediğini görmek abartılı olmayacaktır.

3- Üçüncü husus ise ekonomi kurumu ile ilgilidir. Burada da, yoksul ülkeler yardım ile kalkınabilir mi veya ülke ekonomisine dışarıdan yapılacak bir katkı kalkınmasını hızlandırabilir mi sorularının cevabını aramak gerekmektedir. Yardım sonucu kalkınmış ülkeler olduğu gibi, kalkınamamış, aksine daha da fakirleşerek ‘yoksulluk tuzağı’na düşmüş ülkeler de vardır.

Gelişmiş ülkelerin, üçüncü dünya ülkelerine aktardığı dış yardım, 1990’lardan itibaren, yoksulluğun azaltılması hedefine yönlendirilmiştir. Diğer bir ifade ile dış yardım yoluyla ülkeleri yoksulluk tuzağından kurtarmanın mümkün olduğu düşünülmüştür. Hâlbuki ülkeler arasındaki gelir dağılımı giderek bozulmakta ve az gelişmiş ülkeler zaman içinde yoksullaşmaktadır. 1950’lerde yoksul olmayan birçok Afrika ülkesi yoksulluk tuzağına zaman içerisinde girmiştir. Bu nedenle de, büyük miktarlardaki dış yardım ile yoksulluk tuzağından kurtulmak mümkün değildir. Sonuçta, dış yardım yoksul ülkeleri gelişmiş ülkelere karşı bağımlı hale

²⁴KZEP, madde 5.

²⁵ KZEP, madde 10.

getirmektedir. Gelişmiş ülke ile yoksul ülke arasındaki eşitsiz güç ilişkisi kırılmadığı sürece de dış yardım etkinliğinden söz etmek mümkün olmayacaktır.²⁶

1950’li yıllardan itibaren yapılan yardımlara baktığımızda, kalkınan ülkeler olduğu gibi, kalkınamayan ve hatta gittikçe fakirleşen ülkelerin mevcudiyeti bu gün de devam etmektedir. Kalkınamamışlığın veya geri kalmışlığın tuzağına düşen bu ülkeler, sadece kendi halkları için değil, komşu ülkeleri ve halkları için de önemli bir tehdit oluşturmaktadırlar.

IV-.GÜÇ VE DEVLETLERARASINDAKİ YARDIMLARA ETKİSİ

Bireyin “özel şahıs”, devletin de “tüzel şahıs” olarak algılanmasına çok büyük bir karşı geliş yoksa eğer, devletlerarası ilişkileri bireyler arası ilişkilere benzetmemiz çok isabetsiz olmayacaktır. Bu her iki “şahıs” da doğarlar, büyürler, ihtiyaçları ve uzuvları vardır, yani somutturlar. Yine bu iki şahıs; ülkelere, hedeflere, moral değerlere sahiptirler ve birçok sosyolojik özelliği bünyelerinde barındırırlar.

“Kjellen, devletlerin fertler gibi akıl ve şuur sahibi varlıklar olduğunu ifade etmekte; hatta fert-devlet uzviyet birliği düşüncesinde daha da ileri giderek, devletler fertler gibi konuşur ve hareket eder, kongreler ve toplantılar akdeder, sulh içinde yaşar veya harp eder, devletler de fertler gibi birbirini kıskanır, birbiriyle dost veya düşman olur demektedir. Kjellen'e göre devlet, yaşayan bir organizmadır ve belli kanunlara tabi olarak gelişebilir veya son bulur. Rudolf Kjellen devleti üç esas unsura sahip büyük bir kuvvet olarak değerlendirir: genişlik, hareket serbestisi ve içerde birlik ve beraberlik”²⁷.

Steven Lukes’a göre güç üç boyutlu bir sınıflamaya tabi tutulabilir. Birinci boyut, gücün gözlemlenebilir yönü, ikinci boyut gücün gözlemlenemeyen fakat

²⁶ Ferda KARAGÖZ, “Yoksulluk Tuzağı ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2010) ,1–13, s.12.

²⁷ Atilla Sandıklı, “Jeopolitik ve Türkiye; Riskler ve Fırsatlar”, Bilgesam Yayınları, Rapor No: 27, İstanbul, 2011, <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/jeopolitikveturkiye.pdf>, Erişim: 23.12.2012, s: 7.

gündemi belirleyen aktiviteleri, üçüncü boyutu ise aktör tercihlerinin şekillendirilmesidir.²⁸

Modernleşen dünya, askeri güç sonrası yumuşak ve sert güç ve son zamanlarda akıllı güç kavramları ile şekillendirilmeye veya analiz edilmeye çalışılırken, Türkiye'nin durduğu yer bir adım ötesidir ve bizzat Cumhurbaşkanı tarafından dillendirilmiştir; yayılmayı veya hegemonyayı amaçlamayan bir güç, yani “erdemli güç”²⁹.

Klasik manada güç; coğrafi konum, teknolojik ve tarımsal kapasite, nüfus ve insan gücü, doğal kaynakları ve askeri gücü gibi somut, diplomasinin kalitesi, ulusal moral ve hükümetin niteliği gibi soyut unsurlardan oluşur.³⁰ İlave edilecek iki unsur ise; bir devletin; sürekli olarak sayısı artan uluslararası aktörlerin içindeki konumu ile tarihsel kök ve stratejik kimliği olabilir.

Sonuç olarak, uluslararası ilişkilerde bir devletin gücü; vatandaşlarının gelecektekiler de dâhil olmak üzere her türlü hak ve menfaatlerini koruma amacıyla seferber edebileceği soyut ve somut imkânlar toplamı ile olası risklerin vereceği zararlara katlanabilme kapasitesidir. Doğal olarak bu tanımlamalardaki hususlar devletlerin diplomatik ilişkilerinde ve yapacakları veya kabul edecekleri dış yardımlarda belirgin rol oynayacaktır. Devletler kendi belirledikleri yardımı yaparken, güçlerini, stratejik çıkarlarına göre doğrudan faaliyetlerine yansıtabilecekleri gibi, diğer ülkelerin gündemleri değiştirerek ve hatta diğer aktörlerin tercihlerini şekillendirerek de gösterebilmektedirler.

²⁸ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç; Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2008, 63–3,114–144, s: 119–121

²⁹ **Hürriyet Planet**,3 Ocak 2013, Foreign Affairs, Ocak/Şubat 2013 sayısında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’le yapılmış röportaj. Sorulan sorulara Sayın Cumhurbaşkanı şu şekilde cevap vermiştir: “ Mühim olan küresel güç olmak değil. Bir ülke için asıl mühim olan kendi standartlarını olası en yüksek noktaya çekerek, devletin vatandaşlarına refah ve mutluluk sunmasını sağlamaktır. Standartlar derken demokrasi ve insan hakları gibi standartlardan bahsediyorum. Bu Türkiye’deki mutlak amaçtır. Standartlarınızı yükselttiğinizde ekonominiz çok daha güçlü olur ve gerçek bir yumuşak güç olursunuz. Bu birikime sahip olduğunuzda ve kendi standartlarınızı yükseltip gerçekleştirmekte başarılı olduğunuzda, diğer ülkeler sizi dikkatle takip etmeye başlar, onlar için bir ilham kaynağı haline gelirsiniz. Bu bir kez yaşandıktan sonra asıl önemli olan sert gücünüzle yumuşak gücünüzü birleştirip bunları erdemli güce dönüştürmektir. Yakın çevreniz, bölgeniz ve tüm dünya için... Erdemli güç hırslı ya da genişlemeci olmayan güçtür. Bilakis bu gücün önceliği insan haklarının ve tüm insanların çıkarlarının korunmasıdır. Bu durum karşınızdakinden bir şey beklemeden yardım etmeyi de beraberinde getirir. Benim erdemli güçten kastım bu: Yanlışla doğruyu ayırt edebilen ve doğrunun arkasında durabilecek kadar kudretli bir güç.”

³⁰ Hans J. Morgenthau, **age**, s.442–446

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETLERARASI YARDIMA ETKİ EDEN OLUŞUMLAR

Uluslararası birçok faaliyet temel insani değerlerin şekillenmesine neden olmuş ve çok önemli bildireler yayınlanarak sözleşmeler imzalanmıştır. İnsanlık adına kazanım olan bu bildirge ve sözleşmeler, uluslararası birçok faaliyeti etkilediği gibi, kuşkusuz yardım ilişkilerini, yardım hedeflerini ve bu konudaki eleştirileri hem şekillendirecek ve hem de yönlendirecek düzenlemelerdir.

I.-BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI'NIN KURULMASI

İnsanoğlunun Siyaset Kurumu içinde oluşturduğu en önemli yapı hiç kuşkusuz Birleşmiş Milletler Teşkilatı'dır. 26.06.1945 tarihinde San Fransisco'da imzalanan ve 24.10.1945 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması, Birleşmiş Milletlerin genel düzenlemesidir.³¹ Yaşanan iki büyük savaşın insanlığa yaşattığı acıların tekrar etmemesi amacıyla uluslararası işbirliğini tesis etmeye yönelik amaç antlaşmanın giriş bölümünde vurgulanmıştır.

Bu antlaşma ile kurulan BM'de; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Meclisi, Uluslararası Adalet Divanı ve Genel Sekreterlik Birleşmiş Milletlerin organları olarak tesis edilmiştir.³²

Teşkilatın oluşumunda egemen ve eşit devletlerin insanlığın geleceği için bir araya gelip çalışacağı fikri hâkim ise de Güvenlik Konseyi'nin Genel Kurul'dan bile güçlü ve dayatmacı kararlar alabileceği³³, sonradan yapısı genişletilse de sürekli

³¹ Türkiye Cumhuriyeti Devleti 15.08.1945 tarihinde antlaşmayı imzalamıştır. (4801 sayılı Onay Kanunu, yayımı 24.08.1945 gün ve 6902 sayılı RG.)

³²BM, Birleşmiş Milletler Antlaşması (BM Antlaşması), Erişim: 08.01.2013, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf, madde 7.

³³ BM Antlaşması, madde 10, 11, 12.

üyelerin³⁴ (Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa, İngiltere, Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri) doğrudan etkisinde kalacağı, mesela silahlı bir yaptırım uygulanacaksa sadece bu beş ülkenin genelkurmay teşkilatlarının³⁵ söz sahibi olacağı göz önüne alındığında, 2. Dünya Savaşı'nın galipleri tarafından, o günkü dünya güç dengesini yansıtan ve bunu sürdürmeye gayret eden bir yapı ile karşı karşıya kalındığı anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle bütün üyeler Güvenlik Konseyi'nin, yani bu konseyin sürekli üyelerinin kararlarını kabul etmekle yükümlüdürler.³⁶ Öyle ki daimi üyelerin herhangi birinin kabul etmemesi halinde antlaşmaya yeni bir hüküm eklenemeyeceği gibi değiştirilemez bile.³⁷

Biz burada, bu antidemokratik yapıdan kısaca bahsettikten sonra, konumuzla ilgisini kurarsak, sebebi ister ekonomik ister sosyal olsun bütün insani problemlerin ayrımcılık yapılmadan çözümleneceği ve bu çalışmaların odağına da BM'nin yerleştirilmesi hedefidir.³⁸ BM'nin kurumlarından olan Ekonomik ve Sosyal Konseyi bu amacın ürünüdür ve bu hedeflerine uzmanlık kuruluşları vasıtası ile ulaşmaya çalışacaktır.³⁹

İkili veya çoklu anlaşmalarla oluşturulacak iş birliği ortamı temel insani değerler çerçevesinde kalkınmayı da sağlayacağından, uzmanlık kuruluşlarının kurulması ve BM'nin bu konuda söz sahibi olması Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ayrıntılı olarak yer bulmaktadır.⁴⁰

II- İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ'NİN KABULÜ

BM tarafından yapılan en önemli ve temel çalışmalardan birisi de İnsan Hakları üzerine yapılan çalışmalardır. 10.12.1948 tarihinde kabul edilen İHEB bir dizi temel hakkı tanımlayarak, koruma altına almıştır.

³⁴ BM Antlaşması, madde 23.

³⁵ BM Antlaşması, madde 47-2.

³⁶ BM Antlaşması, madde 25.

³⁷ BM Antlaşması, madde 108.

³⁸ BM Antlaşması, madde 1/3, 1/4.

³⁹ BM Antlaşması, madde 55.

⁴⁰ BM Antlaşması, madde 56-72.

İHEB; insanlığı haysiyetli üyelere sahip bir aile olarak görerek, barışı temin etmek, insanlığın muhatap olacağı dehşet ve yoksulluğu ortadan kaldırmak, baskı ve zulme son vermek, temel hak ve hürriyetleri korumak gibi amaçlarla⁴¹ uluslararası işbirliğinin kaçınılmazlığından bahsetmiş ve üye devletler ile bu konularda işbirliği içinde olunacağını hüküm altına almıştır. Şüphesiz bu iş birliğinin temel aktörleri arasında BM'ye bağlı uzmanlık kuruluşları büyük rol oynayacaktır.

İHEB'de; bütün insanların doğuştan eşitliği, ırk, cinsiyet ve benzeri farklılıkların hak kullanımı açısından etkisizliği, emniyetli ve hür olarak yaşama hakkı, köleliğin ve işkencenin yasaklanması⁴², herkesin her yerde hukuki bir kişiliğinin olması, yasalar önünde eşitliği, mahkemelere müracaat hakkı, keyfi tutuklama yasağı, adil yargılanma hakkı, savunma ve masumiyet hakkı, özel hayatın mahremiyeti,⁴³ seyahat hürriyeti ve mültecilik ve vatandaşlık hakkı, aile kurma hakkı, mülkiyet hakkı, düşünme ve açıklama hakkı, örgütlenme, seçme ve seçilme hakkı, sosyal güvenlik, çalışma, dinlenme, beslenme ve öğrenim hakkı, sosyal ve kültürel haklar ile bütün hakların uygulanabileceği bir uluslararası ortam,⁴⁴ kişinin topluma ve diğer bireylerin haklarına karşı durumu,⁴⁵ düzenlenmiştir.

İHEB' in en temel özelliklerinden birisi hiçbir ayırım yapmadan insanlığı bir aile olarak görmesi ve herkesin haklarını eşit olarak sıralayabilmesidir. Beyannamenin oluşumuna önyak olan Birleşmiş Milletler Antlaşmasında yer alan Güvenlik Konseyi ve beş sürekli üyeye tanınan olağanüstü imtiyazlı hak ve yetkiler bu metne tesir etmemiştir. Daha iyi bir dünyanın kurulması, yoksulluktan kurtulmuş bir insanlık ve barışın bütün unsurlarıyla tesisi zengin ve güçlü devletlerin diğerlerine yardım etmesini ve bu istikamette uluslararası iş birliği yapılmasını gerektirecektir.

Şu halde en büyük uluslararası aktör olan BM, kendi bünyesi içinde yer alan kurumlar ile uzmanlık kuruluşları ve üye ülkeler ile yapacakları ikili veya çoklu yardımları bu Beynamede yazan hükümler ışığında ve bizzat beyannamenin ruhuna uygun olarak yapmalıdırlar.

⁴¹ İnsan Hakları Evrensel Beynamesi, giriş bölümünden alınmıştır.

⁴² İHEB madde 1-5.

⁴³ İHEB madde 6-12.

⁴⁴ İHEB madde 13-28.

⁴⁵ İHEB madde 29.

III- EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR ULUSLARARASI SÖZLEŞMESİ

BM'nin kurulmasından üç yıl sonra İHEB ile sağlanan ilerleme sürmüş ve 20 yıl sonra bu kez uluslararası ilişkilere ve hiç kuşkusuz bu bağlamda devletlerarası yardım ilişkilerine tesir edecek bir sözleşme 16.12.1966 tarihinde kabul edilmiştir.

Sözleşmenin maddi haklar başlıklı üçüncü bölümünde çalışma ve sendikal haklar, sosyal güvenlik, aile, çocuk ve annenin korunması, yaşam ve sağlık standardı hakkı, eğitim hakkı gibi birçok temel hak ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş ve üye devletlerin yükümlülükleri belirlenmiştir.⁴⁶ Sözleşmenin 23üncü maddesinde ise fakir devletlere kalkınmış devletler tarafından yardım verilmesi ve verilen yardımların da arttırılması tavsiye edilmiştir. Çok amaçlı toplantıların yapılması ve işbirliği faaliyetlerinin geliştirilmesi ile ilgili taahhütler de yer almıştır.⁴⁷

Bu sözleşmenin belki de en önemli yaptırımı ve konumuz bağlamında kazanımı hem üye devlete hem de uzman kuruluşlara raporlama yükümlülüğü getirmesi olmuştur diyebiliriz. Sözleşmenin dördüncü bölümünde devlet raporları, bunların hazırlanması, uzman kuruluş raporları, yapılacak resmi yorumlar ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'in raporları düzenlenmiştir.⁴⁸

Bu madde ile devletlerarası işbirliği ve dolayısıyla yardım daha sağlam bir yapıya kavuşturulmuş ve bu anlaşmanın onaylanması veya tadilatıyla ilgili hükümlere bu kez Güvenlik Konseyi Daimi Üyeleri ile ilgili her hangi bir imtiyaz da verilmemiştir.

IV- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BİNYIL BİLDİRGESİ

Birleşmiş Milletler Teşkilatının İHEB ve ESKH sözleşmesinde ortaya koyduğu ve devletlerarası yardım faaliyetlerine hem yasal ve hem de diplomatik

⁴⁶ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, madde 4–15.

⁴⁷ ESKH, madde 23.

⁴⁸ ESKH, madde 16–25.

zemin oluşturan kararları 2000 yılında insanlığın önüne bin yıllık bir hedef gösterme ile devam etmiş ve kısa vadede ulaşılabilecek yakın hedefler de belirlemiştir.

Bildirge'de (6 – 8 Eylül 2000) küreselleşme çabaları övülür iken, sunduğu fırsatlara rağmen, sağlanan nimet ve külfetin adaletsiz bir biçimde paylaşıldığı vurgusu yapılmıştır.⁴⁹ Bildirge'de; açlık, yoksulluk ve geri kalmışlık ile mücadele edilmesi gerektiği ayrıntılı biçimde işlenmiş ve kararlılık vurgulanmıştır.⁵⁰ Dolayısıyla, kalkınmaya ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına elverişli bir ortamın - hem ulusal, hem küresel düzeyde - yaratılmasına kararlıyız⁵¹ denilerek bu hedeflere ulaşmakta başarının iyi yönetim ve uluslararası saydamlık gerektirdiği vurgulanmıştır.⁵² 15. maddesinde de az gelişmiş ülkelerin borç yüklerinin hafifletilmesi ve zengin ülkelerin daha cömert kalkınma yardımında bulunmasına çağrı yapılmakta, 19. maddesinde daha net ve ölçülebilir hedefleri sıralanmaktadır.

Bu kararlılık 20. maddede de devam etmiştir. Ayrıca iki başlık altında afet, iç savaş ve karışıklıklardan etkilenenler ile mültecilerin korunması ve özel olarak Afrika Kıtası'na yönelik hedefler düzenlenmiştir.⁵³

Bildirge'nin son kısmında, Güvenlik Konseyi'nin kapsamlı bir reform ihtiyacı içinde olduğu belirtilmekte⁵⁴ ve bütün uluslararası resmi-sivil oluşumlara çağrı yapılmaktadır.⁵⁵

⁴⁹ Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi, madde 5.

⁵⁰ BMBB, madde 11.

⁵¹ BMBB, madde 12.

⁵² BMBB, madde 13.

⁵³ BMBB, madde 26, 27, 28.

⁵⁴ BMBB, madde 30.

⁵⁵ BMBB, madde 31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETLERARASI YARDIM UYGULAMALARI

Kalkınma yardımı, teknik yardım, insani yardım veya devletten devlete herhangi bir yardıma baktığımız zaman, dünya uygulaması olarak 1. Dünya Savaşı sonrasında ve 2. Dünya Savaşı sırasında Rusya, İngiltere, Fransa ve diğer bazı ülkelere ve bu arada Türkiye'ye de yapılan ABD yardımlarını görmekteyiz. Bu yardımlar iki yüz yıl boyunca içine kapanmış, iç savaşlarını bitirip, ekonomik ve teknolojik kalkınmasını sağlamış ABD'nin, Avrupa Kıtası'nda oluşacak güç dengesinde söz sahibi olmak amacıyla yaptığı savaş yardımlarıdır. İki savaşın arasında ve ikinci savaşın sonunda yaptığı teknik yardım veya kalkınma yardımı olarak sayılabilecek yardımlar da vardır ama nihai amaç yine de bu güç dengesi içinde söz sahibi olmaktır.

ABD, en büyük yardımlarını 2. Dünya Savaşı sırasında SSCB'ne yapmıştır ve güçlenen bir Almanya'nın yanına İtalya ve Japonya'yı da almasını, SSCB ile Avrupa'daki diğer zayıf devletlerin bu güç tarafından yutulmasını kendi menfaatleri açısından tehlikeli görmüştür. Savaşın bitmesi ile dengeler değişmiş ve bu kez ABD'yi içeride, Almanya'yı aşağıda SSCB'yi dışarıda tutacak bir savunma hattı çizilmiştir.⁵⁶

I-TRUMAN DOKTRİNİ: TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'A ABD YARDIMI

İkinci Dünya Savaşı bitmek üzere iken bütün dengeler değişmiştir. Almanya'ya karşı ittifak kuran ABD ve SSCB oluşacak yeni dengede daha fazla söz

⁵⁶Armağan Kuloğlu, "60. Yılında NATO ve Türkiye İlişkileri", Orsam Rapor No:2, Nisan 2009, Ankara, s. 74. (Nisan 1949'da Soğuk Savaş ortamında kurulmuş olan NATO'nun kuruluş amacı, 1952–1957 yılları arasında görev yapan NATO Genel Sekreteri Lord Ismay'in söylediği gibi, SSCB'yi dışarıda, ABD'yi içeride ve Almanya'yı aşağıda tutmak olarak ifade edilebilir.)

sahibi olmak yarışına girmişlerdir. Sovyetlerin savaş içindeki yayılcılığı bütün Avrupa'yı endişelendirmiş ve ABD yanlısı hale getirmiştir. Sadece Avrupa'nın paylaşılması değil, genel olarak bir Rus yayılmasından endişe edilmiştir. Büyük endişe duyan ülkelerden biriside İngiltere'dir.

Bolşevik İhtilali'nden 2. Dünya Savaşı'na kadar pasif bir politika izleyen Ruslar savaş sırasında gösterdikleri yayılma politikasını devam ettirmişlerdir. ABD'nin Monroe Doktrini'ni terk edip uluslararası politikaya müdahil olması, Türkiye'nin konumundan dolayı ABD-Türkiye ilişkilerine etki etmiştir. Bu durum özellikle ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikasından kaynaklanmıştır.⁵⁷

SSCB'nin yayılcı tavrı ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapmasını gerektirmiştir.⁵⁸ Bu yardımlar Marshall Yardımlarıyla devam ettirilecek ve daha sonra da dönüştürülecek bir sürecin ilk adımını oluşturmaktadır.

Tarihe Truman Doktrini olarak geçen bir süreçte Başkan Truman'ın yakın danışmanı ve Dış İşleri Bakanı George Catlett Marshall idi.⁵⁹

Bu sürecin sonunda 100 milyon ABD Doları olarak gerçekleşen yardım tamamen askeri niteliktedir. Türkiye, ABD'den gelen araç ve gereçlerin yedek parçalarını bu devletten para karşılığı almak durumunda olduğu için, dolar bulmak sıkıntısı çekmiştir. Zira bu dönemde Türk dış ticareti büyük ölçüde Avrupa'ya dayanmaktaydı. Sonuç olarak, Türkiye Amerikan yardımı sonucu aldığı araçların

⁵⁷ Yavuz GÜLER, “II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945–1950)” Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt 5, Sayı 2, (2004) , 209–224, s.210

⁵⁸ Yavuz GÜLER, *agm*, s.216

⁵⁹Jeanne Holden. http://www.usemb-ankara.org.tr/The_Marshall_Plan/hogan3.htm. son erişim 28.01.2013. “Bir kömür tacirinin oğlu olan Marshall, 31 Aralık 1880 doğmuştur. 1901'de Virginia Askeri Enstitüsü'nden mezun olan Marshall piyade subayı olarak görevlendirilmiş ve ilk görevini Filipinlerde yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı boyunca Birinci Ordu'nun operasyon amiri olarak hizmet vermiş, 1938 yılında Savunma Bakanlığı, Savaş Planları Dairesi başkanlığına getirilmiş, 1939 yılının başında Başkan Franklin D. Roosevelt tarafından Kara Kuvvetleri komutanı olarak atanmış, Amerikan ordusunun İkinci Dünya Savaşı için yaptığı hazırlıkları yönetmiştir. 65 yaşındayken 1945 Kasım'ında kara kuvvetleri generalliğinden emekli olarak Başkan Harry Truman'ın Çin özel temsilcisi ve 8 Ocak 1947'de Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Marshall bakanlık görevindeyken 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi öğrencilerinin mezuniyet töreninde yaptığı kısa fakat tarihi konuşmasında Avrupa'nın ekonomik kalkınması için oluşturulan programı ana hatlarıyla açıklamıştır. Marshall, olası bir Sovyet saldırısına karşı Batı Avrupa'nın yeniden silahlandırılmasını desteklemiş ve ortak bir savunma için ABD'nin bölgesel bir düzenlemede yer almaya gönüllü olduğunu bildirmiştir. Sağlığının bozulması nedeniyle 1949 yılının başında Dış İşleri Bakanlığı'ndan istifa etse de 1950 yılında Başkan Truman'a Savunma Bakanı olarak hizmet etmiş, orduyu büyütmüş, evrensel askeri eğitim planını teşvik etmiş ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Marshall, Avrupa'nın ekonomik yapısının iyileştirilmesine yaptığı katkılardan dolayı Aralık 1953'te Nobel Barış Ödülü'nü almıştır. 16 Ocak 1959'da Washington D.C.'de hayata gözlerini yummuştur.”

yedek parçalarını alabilmek için yine bu devletten kredi veya yardım almak zorunda kalmıştır.⁶⁰

ABD'nin bu süreçte Türkiye'ye yaptığı yardımın gerekçesini ABD Yardım Kurul Başkanı Tümgeneral Bridge; Sovyet yayılmasına karşı cephe teşkil eden Türkiye'nin Sovyet baskılarına karşı savunmasını güçlendirmek ve bir savaş halinde Türklerin kuvvetle karşı koymasını sağlayarak Türk askeri potansiyelini ıslah etmek olarak açıklamıştır. ABD'li yetkiliye göre, ABD tarafından verilen 100 milyon dolarlık yardım programı savunmaya yöneliktir ve bugün dünyada bu kadar az bir masraf ile saldırılara karşı koyma kararlılığını gösterecek başka bir ülke bulmak güçtür.⁶¹

Başkan Truman ve yakın danışmanı ve Dış İşleri Bakanı George Catlett Marshall tarafından yapılan bu önemli ve ABD açısından çok karlı başlangıç, daha sonra Avrupa'nın kalkındırılması amacıyla daha büyük bir plana dönüştürülmüştür.

II.-MARSHALL YARDIMLARI VE AVRUPANIN KALKINDIRILMASI

Avrupa, 2. Dünya Savaşı bittiğinde, çok büyük bir savaş yıkımı ile karşı karşıya kalmıştır. Savaştan güçlenmiş olarak çıkan SSCB en azından etkisine aldığı küçük Balkan ülkeleriyle bizzat işgal ettiği Almanya'dan dolayı, her Avrupa ülkesi için bir tehdit olmuştur. Fransa tamamen yıkılmış, İngiltere ise gücünü büyük ölçüde kaybetmiştir. SSCB karşısında Avrupa'nın güçlendirilmesi ve SSCB'nin çevrelenmesi gerekmektedir.

Türkiye ve Yunanistan'a bir miktar yardım yapılmıştır ama bu yetersizdir. İleride Marshall Planı olarak anılacak ikinci ve büyük bir Dış Yardım Kanunu ile bu kez savaştan zarar görmüş Avrupa'nın kalkınması hedeflenmiştir.

ABD Kongre'si Marshall Planı'nı yönetmek için Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA)'yı kurmuştur. ECA Washington'da ki yöneticisi, Paris'teki özel temsilcisi ve

⁶⁰ Osman OKYAR: “Amerikan Yardımları ve Türkiye Ekonomisi.”, Siyasi İlimler Mecmuası, no:260 (Kasım 1952), s.341–342.

⁶¹ Sezai Orkunt, **Türkiye-Amerika Askeri ilişkileri**, İstanbul: Milliyet yayınları, 1978, s.144-145.

katılımcı ülkelerdeki yerel bürolarıyla büyük ve kapsamlı bir kurum olmuştur. ECA çalışmaların yürütülmesi konusunda tam yetkilidir ve ABD Dış İşleri Bakanlığı ile politikayı şekillendirme sorumluluğunu paylaşmıştır.⁶²

Katılımcı ülkeler, yıllık kalkınma planlarını düzenlemek, Amerikan yardımını gerekli yerlere tahsis etmek, para birimlerini dövize dönüştürebilmek ve üretim ile ticarete getirilen sınırlamaları azaltmak için ECA ile birlikte çalışmak üzere merkezi Paris'te bulunan Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'nü (OEEC) kurmuşlardır.⁶³

Marshall Planı Avrupa ülkelerinin kalkınmasını amaçlıyordu. 1951 yılının ortasında, yaklaşık 12 milyar Dolar harcanmıştır. Bu paranın büyük kısmı üye devletlere gerekli yakıt (1,5 milyar Dolar), gıda, yiyecek ve gübre (3,4 milyar Dolar), makine, araç ve ekipman (1,8 milyar Dolar) ithal edilmesi için kullanılmıştır. Bu ithaller, diğer Amerikan yardımlarıyla birleşmiş ve 1950 yılında bu ülkelerin çoğunda enflasyon kontrol altına alınmış ve beklenenin üstünde bir iyileşme görülmüştür.⁶⁴

“Batı Avrupa üretiminin gelişmesi için de benzer şeyler söylenebilir. Marshall Planı dönemi boyunca, Batı Avrupa'nın toplam gayrisafi yurtiçi hâsılası yüzde 32'yi aşarak 120 milyar Dolardan 159 milyar Dolara yükselmiştir. Tarım üretimi, savaş öncesi döneme oranla yüzde 11 artmış, endüstriyel üretim ise aynı döneme göre yüzde 40 oranında yükselmiştir.”⁶⁵

Bu dönemde Türkiye'ye yapılan yardımların ise istatistiki veri olarak kullanılamayacak kadar düşük gerçekleşmiştir.

Truman ve Marshall yardımları askeri gereklilikten etkilenen yardımlardır ve değişik sonuçlar yaratmışlardır. Bu yardım süreci daha sonraları NATO kapsamında da sürdürülmüştür.

SSCB, İngiltere ve Fransa, 2. Dünya Savaşı'nda ABD yardımları ile savaşmışlardır. Savaş bitince dengeleri bozmamak için önce Yunanistan ve Türkiye'ye Truman Doktrinleri ile yardım yapılmış, hemen arkasından Avrupa'nın yeniden kalkınması için Marshall Planı devreye sokulmuştur. Aynı dönemde kurulan BM'in Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin durumu, Kuzey Atlantik Savunma

⁶² Michael J. Hogan, http://www.usemb-ankara.org.tr/The_Marshall_Plan/hogan3.htm. son erişim 28.01.2013.

⁶³ Michael J. Hogan, agm.

⁶⁴ Jeanne Holden, agm.

⁶⁵ Jeanne Holden, agm.

Paktı'nın oluşumu, SSCB'nin Avrupa dışında bırakılarak çevrenmesi, Almanya'nın ise etkisizce tutulmasını hedefleyen ABD politikasının bir ürünüdür. Hiç kuşkusuz bu çalışmalar askeri bir deha olarak kabul edilen ve döneminde ABD ordusunu 40 kattan daha fazla büyüten Marshall'ın katkılarıyla olmuştur.⁶⁶ Daha sonraları bu yapılan yardımların barışa tesiri göz önünde bulundurularak Nobel Barış ödülü verilmiş ise de herkes bilmektedir ki; tedbirler askeri tedbirlerdir veya askeri tedbirler için gerekli destek tedbirleridir.⁶⁷ Marshall adını kullanarak devam eden yapılar da askerdir ve Avrupa merkezli, dağılan SSCB'yi hedef alarak Orta Asya devletlerinde askeri işbirliğini sürdüren uzantıları hala mevcuttur.⁶⁸

Avrupa'nın kalkınması amacıyla ABD tarafından açılan kredinin daha çok teknik (bağlı) yardım olduğunu göz önünde bulundurmanız gerekmektedir. Çünkü savaş sırasında yanmış ve yıkılmış Avrupa ülkelerinin ihtiyacı olan makine ve tesisatın ABD'den ithali bir mecburiyetti. Daha yakında bir gelişmiş müttefik devlet bulunmadığı gibi, göreceli gelişmiş devlet SSCB idi ve soğuk savaştan dolayı zaten farklı kutuptaydılar.

Marshall yardımlarının Avrupa'nın kalkınmasına verdiği desteği daha iyi anlamak için aynı dönemde ve planın bir gereği olarak yardım alan ülkelerin öz katkılarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu öz katkı OEEC eliyle yürütülmüş olup ABD yardımlarının yaklaşık üç katıdır.⁶⁹ Bunu daha farklı olarak ifade etmek

⁶⁶Jeanne Holden, **agm**. "Marshall, Kara Kuvvetleri Komutanı olarak Amerikan ordusunun İkinci Dünya Savaşı için yaptığı hazırlıkları yönetmiştir. Yeni birimlerin açılmasını, birliklerin eğitimini, ekipman tedarikini ve üst düzey komutanların seçilmesini idare etmiştir. ABD Kara Kuvvetleri Marshall'ın liderliğinde, dört yıldan az sürede 200.000 kişiden az bir ordudan 8,3 milyon kadın ve erkekten oluşan iyi eğitilmiş ve tam donanımlı bir orduya dönüşmüştür."

⁶⁷Jeanne Holden, **agm**. "Winston Churchill kendisine şu övgüyü yöneltmiştir: "Başarılı Amerikan yönetimleri ile olan uzun ve yakın ilişkilerim süresince, General Marshall kadar fikirleri ve karakteri ile beni derinden etkileyen çok az insan tanıdım. Marshall büyük bir Amerikalıdır; ama aynı zamanda bundan daha fazlasıdır. Savaş sırasında, danışmanlık yaparken bilge ve anlayışlı, harekete geçtiğinde ise kararlı olmuştur. Barış zamanında ise çökmüş olan Avrupa ekonomimizi düzeltmeyi planlamış ve aynı zamanda bir Batı savunma sistemi oluşturmak için durup aralıksız çalışmıştır. Marshall mağlubiyet, umutsuzluk ve karamsarlık gibi korkulara karşı daima kahramanca savaşmıştır. Gelecek nesiller Marshall'ın başarılarını ve örnek kişiliğini daima hatırlamalıdır."

⁶⁸ <http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/>. Son erişim 28.01.2013. çeviri Mehmet Onur Şahin. "Marshall Plan'ının mirası, amaçları ve idealleri George C. Marshall Avrupa Merkezi'nde Güvenlik Araştırmalarının girişimiyle, güvenlik eğitimi sırasında, devam ettiriliyor. Marshall Merkezi, 1993 yılında kurulmuş olup, Kuzey Amerika, Avrupa ve Avrasya milletleri arasında diyalogu ve anlayışı destekleyen ünlü bir uluslararası güvenlik ve savunma bilimleri enstitüsüdür. Marshall Merkezi, Marshall'ın bakış açısını 21. Yüzyıla taşımayı amaç edinmiştir."

⁶⁹ Jeanne Holden, **agm**. "1951 yılının ortalarında Ekonomik İşbirliği İdaresi pek çok teknik yardım projesi için yaklaşık 30 milyar dolar harcamıştı."

gerekirse, Avrupa'nın kalkındırılması sırasında, ABD katkısı olan 13 milyar Dolar ile Avrupa'nın yaklaşık üç kat olarak gerçekleşen katkısı toplandığında ve yardımların bağlı yardım olduğu da göz önüne alındığında, bu kaynakların kullanımıyla ABD ekonomisi 40 milyar Dolarlık katkıyla canlanmıştır.

“2. Dünya Savaşı'nın devleştirdiği savaş sanayisini genel işsizliğe ve ekonomik bunalıma yol açmaksızın yaşatmak zorundadır. Dolayısıyla, barışın sevinç havasında silahların bir köşeye bırakılıp ABD fabrikalarının iflasa, milyonlarca Amerikalı'nın işsizliğe terkini önleyecek bir buluş gerekmektedir. Buluşun adı Soğuk Harp'tir. Amerika'nın güçlü savaş sanayicileriyle ABD iktidarının bu stratejisi zaman zaman Kore'deki gibi 'ısınan' bir sürekli gerginliği dünyada yaratacaktır. Bu şekilde ABD ordusunun ihtiyaçlarında önemli bir azalma olmayacaktır; gerginliği kaçınılmaz şekilde hisseden öteki ülkelere ise ya doğrudan silah satacak ya da ABD hükümetine satın onun aracılığıyla 'yardım' biçiminde gönderilecektir. Soğuk Harbin yarattığı silahlanmaya devam gereği, savaş sonrasında üretimi %40 azalan ABD savaş sanayisinin kazancını bu şekilde emniyete alacaktır.”⁷⁰

ABD tarafından yapılan askeri yardımlar ile kalkınma yardımları arasındaki en önemli ortak yan, bütün yardımların belli şartlara bağlanmasıdır. Yardımı yaparken kendi uzmanlarının görevlendirilmesi, bu şekilde ödediği yüksek ücret ve masrafların yardım bütçesi ile ilişkilendirilmesi, yardımın nakliyesinin ABD firmaları tarafından yapılması gibi birçok husus yardım projelerinin harcama kalemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Eski Savunma Bakanı Mc. Namara'nın tanımına göre 'ABD'nin kendi savunmasının bir devamı' olan askeri yardımdan 1950–1966 arasında Türkiye'nin payına düşen 'bakım' ve 'nakliye' dâhil 2 milyar 270 milyon 306 bin Dolardır. (...) Yardım toplamına dâhil edilen 'nakliyenin' kesin rakamı resmen açıklanmamakla beraber, önemli yekûn tuttuğu söylenebilir. Bu para, askeri malzemenin Amerika'dan Türkiye'ye taşınması için 'yardım'ın Amerikan nakliyecilerine ödenen bölümüdür. 'Bakım' ise, zaten kullanılmış aldığımız ve sık sık arızalanan askeri malzemelerin yedek parça gereği, Türkiye'deki NATO personelinin ihtiyaçları gibi masrafların karşılanması için verilen paradır. 'Bakım'ın 'yardım'daki önemi kesinlikle

⁷⁰ İsmail CEM, *age*, s.363

bilinmemekteyse de, bunun tüm yardımın %30 unu meydana getirdiği, halen yılda 30-35 milyon Dolar çerçevesinde olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, ‘nakliye’ ve ‘bakım’ düşüldüğünde, son yıllarda aldığımız askeri yardım 60 milyon Dolar civarında gözükmektedir. Askeri yardımın geri kalan bölümü, gene II. Dünya Savaşı’nın kullanılmış otomatik silahları, ABD ordusunun artık eline almadığı Kore savaşından kalma M-1 tüfekleri, miadını neredeyse dolduran (...) nakliye araçları ve benzerleridir. Askeri yardımın içinde ancak küçük bir bölümün modern ve kullanılmamış silahlara ait olduğu söylenebilir. Yardımın bu niteliği olağandır. Kendi savaş sanayisinin zorlaması sonucunda, ABD hükümeti yıpranmış fakat kullanılabilir durumdaki silahları başka ülkelere vermekte, ordusu için yenilerini sipariş etmektedir. Böylece sanayicilere kazanç sağlamakta; ABD işçilerinin %20’sini çalıştıran bu iş kolunda durgunluk tehlikesi önlenmektedir.”⁷¹

Anlaşılmaktadır ki; ülke içinde meydana gelen ekonomik dengenin muhafaza edilmesi veya o ülke lehine değişmesi, bir başka ülkeye bağlı yardım yapılmasıyla sağlanabilmektedir. Dışarıya karşı yapılan her türlü yardım, ülke içinde üretimi arttırmakta, işsizliği azaltmakta ve kullandığı teknoloji ile hâkimiyetini pekiştirmektedir. Yapılan yardımların üretilmesinden, paketlenmesine, dağıtılmasından kullanılmasına kadar geçen her süreçte, yardım yapan ülkenin uzmanlarının görevlendirilmesi çok yönlü bir kazanç olarak karşımıza çıkacaktır.

Ancak, BM kurulduktan sonra insanlığın kazandığı gelişimlerin birçok bildiri, konferans ve kurumlarla ilerlediği nasıl yadsınamaz bir gerçek ise, bu dönemde yapılan ABD destekli yardımların (her ne kadar ABD Hegemonyasını oluşturup, beslese de) uluslararası ilişkilerde yoksul ve kalkınmakta olan ülkelere yönelik bir yardım kurumsallaşması oluşturduğunu göz ardı etmemeliyiz.

III- GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMALAR

2. Dünya Savaşı sırasında başlayan ABD yardımları, Soğuk Savaş Dönemi’nde NATO’nun güçlendirilmesi amacıyla devam ettirilmiştir. Bu süreç

⁷¹ İsmail CEM, **age**, s.430–431

içinde aynı din ve kültürden oluşan Avrupa ABD yardımlarıyla kalkındırılmıştır. Bu başarıya rağmen aynı dönemde yapılan Avrupa dışı yardımlarda aynı başarının yakalandığı söylenemez.

Avrupa'nın kalkındırılarak zenginleştirilmesi küresel yardım ilişkilerinde güçlü aktörleri doğurmuştur. Özellikle Fransa, İngiltere ve Almanya başta olmak üzere hemen her Avrupa ülkesi bu gün değişik sebeplerle devletlerarası yardım ilişkilerinde etkin rol almaktadırlar. Ancak, Avrupa ülkeleri bu yardımları yaparken sömürgeci geçmişlerinin etkisinde kalmaktadırlar.

SSCB ise Soğuk savaş döneminde Mısır, Suriye ve İran gibi ülkelere yaptığı teknik yardımlar ile etkinliğini arttırmıştır. Sanayileşen Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya ise "Pazar" arama kaygısı ile faaliyetlerini yapmaktadırlar. Sadece bu ülkeler değil, günümüzde yardım faaliyetlerine katılmayan gelişmiş ülke kalmadığı gibi, gelişmekte olan ülkeler bile bir yandan yardım alırken diğer yandan yardım vermeye devam etmektedirler. Bu çalışmalara BM içindeki uzmanlık kuruluşları sayesinde organize olabilen az gelişmiş ülkeler de talep ve eleştirileri ile yön verebilmektedir. Hızla gelişen STK' lar da yardım sürecinin her aşaması ile ilgili talep ve itirazlarını seslendirebilmekte ve yardımlara müdahil olabilmektedir.

Dolayısı ile "yardım kurumu" ABD yardımları ile ne kadar kötü bir başlangıç yaparsa yapsın, günümüzde kurumsallaşmasını hızla sağlamaya devam etmektedir. Bu başlık altında yardımın etkinliğini arttırma çabalarından, bu yöndeki itiraz ve taleplerden bahsedip içinde bulunduğumuz dönemdeki uygulamalardan genel olarak bahsedeceğiz.

A- Yardım Etkinliğini Arttırma Çabaları

Uluslararası ilişkilerin önemli bir eylemi haline gelen devletlerarası yardım ve özellikle resmi kalkınma yardımlarının planlanmasından, icrasına ve raporlanmasına kadar geçen her sürecine çok geniş kitlelerce eleştiriler yapılmasından dolayı, günümüzde yardım etkinliğinin arttırılması amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve uluslararası toplantılar yapılmaktadır.

İletişimin artması ve bilinçlenme hem BM üyesi olan az gelişmiş ülkelerin resmi temsilcilerini ve hem de sivil toplum teşkilatlarının çalışmalarından dolayı bütün dünyanın, bu arada fakir ulusların sivil temsilcilerini de yardım sürecinin paydaşları haline getirmiştir.

BKH ile şekillenen iddialı hedeflerin ve bu hedeflere yönelik yardım eylemlerinin verimliliğini arttırmak amacıyla DAC tarafından organize edilen, geniş katılımlı üst düzey toplantılar düzenlenmiş ve resmi-sivil birçok temsilcinin katılımı sağlanmıştır. Bu üst düzey toplantılara; Roma (2003), Paris (2005), Akra (2008) ve Busan (2011) ev sahipliği yapmıştır.

Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurulmasından sonra temel insani değerlerin benimsenmesi ve uluslararası dayanışmanın gelişmesi yardım etkinliği üzerinde çok kapsamlı çalışmalar yapılmasına gerekçe olmuştur. Burada kısaca değineceğimiz bu üst düzey toplantıların devam edeceğini tahmin edebiliriz.

1-Roma Toplantısı (2003)

Çeşitli eleştirilere neden olan, yardımların önceliklendirmenin yardım eden ülke tarafından mı yoksa yardım alacak ülke tarafından mı yapılacağı konusunun tartışılması bu üst düzey çalışmayı önemli kılan hususlardan birisidir.

Roma Uyum Bildirisi, donör topluluk tarafından benimsenen yardım etkinliği reformlarının ilk neslini oluşturmaktadır.⁷²

“Forumun sonuç cümlesi şu şekildedir: Roma Uyum Bildirisi aşağıdakileri gerçekleştirmek konusunda kararlıdır:

—Uyumlaştırma çalışmalarının ülke bağlamında ayarlanmasının ve donör desteğinin kalkınma yardımını alan ülkenin öncelikleri ile uyumlu olmasının sağlanması,

—Ülkenin liderlik ettiği çabaların, donör prosedürlerini ve uygulamalarını da yansıtacak şekilde genişletilmesi,

⁷² Ibon International (2009).Can Aid Be A Key Contribution To Genuine Development? Resmi Kalkınma Yardımları Ve Kalkınma Etkinliğine İlişkin El Kitabı: Yardım Gerçek Kalkınmada Kilit Nitelikteki Katkı Olabilir Mi? Philippines 1103, Quezon City, .s.22

—Kurumların ve ülkelerin uyumlaştırmayı hızlandırmaya yönelik politikalarının, prosedürlerinin ve uygulamalarının uyum yollarının gözden geçirilmesi ve tanımlanması,

—Kalkınma topluluğu tarafından oluşturulan iyi uygulama ilkelerinin ve standartlarının uyumun temeli olarak uygulanması.”⁷³

Ancak, sivil toplum kuruluşları yardımların yapılması sırasında dayatılan politika koşulu, bağlı yardım ve sahiplenme gibi daha kritik sorunlar yerine dar bir şekilde yardımın teknik ve prosedürle ilgili yönlerine odaklanması gerekçesiyle bu sonucu eleştirmiştir.⁷⁴

2–Paris Toplantısı (2005)

Roma’da gerçekleştirilen üst düzey toplantı sonrasında kaydedilen gelişmeyi saptamak ve daha fazla üzerinde çalışılması gereken alanları belirlemek amacıyla 2005 yılında Paris’te ikinci bir üst düzey toplantı düzenlenmiştir. Paris forumuna kalkınma yetkilileri ve doksan bir ülkeden bakanlar, yirmi altı donör kuruluş ve partner ülke, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve özel sektör katılım sağlamıştır.⁷⁵

İkinci üst düzey toplantı sonunda kabul edilen Paris Bildirgesi’nde yardımların daha etkin hale getirilmesine yönelik şu beş temel ilke belirlenmiştir:

—Sahiplenme: Gelişmekte olan ülkeler yoksulluğun azaltılması, kurumlarının geliştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konularında kendi stratejilerini belirler.

—Paralellik: Donör ülkeler bu hedeflerle paralellik sağlar ve yerel sistemlerden yararlanır.

—Uyum: Donör ülkeler yardımlarda mükerrerliğin önlenmesi için koordinasyon sağlar, usulleri sadeleştirir ve bilgi paylaşımı gerçekleştirir.

⁷³ IBON International 2009.s. 22

⁷⁴ IBON International 2009.s. 22

⁷⁵ IBON International 2009.s. 25

— Kalkınma Sonuçları: Gelişmekte olan ülkeler ve donörler odak noktalarını kalkınma sonuçlarına kaydırırlar ve sonuçlar ölçülür.

—Karşılıklı hesap verilebilirlik: Donörler ve yardım ortakları kalkınma sonuçları bakımından hesap vermekle yükümlüdürler.⁷⁶

Bildirgeyi imzalayanlar arasında 141 gelişmekte olan ve gelişmiş ülke hükümeti, Avrupa Komisyonu ve 27 uluslararası donör kuruluş yer almaktadır. Roma Bildirisi donör uyumuna odaklanırken, Paris Bildirisi reformların kapsamını genişletmekte ve yardım etkinliğinin kapsayıcı ilkesi olarak ülkenin sahiplenmesini ön plana çıkarmaktadır.⁷⁷ Ancak, Paris üst düzey toplantısında yardım etkinliği reformlarının kapsamı genişletilse de, fazla aşama kaydedememiş,, insan hakları, sosyal adalet, eşitlik ve yardımın merkezinde sürdürülebilirlik ve kalkınma politikasını kalkınma hedeflerinin merkezine yerleştirmeyi başaramamıştır.⁷⁸

Paris Bildirgesine getirilen diğer eleştiriler ise; bu çalışmanın, yoksulluk ve sosyal adaletsizliğin temelde yatan siyasi, ekonomik ve sosyal nedenleri ele alma konusundaki başarısızlığı ve ayrıca demokratik gelişimde sivil toplum kuruluşlarının kritik rolünü olması gerektiği gibi dikkate almaması⁷⁹ olarak sıralanabilir.

3- Akra Toplantısı (2008)

Bir diğer toplantı 2–4 Eylül 2008’de Akra’da gerçekleştirilmiştir. Üçüncü üst düzey toplantının amacı; Paris’te açıklanan taahhüt ve hedeflere ilişkin olarak kaydedilen gelişmenin değerlendirilmesidir. Bu konferans o tarihe kadar yapılan en büyük konferans olmuştur.⁸⁰

⁷⁶ The Law Library of Congress, USA, **Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries 2011/2012.**, (Seçilen Ülkelerde Dış Yardımların Düzenlenmesi 2011/2012, ABD Kongre Kütüphanesi) Küresel Hukuk Araştırma Merkezi http://www.loc.gov/law/help/foreign_aid_2011-006054_FINAL_RPT.pdf, son erişim 10.01.2013

⁷⁷ IBON International 2009, s.25

⁷⁸ IBON International 2009, s.25

⁷⁹ IBON International 2009, s.25

⁸⁰ IBON International 2009, s.26, (100 fazla bakan ve gelişmekte olan ülkeler ve donör ülkeler, yükselen ekonomiler, BM ve çok taraflı kuruluşlar, küresel fonlar, vakıflardan kurum yöneticileri ve 80’den fazla sivil kuruluş dâhil olmak üzere 1700’den fazla katılımcı.)

Akra'da üç temel zorluğa yanıt aranmıştır, bunlar: ülke tarafından sahiplenme; daha etkin ve kapsayıcı ortaklıkların oluşturulması ve kalkınma sonuçlarına ulaşılması.⁸¹

Bu kapsamda kararlaştırılan kilit öneme sahip ilkeler şunlardır:

—Öngörülebilirlik: Donörler ortak ülkelere yapmayı planladıkları yardımlar hakkında 3 ila 5 yıl arasında değişen süreler için ileriye dönük olarak bilgi sağlayacaktır.

—Ülke sistemleri: Yardımların iletilmesinde ilk seçenek olarak donör sistemleri yerine ortak ülkenin sistemleri kullanılacaktır.

—Şarta bağlılık: Donörler yardım paralarının nasıl ve ne zaman harcanacağını belirleyen bir şartlar perspektifinden vazgeçerek gelişmekte olan ülkenin kendi kalkınma hedeflerine dayalı bir şartlar perspektifi benimseyecektir.

—Bağlı yardımların kaldırılması: Donörler, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri diledikleri tedarikçilerden ve en iyi kalite ve en düşük fiyatla temin edebilecekleri yerlerden satın almalarını engelleyen kısıtlamaları esneteceklerdir..⁸²

Bu üst düzey toplantıyla ülkenin kalkınma sürecinde sahiplenmesini arttırmak amacıyla, donörlerin kalkınma konusunda ülke düzeyinde kapsamlı siyasi diyalog oluşturacağını, kalkınmayı yönetmek üzere ülke partnerlerinin kapasitesinin arttırılacağını ve ülkelerin sistemlerinin kullanılacağı taahhüt edilmiştir. Ayrıca, donörlerin parlamentolar ve yerel yetkililer, sivil toplum örgütleri, araştırma enstitüleri, medya ve özel sektörle daha yakın çalışmaları da taahhütler arasındadır.⁸³

4-Busan Toplantısı 2011

İlk üç toplantının üzerine yapılan bu çalışma son toplantıdır. Etkin Kalkınma İçin İşbirliği Busan Ortaklığı kapsamında önceki üç forum toplantısında kabul edilen ilkeler güçlendirilmiş ve özellikle şu hususlara vurgu yapılmıştır:

⁸¹ IBON International 2009, s.26–27

⁸² Ruth Levush, **Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries**, s. 9.

⁸³ IBON International 2009, s.26–27

- Kalkınma önceliklerinin gelişmekte olan ülkeler tarafından sahiplenilmesi
- Sonuçlara odaklanması
- Kapsayıcı kalkınma ortaklıkları
- Şeffaflık ve karşılıklı hesap verilebilirlik.⁸⁴

Bu toplantıların tamamı birlikte değerlendirilir ise; yardımların alıcı ülkelerin ihtiyaçlarına uygun şartlarda, her hangi bir politik koşul ileri sürülmeden yapılması amaçlanmaktadır. Yardım plan ve uygulamalarının şeffaf olması, denetime açık olması, sonuca odaklı bir faaliyet olması, bütün donörler ve alıcı ülke tarafından sahiplenilmesi gibi hususlar da amaçlar arasındadır.

B-.Eleştiriler ve Talepler

Önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi devletlerarası yardım kavramının geçmişi birçokları tarafından savaş ve sömürü kavramları ile yakından ilişkilendirilmektedir. Bu negatif ilişki yardım eylem ve bütçelerine sürekli olarak kuşkuyla bakılmasına neden olmaktadır. Oysa İnsanlık, oluşturduğu kurum ve kavramlar ile sürekli bir gelişim halindedir ve bu gelişme birçok somut kazanımla da sonuçlanmıştır. Bu tartışmalar daha iyi yaşanabilecek bir dünya ve daha güvenli bir gelecek için yardımlaşma eylemini her geçen gün biraz daha ön plana çıkartacaktır. Mevcut denge içinde pozisyonunu kaybetmek istemeyen ülkeler ve karlarını korumak isteyen uluslararası sermaye kendi mücadelesini verirken, küreselleşmenin bazı kazanımlarıyla bunlara tepkiler de oluşacak ve güçlenecektir. Bu böyle devam edip gidecek bir süreçtir. Bu süreçte, yardım kavramı da gelişerek devam ettirilmesi gereken bir eylem olacaktır.

Devletlerarası yardım ilişkilerin başladığı ilk günden itibaren, yardım eden ülkenin stratejik beklentilerinin sürekli merkezde olması gerçeği hep eleştiri noktası olmuştur. Bu eleştiriler, yardım etkinlikleri geliştikçe ve çeşitlendikçe, paralel bir şekilde artmakta ve çeşitlenmektedir.

⁸⁴Ruth Levush, **Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries**, s.10.

Klasik sayılabilecek ve fakat taraftarını ve geçerliliğini kaybetmemiş en önemli eleştiri sömürü noktasındadır. İsmail Cem'e göre; sanayileşmiş ülkeler zenginliklerini uluslararası 'işbölümü' ile bir çeşit garanti altına almışlardır ve geri ülkelerin uluslararası işbölümündeki yerleri, onların geri kalmaları ile kaimdir. Bağış ve borçların şartlı verilmesi, yardım faaliyetini uluslararası statükonun koruyucusu haline getirmektedir. Batı'nın geri ülkelere borç ve yardımı, bu tatlı sömürü mekanizmasının devamı ve onu mümkün kılan geri kalmış ekonomik düzenlerin yaşaması amacıyla verilmektedir. Bu gerçeğin dışında öne sürülen hamiyetperverlik iddiaları, inananların günden güne azaldığı birer boş masaldan ibarettir.⁸⁵

Günümüzde yardım çeşitlendikçe ve yaygınlaştıkça önemli bir diplomasi ve uluslararası ilişkiler eylemine dönüşmüş, küreselleşme ve küresel sermayenin de gelişimi ile hem yardım eylemlerini ve hem de eleştirilerini arttırmıştır.

1-Yardım, yardım eden ülkenin çıkarlarına göre verilmektedir.

Resmi kalkınma yardımlarının küresel dağıtımını, yoksulluğun ortadan kaldırılması veya sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ihtiyaçlardan ziyade, donör ülkelerin-özellikle de ABD'nin- eski sömürge bağları, ticari çıkarları ve stratejik jeopolitik amaçları belirlemektedir.⁸⁶ ABD, RKY' na en büyük katkıyı sağlayan ülkedir ve bu durum, "Terör Savaşı" adı altında gerekçe gösteriliyor olsa da, Orta Doğu, Orta Asya ve Batı Afrika'daki petrol ve enerji kaynaklarına erişimin güvenliğine ilişkin stratejik çıkarlarına dayanıyor gibi görünmektedir. Fransa ve İngiltere ise önemli ticari, yatırım ve diğer ticari çıkarlarının devam ettiği eski kolonilerine yönelmiştir.⁸⁷

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına dış yardımın temel itici gücü olarak başvurulsa da, grup olarak az gelişmiş ülkeler, 1960 yılından bu yana toplam resmi kalkınma yardımlarından sadece üçte birini aldığı Grafik 1'de gösterilmektedir.⁸⁸ 1960–2008 döneminde DAC grubundan resmi kalkınma yardımı olarak en fazla

⁸⁵ İsmail CEM, **age**, s.349–360

⁸⁶ IBON International 2009, s.10

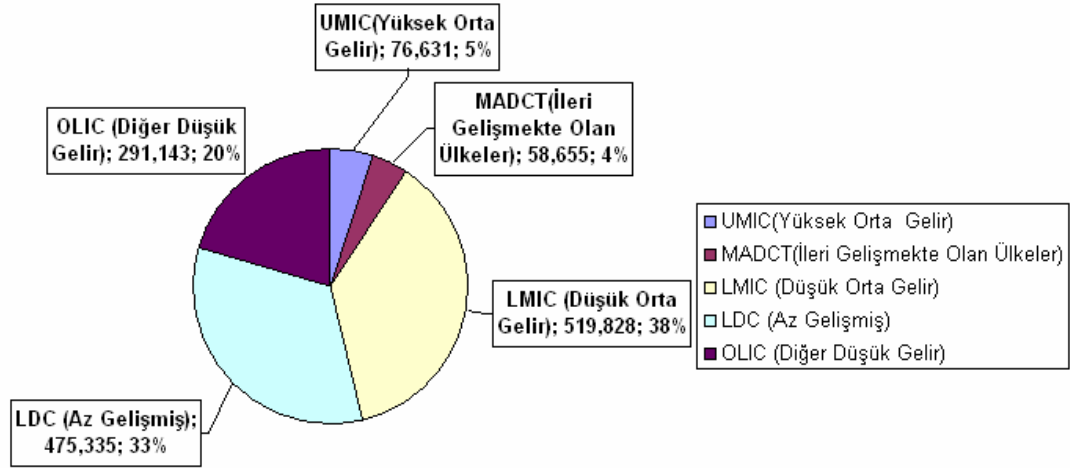
⁸⁷ IBON International 2009, s.11

⁸⁸ IBON International 2009, s.11

yardım alan 10 ülke 181 ülke toplamının yüzde 32'sini oluşturmaktadır. Bu ilk on arasından, sadece iki ülke “az gelişmiş ülkeler” kategorisinde yer almaktadır.⁸⁹

Grafik 1.

1960-2007 Ülkelerin Aldığı Toplam Resmi Kalkınma Yardımları

Daha yakın geçmişte, DAC üyesi ülkelerden resmi kalkınma yardımı alan ilk 10 ülke büyük ölçüde Batı ve Orta Asya ile Batı ve Orta Afrika'ya odaklanmaktadır. Bu bölgeler zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir ve Kuzeyi terörden korumak adına önemli bir bölgedir. Esasında, Irak ve Afganistan birlikte 2008 yılında 12 milyar ABD Dolarına yakın (ya da diğer bir ifadeyle toplam yardımın %10'u) yardım almıştır ve bu miktarın neredeyse yarısı ABD tarafından karşılanmıştır.⁹⁰

2- Yardım eden ülke ticari çıkarlarını ön planda tutmaktadır.

1980'lerden bu yana, söz konusu koşullar temel olarak, ticaret ve yatırımların serbestleştirilmesi, finansal piyasaların serbestleştirilmesi, sosyal hizmetlerin

⁸⁹ **TİKA 2011 TKYR.** s.86, , (BM'nin 1971'de yaptığı bir tanımlama olup, bir ülkenin “En Az Gelişmiş Ülke- EAGÜ” sayılabilmesi için en önemli ölçüt kişi başı yıllık milli gelirin üç yıllık ortalaması 900 Dolar'ın altında olmasıdır. Diğer yandan, beslenme, sağlık, yaşam süresi, eğitim ve yetişkin okuryazarlığı düzeylerini dikkate alan ölçütlere de bakılmaktadır. EAGÜ grubunda yer alan ülkelerin sayısı 49'dur. Söz konusu ülkelerin 35'i Afrika'da bulunmaktadır. 8'i Asya, 5'i Pasifik, biri Amerika'dadır. Bu ülkelerin bir kısmı ada devlet veya denize kıyısı olmayan devlet konumundadır. Dünya nüfusunun %10,7'si EAGÜ'ler de yaşamakta (614 milyon) ancak dünyadaki üretimin %0,5'ini gerçekleştirmektedirler.)

⁹⁰ IBON International 2009, s.11

özelleştirilmesi ve kamu sektörünün küçültülmesi, yoksullar, mali kemer sıkma ve benzerine yönelik sübvansiyonların kaldırılmasını içermektedir. Bu koşullar, ucuz işgücü, hammadde ve ihracat piyasalarına erişimden büyük avantaj sağlayan kuzeyli çok uluslu şirketlere yarar sağlamaktadır.⁹¹

“Yabancı devletlerin çıkarınca yürüyen ve göz göre göre bağımlılığı zorunlu kılan bir ekonomik düzen, hemen bütün geri kalmış ülkelerin ortak niteliğidir. Bu düzenin kalkınmayı sağlayacak güçten yoksun oluşu bir yana, o bozuk haliyle yaşaması bile dışarının himmet ve yardımıyla mümkündür. Sanayileşmiş ülkeler, geri kalmışları ancak ayakta tutacak kadar borç vermekte, onları yaşatıp, verdiklerinin çok fazlasını başka yollardan geri almaktadırlar. ...Geri kalmış ülkeler konusundaki ünlü uzman Myrdal’ın ‘Bir ülkenin aslında kendine yardım edip başkalarına yardım vermenin manevi zevkini tatması’ şeklinde tanımladığı borç-bağış ilişkileri, uluslararası sömürünün göz kamaştırıcı paranasıdır. Dış ticaretten ve özel yatırımdan sağlanan çıkarların bu perdenin altında gizlenmesine çalışılır.”⁹²

3- Yardım, alıcı ülkenin ihtiyaç ve önceliklerine göre programlanmamaktadır.

Teknik yardımının yaklaşık %80’i, borç ve hibe yardımları, öğrenci maliyetleri, donör ülkelerdeki mültecilerin desteklenmesi, insani yardım ve donör ülkenin bu yolda yaptığı %15 oranındaki idari giderler (bunların hiçbiri alıcı ülkeye girmez) ikili resmi kalkınma yardımları olarak bildirilen toplamdan düşülecek olursa, geriye, gelişmekte olan ülkelerin programlarında kendilerinin belirlediği kalkınma önceliklerinde kullanılmak üzere üçte birinden daha azı kalmaktadır.⁹³

4- Yardım paraları ile büyük bir endüstri finanse edilmektedir.

Program ülkelerinde kalkınma amacıyla kullanılmayan önemli miktardaki fonlar, büyük ve pahalı bir yardım endüstrisini finanse etmektedir. Bağlı yardım, ABD, Japonya, Fransa, Almanya ve diğer başlıca donör ülkelerdeki büyük inşaat, mühendislik, elektrik, su ve diğer altyapıyla ilgili büyük şirketlerle sözleşme yapılmasını garanti etmektedir. Bunlar ayrıca, büyük bir bürokratik karmaşayı da

⁹¹ IBON International 2009, s.13

⁹² İsmail CEM, *age*, s.347-348

⁹³ IBON International 2009, s.14

finanse etmektedir. İkili ve çok taraflı donör kuruluşlar ile ihracat kredi kurumları, yatırım sigortası kurumları; ev sahibi yarı sivil kuruluşların, kamu dernekleri, özel dernekler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, kar amaçlı danışmanlık firmaları ve araştırma ve teknik tavsiyeleri için sözleşme yapılan akademisyenler bu kapsamda yer almaktadır.⁹⁴

5- Yardım paraları, personel ve idari giderler ile israf edilmektedir.

Bu amaçla kurulmuş uluslararası oluşumların masrafları da yardım etkinliği kapsamında finanse edilmektedir.⁹⁵ UNDP'nin New York'ta genel merkezi, Tokyo, Cenevre, Kopenhag, Brüksel ve Washington'da irtibat büroları bulunmakta ve (2006 yılı itibarıyla) 166 ülkede 7.000 UNDP çalışanı görev yapmaktadır.⁹⁶ Tek başına Dünya Bankası'nın 160 ülkede 10,000'den fazla personeli vardır ve bunun üçte ikisi Washington'dadır. Uluslararası Kalkınma Yardımı (IDA), Dünya Bankasının dünyadaki fakir ülkelere faizsiz kredi ve hibe verilmesine ilişkin birimdir ve 2006–2008 arasında toplam finansmanı olan 32,6 milyar ABD Dolarından sadece 21,6 milyar ABD Doları program ülkelerine yapılan net ödemeyi oluşturmaktadır.⁹⁷

6- Yardım faaliyetini sahiplenen ve yöneten, veren taraftır.

Donör, yardımların süresini ve hatta yönetimini kontrol eder. Donörler sıklıkla kendi karmaşık prosedürleri konusunda ısrar eder ve alıcı hükümet veya diğer donörlerle iyi bir şekilde koordinasyon sağlamaz. Donör tarafından belirlenen prosedürlere ve teknik koşullara uyum sağlanması nedeniyle zaten iş yükleri fazla olan kamu çalışanlarının değerli vakti harcanmakta ve gelişmekte olan ülkelerdeki kamu kurumlarının idari kapasitesi aşırı düzeyde kullanılmaktadır. Bu durum, tek bir bakanlığın farklı bölümlerinin, kendi projeleri için farklı donörleri planlaması ve koordine etmesi nedeniyle ulusal bürokraside parçalı yapıyla sonuçlanmaktadır.⁹⁸

⁹⁴ IBON International 2009, s.16

⁹⁵ **TİKA TKYR**, s.59. “Yönetim giderlerinin RKY olarak raporlanmasından bahsedilmektedir. Dünya'daki yüksek uygulamalara nazaran bu oran Türkiye'de Resmi Kalkınma Yardımlarının % 5,5'i kadardır ve düşüş eğilimindedir.”

⁹⁶ UNDP Türkiye Temsilciliği, **UNDP'yi Tanıyalım**, Ankara, Ekim 2006.www.undp.org.tr. Erişim 29.01.2013, s.4.

⁹⁷ IBON International 2009, s.16

⁹⁸ IBON International 2009, s.16

Donörler genellikle, alıcı hükümet, koşullarına uygun hareket etmediğinde veya kendi uzun süreli güvenlik incelemeleri nedeniyle fonları serbest bırakmakta gecikmektedir.⁹⁹

Öte yandan, yoksul ülkelere yönelen reel dış yardım OECD'nin hesapladığı miktarın oldukça altında kalmaktadır. Çünkü uluslararası kuruluşlar tarafından net yardım olarak ifade edilen kalkınma yardımı, daha önceki borçların faiz ödemelerini hesaplamadan düşmemektedir. Nitekim kalkınma yardımının önemli bir miktarı bağlı yardım olarak kullanılmakta ve yoksul ülkeler yardım aldıkları ülkelerin mallarını satın almak durumunda bırakılmaktadır. Bağlı yardım miktarı son yıllarda düşmekle birlikte, ikili yardımın üçte birini oluşturan teknik yardım ile de yoksul ülkeler gelişmiş ülkeler ve onların uzmanlarına bağlı kalmakta ve yetersiz danışmanlık faaliyetlerine karşılık yüklü miktarlarda danışmanlık ücreti ödemektedirler. Esas olarak, yoksul hane halklarını hedeflemesi gereken yardımdan gelen fayda, bir yatırım gibi değerlendirilerek kar payı olarak gelişmiş ülkelere geri dönmektedir.¹⁰⁰

7- Yardım, resmi taraflar arasında yapılmakta, yardım alıcı halka karşı sorumluluk bulunmamaktadır.

Donör veya alıcı hükümetler, yardımda faydalanıcı tarafta olan vatandaş ve topluluklara karşı sorumlu değildir. Son yıllarda, iyileştirilen donör koordinasyonu, donörlerin sektörel programlara yönelik desteğinin ve bütçe desteğinin artması (doğrudan devlet hazinesi yoluyla sağlanmakta) sonucu yardım yönetiminde gelişme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, bu durum alıcı ülkelerin, şimdi daha iyi koordine edilen ve politika çerçevelerinde bir araya gelen donörlerle karşılıklı müzakere etme pozisyonunu zayıflatmaktadır. Bu nedenle, daha temel bir sorun olan demokratik sahiplenme ve kamu hesap verebilirliğinin olmayışı mevcudiyetini korumaktadır.¹⁰¹

8- Yardımlardan yoksullar değil elit grup faydalanmaktadır.

Yardım resmi olarak, alıcı hükümetler tarafından seçilen kalkınma stratejilerine uyumlaştırıldığında dahi, bu stratejiler alt kesimin demokratik katılımı

⁹⁹ IBON International 2009, s.16

¹⁰⁰ Ferda Karagöz, **agm**, s.11,12.

¹⁰¹ IBON International 2009, s.16

olmaksızın geliştirildiğinde, yardım geliştirmekte olan ülkelerde yapısal eşitsizlikleri iyileştirmek yerine arttırmaktadır. Yardıma muhtaç hükümetler, kendi vatandaşlarından ziyade donörlerin gözüne girmeye ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır; buna bağlı olarak da demokratik yönetim güçsüz hale gelmekte ve yanlış yola sapmaktadır.¹⁰²

9- Yardım sistemi, alıcı devletlerin işlevsizliğine katkıda bulunmaktadır.

Uluslararası yardımın tarihi dış donörler tarafından finanse edilen kleptokratlarla¹⁰³ doludur; çünkü bu kişiler büyük güçlerin jeopolitik çıkarlarının desteklenmesine katkıda bulunmuştur. Az gelişmiş ülkelerde ki yağmalamalara donörlerin kayıtsız kalışı geri kalmışlığa neden olmuştur. Yardım adı altında birçok donör kendi dış politik çıkarları gereği kleptokratları finanse etmektedir.¹⁰⁴

C- Yardım Eylemleri

Göz önünde bulundurmak gerekir ki, günümüz yardımları hala, yardım veren tarafın jeopolitik menfaatlerini kısmi şekilde de olsa yansıtmaktadır.¹⁰⁵ Sömürgeci bir gelenekten gelen Avrupa ülkelerinin daha çok eski sömürgelerine yöneldiği gözlemlenmektedir.

Özellikle gelişmiş batılı ülkeler tarafından yardım eylemlerinin eski sömürgelerine yönelik gerçekleşmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bunları, eğer var ise sömürünün dönüştürülmesi, orada bulunan varlığını devam ettirebilmesi veya geçmişte verdiği zararların bir tür özrü olarak sıralayabileceğimiz gibi, eski sömürge ülkelerinin yer altı kaynakları, enerji nakil yollarına etkisi gibi gelecek için de bir takım stratejik özellikler taşıması olarak anlayabiliriz.

¹⁰² IBON International 2009, s.17

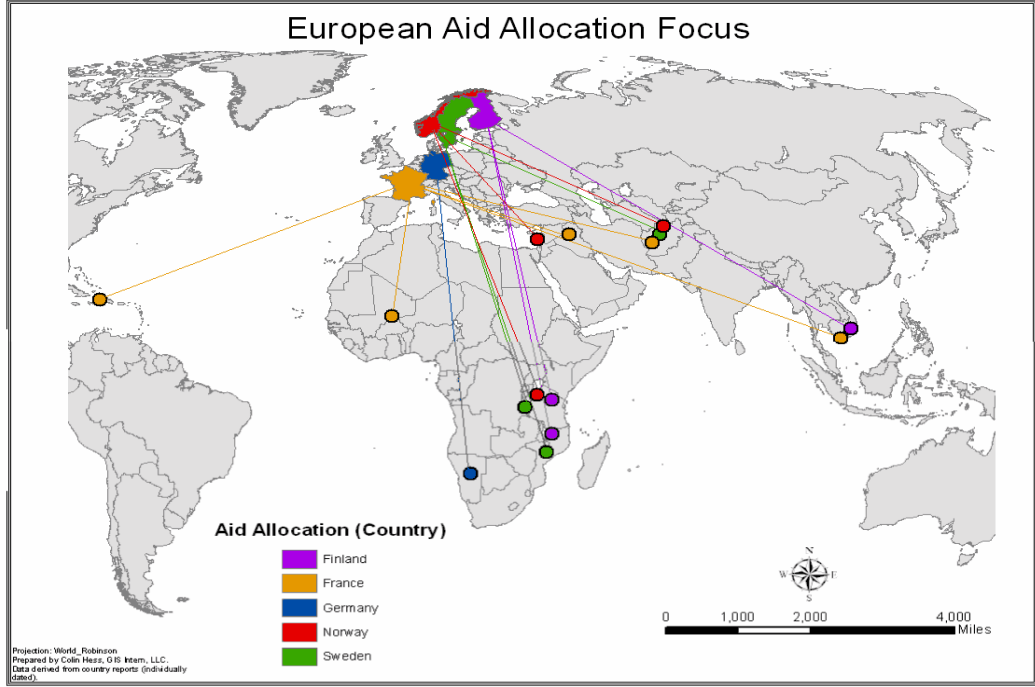
¹⁰³ Yiyici Yönetici.

¹⁰⁴ IBON International 2009, s.17

¹⁰⁵ The Law Library of Congress USA, .Ruth Levush, **Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries** 2011/2012, (Seçilen Ülkelerde Dış Yardımların Düzenlenmesi 2011/2012, ABD Kongre Kütüphanesi), Küresel Hukuk Araştırma Merkezi, <http://www.loc.gov/law> (Bu rapor; Avrupa Birliği'nin yanı sıra Avustralya, Brezilya, Çin, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hindistan, İsrail, Japonya, Kuveyt, Yeni Zelanda, Norveç, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Güney Kore, İsveç ve Birleşik Krallıkta dış yardımların tahsisıyla ilgilidir.) s.12.

Harita 1- Avrupa Ülkelerinin Yardımlarının Yöneldiği Coğrafya¹⁰⁶

Map 6

Komşularının bazılarıyla bölgesel barış anlaşmaları yapmış bir ülke olan İsrail ise yardımlarının yönünü 1990'ların ortalarından itibaren, 1970'li ve 80'li yıllar boyunca yardımlarının odak bölgesi olan Afrika ve Asya'dan Mısır, Ürdün ve Filistin'e doğru kaydırmıştır. Güney Afrika, dış kalkınma yardımlarını diğer Afrika ülkelerine odaklı şekilde gerçekleştirmiştir. Diğer Asya ülkeleri gibi Japonya ve Güney Kore de geçmişten bugüne bölgelerindeki ülkelere yardım etmişlerdir. Bu çalışma kapsamında; yardımlarda coğrafi odağın sadece komşu ülkelerle sınırlı kalmayıp, Fransa gibi eski birer koloni gücü olan ülkelerin yardımlarını dağıtırken eski kolonilerinden yana tercih kullanma eğiliminde oldukları da belirlenmiştir. Birleşik Krallık gibi diğer ülkelerde hâlâ toprakları bulunan ülkeler ise yardımlarda önceliği bu coğrafi alanlara vermektedir.¹⁰⁷

Donör ülkeler yardımı alan ülkelerin öncelik sırasını belirlerken, yoksulluk durumuyla ilgili genel ilkelerin yanı sıra yardımların potansiyel etkinlik düzeyini de

¹⁰⁶ Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries, s. 285.

¹⁰⁷ Ruth Levush, Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries, s.13

esas almaktadırlar. Bu önceliklendirme yaklaşımı Avustralya, Finlandiya, İsveç, Birleşik Krallık ve topluluk olarak AB tarafından uygulanmaktadır.¹⁰⁸

Finlandiya ve Almanya ayrıca, yardımların önceliklendirilmesinde, yardımı alacak ülkelerin siyasi durumlarını ve insan haklarına gösterdikleri saygıyı da belirleyici faktörler olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁹

Marshall yardımlarının devamından günümüze kadar gelindiğinde ise, 1960'lı yıllarda 4,7 milyar Dolar ile başlayan tüm donörlerin resmi kalkınma yardımları 2010 yılında 134,8 milyar Dolara yükseldiğini görmekteyiz.(Tablo:10,11). OECD DAC üyesi ülkelerin 2010 yılında bu tutarın 119,7 milyar Dolarını karşılamışlardır.¹¹⁰ DAC üyesi olmayan OECD üyesi Türkiye tarafından yapılan resmi kalkınma yardımı ise 0,97 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.¹¹¹ Bu rakam oransal olarak bütün dünyanın 120 de birine, ABD'nin 30 da birine denk gelmektedir.

Donör ülkelerin, 2011 yılında gerçekleştirdikleri performanslar incelendiğinde, en çok yardım yapan donörler ABD, Almanya, İngiltere, Fransa ve Japonya olmuştur. ABD, 2011 yılında 30,7 milyar Dolarla hacim olarak en fazla yardım yapan ülke olmuştur. ABD'nin Afrika'ya yaptığı ikili yardım 9,3 milyar Dolarla rekor seviyeye ulaşmıştır. En az gelişmiş ülkelere yaptığı yardım ise 10 milyar Dolar olmuştur.¹¹²

2011'de, DAC üyesi olan 15 AB ülkesinin yaptığı RKY tutarı 72,3 milyar dolar olmuştur. Bu rakam tüm DAC donörlerinin yaptığı net yardımın %54'üne tekabül etmektedir.¹¹³

Resmi kalkınma yardımlarında ister toplam donör verilerine, ister en çok yardımı yapan ABD ve AB verilerine baktığımızda, karşımıza çıkan ilk on ülke genelde değişmemekte ve ilk iki sırayı Irak ve Afganistan almaktadır. (Tablo:10.11.12.13.). Almanya da ABD ve AB den sonra Irak'a yüksek resmi kalkınma yardımı yapmaktadır.(Tablo-11). Fransa, İngiltere ve Japonya ise geçmişte ilgi duydukları ülkelere resmi kalkınma yardımı vermeye devam etmektedirler. Ancak

¹⁰⁸ Ruth Levush, **Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries**, s. 13.

¹⁰⁹ Ruth Levush, **Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries**, s.13.

¹¹⁰ IBON International 2009, s:5.

¹¹¹ **TİKA TKYR**, s.15.

¹¹² **TİKA TKYR**, s.13

¹¹³ **TİKA TKYR**, s.12.

ayırdıkları resmi kalkınma yardımları bütçeleri ABD ve Almanya ile mukayese edildiğinde mütevazı kalmaktadır (Tablo:14.15.16¹¹⁴).

Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları ise ABD, AB, Almanya, Japonya, İngiltere ve Fransa'dan farklı olarak, deprem, sel, kuraklık, iç savaş ve benzeri olumsuzluklardan etkilenen kriz bölgelerine yönelmekte ve krizlerin yaşandığı coğrafyadan hareketle hemen her yıl en çok yardım alan ülke değişebilmektedir. 2011 yılında Pakistan, Suriye, Afganistan ve Somali olarak sıralanan liste, muhtemelen 2012 ve 2013 yılında Suriye'nin liste başına yükselmesiyle sonuçlanacaktır.

IV.-PROGRAMLANABİLİR YARDIM

Günümüzde her devletin kalkınma plan ve programları bulunmakta ve değişik bütçe şekilleriyle bu amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu resmi dokümanlarda, ilgili devletin belli dönemler için geliri, gideri, cari ve yatırım harcama hedefleri, ulaşmak istedikleri büyüme, enflasyon, işsizlik gibi ekonomik göstergeleri bulunmaktadır. Yine birçok ülkenin, elinde fazladan bir kaynak olsa öncelikle nereye harcaacağına dair tercihleri de bellidir. Diğer yandan yardım yapmaya niyetlenmiş bir ülkenin de bu konudaki planı, programı ve kendi tercihlerine göre şekillenmiş hedefleri vardır.

Acil ve insani yardımları bir kenara bırakırsak, diğer yardımların programlanabilir olması çok büyük önem arz etmektedir. Bu hem topyekûn kalkınmayı sağlayacak ve diğer yandan da mükerrerlikleri engelleyecek en önemli ilke olmalıdır. Bu ilkenin hâkim kılınması ile kalkınması hedeflenen ülke veya bölgenin öncelikleri de göz önünde bulundurulmuş olacaktır.

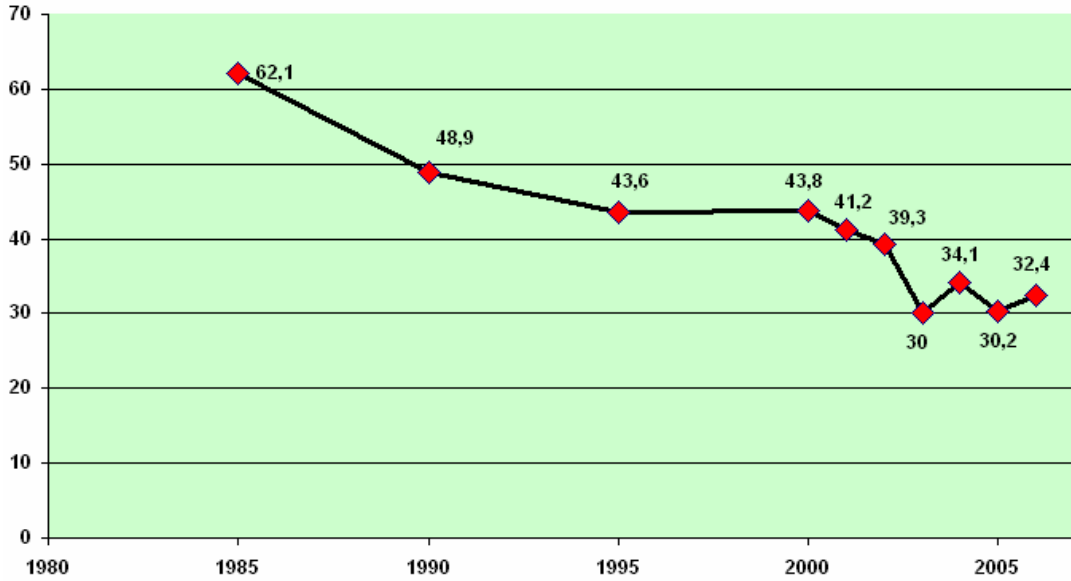
Hal böyle iken büyük donörler parçalı ve bağlı yardımlara yönelmekte ve programlanabilir yardımın toplam resmi kalkınma yardımları içindeki yüzdesi giderek düşmektedir. Yardım Gerçekliği (ROA) bu durumu “ülkeye göre programlanabilir yardım” olarak adlandırmaktadır. Ülkeye göre programlanabilir yardımlar 1990

¹¹⁴ IBON International 2009, s:51,54, (Yayının orijinalindeki 1'den sekize kadar olan tablolar alınarak Tablo:10-17 olarak eklenmiştir.)

yılında toplam ikili yardımın %49'una, 2000 yılında % 44'üne, 2006 yılında ise %32'sine (yaklaşık 25 milyar USD) düşmüştür.¹¹⁵

Grafik 2.

PROGRAMLANABİLİR YARDIMIN TOPLAM İKİLİ YARDIMIN YÜZDESİ OLARAK GİDİŞATI (1985-2006)

Donörlerin parçalı yardımları tercih etmesi tamamen kendi stratejik hedefleri ile ilgilidir. Bu tercihlerini uygularken kendi milli kuruluşları ile yaptıkları yardımları doğrudan ilgili ülkeye yöneltmektedir. Bu tutum uluslararası kuruluşların faaliyetlerini de etkilemekte ve donör ülkenin uluslararası kuruluş vasıtasıyla yaptığı yardım eylemi parçalı yardım görüntüsünü korumaktadır.

OECD DAC gurubu 2007 yılında CPA¹¹⁶ kavramını gündeme getirmiştir. Programlanabilir Ülke Yardımı, RKY' nin para akışlarının alt kümesi olarak oluşturulmuş bir raporlama tekniğidir. Bu teknik ile resmi kalkınma yardımları içindeki bazı harcamaları hesaba katmamaktadır. “Bunlar:

- 1- Doğal olarak tahmin edilemeyenler (insancıl yardım ve borç azaltma gibi)
- 2- Alıcı ülkeye bir akış katmayanlar (danışmanlık, öğrenci yardımları, yönetim bilinci ve araştırma ve bağışlayıcı ülkelerdeki mülteci harcamaları)

¹¹⁵ IBON International 2009, s.13 (Tomlinson, 2008, naklen.)

¹¹⁶ CPA, Country Programmable Aid, ‘Programlanabilir Ülke Yardımı’.

3- Asıl bağışlayıcı ajans ve alıcı ülkeler arasında genelde konuşulmayanlar (yemek yardımı, uluslararası sivil toplum teşkilatları için temel sermayeler, aracı ajanslara yardımlar, tahsis edilemeyen yardımlar)

4- CPA, kredi ödemelerini hesaba katmaz, çünkü bunlar genelde yardım tahsis kararlarından sayılmaz.

CPA, özetle, alıcı ülkelerin aldığı ya da alabileceği yardım payını takip eder ve bağışçıların bağışlarını ‘programlandığı’ gibi ulaştırıldığı hesabını yapar ve net bir veriye sahip olur. CPA’ nın çok ortaklıdan alıcı ülkelere dış akışları tam olarak bu tarifile ölçülür.”¹¹⁷

CPA, özetle, alıcı ülkelerin aldığı ya da alabileceği yardım payını takip eder ve bağışçıların bağışlarını ‘programlandığı’ gibi ulaştırıldığı hesabını yapar ve net bir veriye sahip olur.¹¹⁸

UNDP’nin 2008–2009 dönemi toplam gelirin 10,8 milyar Dolar olduğunu ve bunun düzenli gelir olan kısmının 2,1 milyar Dolar olduğunu göz önüne aldığımızda mahiyeti itibarıyla programlanabilir düzenli gelirin oranı % 19,4 kadar düşük bir düzeye tekabül etmektedir. Bahse konu oran 2010–2011 dönemi toplam gelirinde %18,3 e kadar düşmüştür¹¹⁹.

Eklemek gerekir ki ülkeye göre programlanabilir yardımın raporlanmaya başlanmış olması, gelecekte yardımların fiilen programlanabilir olmasına sebep olabilecek bir farkındalık yaratılmasına neden olabilecektir. Oluşacak şeffaflık bir yandan yardım yapan ülkeyi veya uluslararası kuruluşu disipline edecek, diğer yandan yardım alan ülkenin halkının söz sahibi olmasını sağlayacaktır. Yardım masraflarının mahiyeti, yardım yapılmış gibi davranılması, alan ülke açısından gereksiz ve belki zararlı uygulamalar görünür kılınmış olacaktır. Yardım alan ülkenin halkı ise programlanmış ve duyurulmuş kaynakların kötü yönetilmesini veya yağmalanmasını demokratik kanallar ile kontrol edebilecektir.

¹¹⁷ <http://www.oecd.org/dac/aidstatistics/45546348.pdf> son erişim 18.01.2013. Julia Benn, Andrew Rogerson and Suzanne Stensen, . “Getting Closer To The Core -Measuring Country Programmable Aid” çeviri Mehmet Onur Şahin “Devletlerin Programlanabilir Yardımlarının Temel Ölçülerine Yaklaşma” 2010

¹¹⁸ Julia Benn, Andrew Rogerson and Suzanne Stensen, **agm**.

¹¹⁹ **UNDP Audit Report** 2011 bienal. s.50

V-. YARDIM KAVRAMLARI

A- Toplam Kalkınma Yardımları:

Geri kalmış veya gelişmekte olan bir ülkenin ekonomisine dışarıdan yapılan ekonomik nitelikteki katkılar bütününe toplam kalkınma yardımları diyebiliriz. Bu katkıların ilgili ülkenin altyapısına, insan kaynağına veya herhangi bir sektörüne tesir etmesi kalkınma sürecine hızlandırıcı bir etki yapacaktır. Bu katkı; bir başka ülkeden, uluslararası kuruluştan veya yabancı sermaye yatırımlarından gelebilir ve ülke içinde doğrudan devlete veya özel sektöre yönelebilir.

TKY'nın alt bileşenlerinin daha iyi anlaşılması için Türkiye'nin gittikçe yükselen faaliyetlerini örnek gösterebiliriz.¹²⁰

OECD DAC kriterlerine göre kalkınma yardımları, toplam dört kalemi içermekte ve donör ülkelere ikisi resmi diğer ikisi ise özel kaynaklardan karşılanmaktadır.¹²¹

B-. Resmi Kalkınma Yardımları:

Donör sıfatını taşıyan DAC üyesi hükümetlerin gelişmekte olan ülkelere yönelik kaynak aktarımlarının (akımlarının) ölçümüne standart getirilmesi amacıyla DAC, 1969 yılında RKY kavramını kabul etmiştir.¹²²

Buradaki sınırlayıcı tanım, yukarıda bahsettiğimiz gibi raporlama tekniğinden kaynaklanmaktadır. Bu sınırlamaya uyan yardımlar BKH kapsamında taahhüt edilen binde yedi hedefine erişim olarak raporlanabilmektedir.

Donör ülkelerin merkezi ve yerel yönetimlerinin veya bu yönetimlere bağlı

¹²⁰ **TİKA TKYR**, s.16. "Türkiye'nin 2011 yılı TKY tutarı net 2.363,45 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam Kalkınma Yardımlarını oluşturan bileşenlerden; RKY 1.273,01 milyon dolar, Diğer resmi yardımlar 11,72 milyon dolar, Türk özel sektör tarafından kalkınmakta olan ülkelere gerçekleştirilen doğrudan yatırım tutarı 879 milyon dolar, Türk sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan yardımlar 199,52 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir."

¹²¹ **TİKA KYRK**, s.4.

¹²² Ruth Levush, **Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries**, s.10.

icracı kuruluşların, ekonomik kalkınmanın teşviki ve refah seviyesinin yükseltilmesi ana amaçları doğrultusunda, gelişmekte olan ülkelere veya söz konusu ülkelerde bu amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren uluslararası örgütlere yönelik gerçekleştirdiği kamu kaynaklı hibeler veya en az % 25 hibe unsuru içeren uzun vadeli ve düşük faizli krediler, resmi kalkınma yardımı (RKY) olarak tanımlanmaktadır.¹²³

C-.Diğer Resmi Akımlar:

Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik kalkınmanın teşviki ve refah seviyesinin yükseltilmesi ana amaçlarına hizmet etmekle beraber yeterli hibe unsuru içermeyen ve/veya imtiyazlı koşullarda verilmeyen krediler ile gelişmekte olan ülkelere yönelik olmalarına rağmen söz konusu amaçlara hizmet etmeyen (ticari amaçlı akımlar gibi) resmi akımlar, diğer resmi akımlar başlığı altında raporlanmaktadır.¹²⁴ Başka bir deyişle, gelişmekte olan ülkelere verilen imtiyazsız borçlar ile bu ülkelere yönelik piyasa koşullarındaki sermaye hareketleri diğer resmi akımlar içinde yer almaktadır.

D-. Özel Akımlar:

Gelişmekte olan ülkelere gerçekleştirilen sermaye ihracı anlamına gelen

¹²³ TİKA KYRK, s.4 (OECD'den naklen)

¹²⁴ TİKA TKYR, s.63. "Diğer Resmi Akımlar hibe kapsamında olmayan ve çoğunlukla Türk Eximbank ve Hazine Müsteşarlığı'nın vade ve faiz oranları itibariyle hibe niteliği taşımayan finans desteklerini kapsamaktadır. 2006 yılı öncesinde gelişmekte olan ülkelere açılan kredilerin geri dönüşlerinin olması, diğer resmi akımlar kategorisindeki değerlerin negatif değer olarak hesaplanmasını gerektirmektedir. Buna paralel olarak söz konusu negatif değer toplam kalkınma yardımlarının da düşmesi anlamına gelmektedir. 2010 yılında toplam 6,73 milyon dolar tutarında yeni kredi açmış olan ülkemiz, daha önceki yıllarda vermiş olduğu kredilerden 31,96 milyon dolar tutarında geri dönüşüm sağlamıştır. Dolayısıyla -25,23 milyon doları TKY rakamına negatif değer olarak yansımıştır. 2011 yılına gelindiğinde ise yeni açılan toplam kredinin, alınan faizlerden yüksek değer olması nedeniyle diğer resmi akımlar kategorisi ilk defa pozitif değer olarak hesaplanmıştır. Türkiye 2011 yılında toplam 37,29 milyon doları tutarında yeni kredi açmış olup, daha önceki yıllarda vermiş olduğu kredilerden 25,59 milyon dolar tutarında geri dönüşüm sağlamıştır. Sonuç olarak net 11,7 milyon dolarlık artı değer Toplam Kalkınma Yardımları'na yansımıştır. 2011 yılında Belarus'a 28,96 milyon dolar ve Sudan'a 8,33 milyon dolar yeni kredi kullandırımı gerçekleşmiştir."

doğrudan yatırımlar, ilgili ülkedeki ekonomik kalkınmayı tetikleme potansiyellerinden dolayı kalkınma yardımları içerisinde¹²⁵ değerlendirilmektedir. Bir yandan bakıldığında kalkınma işbirliği, diğer yandan bakıldığında insani yardım olarak görülen STK faaliyetleri de ilgili ülkenin TKY'larının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.¹²⁶

Özel akımlar içindeki STK yardımlarının RKY içinde sayılması gerekirken, piyasa koşullarında hareket eden doğrudan yatırımlar ile aynı başlık altında yer alması kanaatimizce çelişkili bir yaklaşımdır. STK'lar tarafından yapılan birçok yardım RKY faaliyeti yapan kamu idarelerinden farklı değildir.

VI.-RESMİ KALKINMA YARDIMI ALICILARI

Kalkınma yardımları, ülkelere veya uluslararası kuruluşlara yapılabilir. Yapılan yardımın raporlanabilmesi için, bu yardımları alacak ülke veya uluslararası kuruluşun OECD DAC tarafından belirlenmiş olması gerekir.

İki taraflı RKY alıcı ülkeler 2008 yılı sonu itibariyle OECD tarafından belirlenmiştir.¹²⁷ Ancak bu ülkelere yapılan yardımlar raporlanabilir.

Uluslararası kuruluşlara yapılan katkılar sınıflama olarak “çok taraflı” olarak ayrılmaktadır. Uluslararası kuruluşlara kalkınma amacıyla tahsis edilen tutarların RKY olarak sınıflandırılması bu kaynakların tamamının veya bir kısmının kalkınmakta olan bir ülkenin kullanımına sunulması sebebiyledir. Ancak, aynı örgütlerin, kalkınmış bir ülkede faaliyet gösterme ihtimali de her zaman vardır. Bundan dolayı bu katkıların belli bir yüzdesi resmi kalkınma yardımı olarak raporlanabilmektedir. Bu uygulamanın bir istisnası olarak, söz konusu uluslararası kuruluşların kalkınma amacıyla belirlenmiş bir ülkede ve yine aynı amacı sağlamaya

¹²⁵ **TİKA TKYR**, s.64. “2011 yılında kalkınma yardımı alıcısı konumundaki ülkelere yapılan doğrudan yatırım tutarı T.C. Merkez Bankası ve Ekonomi Bakanlığı verilerine göre 879,2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Güney ve Orta Asya’da Azerbaycan 296 milyon dolar ile Afrika kıtasında ise Güney Afrika Cumhuriyeti 154 milyon dolar ile en çok yatırım yapılan ülkeler sırasındadır.”

¹²⁶ **TİKA KYRK**, s.4.

¹²⁷ **TİKA KYRK**, s. 5.

yönelik projelere gönüllü katkı yapması halini söyleyebiliriz. Bu tür gönüllü katkıların tamamı RKY olarak raporlanabilir.¹²⁸

VII-.RESMİ KALKINMA YARDIMI KATEGORİLERİ

İki veya çok taraflı olarak yapılabilen resmi kalkınma yardımları şu kategorilerden oluşmaktadır:

- 1-Proje/Program Yardımları
- 2-Teknik İşbirliği
- 3-Kalkınma Amaçlı Gıda Yardımı
- 4-Ulusal Sivil Toplum Kuruluşlarına Destek
- 5-Kalkınma Yardımları Tanıtımı
- 6-Barışı Yapılandırma Çalışmaları
- 7-Sığınmacılara Yapılan Yardımlar
- 8-Acil ve İnsani Yardımlar
- 9-Krediler
- 10-Yönetim Giderleri
- 11-Uluslararası Örgüt Aidat ve Katkı Payları.¹²⁹

RKY olarak raporlanabilen ve yukarıda saydığımız kategoriler üzerinde bir değerlendirme yapmak gerekirse şu hususlar ön plana çıkmaktadır.

—Yukarıda saydığımız RKY kategorileri raporlama tekniğinin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Bu tanımlar zaman zaman iç içe geçmektedir.

—Harcanan tutarlar ile raporlanan tutarlar arasında farklar vardır. Günümüzde net tutar olarak harcanan miktarlar bu kriterlere göre giydirilmekte ve bütçeden harcanan veya ilgili ülkeye ulaşan 100 Dolarlık harcama 200 veya 300 Dolar olarak rapor edilebilmektedir. Yardım veren tarafın BM’de görevli diplomatları BKH kapsamında taahhüt ettikleri GSMH’nın binde yedisini bu şekilde seslendirmektedirler.

¹²⁸ TİKA KYRK, s.5.

¹²⁹ TİKA KYRK, s.6

—Kalkınmış bir ülkenin kendi STK'sına aktarılan kaynakların, verilen kredilerin, uluslararası örgütlere ödenen aidatların ve yönetim giderlerinin RKY olarak raporlanması çok geniş kesimlerce eleştirilen bir husustur.

—Ülkesine gelen sığınmacıların masraflarının da RKY olarak raporlanması eleştirilmektedir. Bu masrafların görevli uluslararası kuruluşça yapılması ve bu katkıların raporlanması gerektiği düşünülmektedir.

—Kalkınma yardımlarının tanıtımı ise yine RKY başlığı altında yer almaması gereken bir harcama türüdür. Yardım yapan ülkenin kendi uzman ve firmalarına yaptığı aktarmaların RKY başlığı altında yer alması tartışma konusudur.

—Bu başlık altında yer alan ve RKY'nin ruhuna en uygun faaliyetler, proje ve program yardımları ile teknik işbirliğidir. Ancak raporlama sırasında bu yardımların içinde yardım yapan ülkenin kendi uzmanlarına yaptığı masrafların şeffaf bir şekilde gösterilmesi gerekir ki bu eksiklik yüksek sesle eleştirilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE YARDIM FAALİYETİNİN AKTÖRLERİ

Bu başlık altında dört tür yapı üzerine yaptığımız çalışmalardan bahsedeceğiz. Bunlardan ilki, temel insani değerleri ön plana çıkaran ve uluslararası ilişkileri biçimlendiren Birleşmiş Milletler Teşkilatı faaliyetleri ve bu teşkilat içindeki ajanslar ve bunların koordinasyonunu yapan Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı UNDP, ikincisi ise görev kapsamını değiştiren ve genişleten NATO'dur. Üçüncüsü ise, Amerikan yardımlarının Truman Doktrini ile başlayıp, Marshall Yardımları'yla devam eden ve zamanla OECD ye dönüşen yapıdır. Sonuncusu da ilgili devletler tarafından kurulmuş milli yardım kuruluşlarıdır.

I.-UNDP

Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP), 1949 yılında kurulan Teknik Yardım Programı ile 1958 yılında kurulan Özel Fonun, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1965 yılında birleştirilmesi ile kurulmuştur. New York'ta Genel Merkezi, Cenevre, Brüksel, Kopenhag, Tokyo ve Washington'da irtibat ofisleri bulunmaktadır.¹³⁰

UNDP raporlamalar yaparak kalkınmaya öncülük etmeye çalışmaktadır. UNDP'nin değişime öncülük etmek için temel yayını 1990 yılından beri sürdürülen İnsani Gelişme Raporu'dur.¹³¹ Ayrıca ülkeler ile işbirliği içinde BKH kapsamındaki ilerlemelerinin raporlamasının yapılmasında koordinasyon sağlamaktadır.¹³²

Ülke UNDP Temsilcisi, Genel Sekreterin kalkınma operasyonları için temsilcisi kabul edilmektedir. UNDP Başkanı ise Birleşmiş Milletler Kalkınma

¹³⁰ UNDP Türkiye Temsilciliği, **UNDP'yi Tanıyalım**, Ankara, Ekim 2006. www.undp.org.tr. Son erişim 29.01.2013 s.4

¹³¹ Human Development Report

¹³² UNDP, **age** s.11.

Grubuna Genel Sekreter adına başkanlık etmektedir. Bu guruba bağlı bir ofis sekreteryaya görevini yürütmektedir. Daimi Koordinatörlerin seçimi, Koordinasyon Destek Fonları'nın dağıtımını ve denetimi görevlerini desteklemektedir ve finansmanı UNDP'ye aittir.¹³³

Yönetim Kurulu 36 dönüşümlü ülke temsilcisinden oluşan UNDP'nin genel politikaları Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından belirlenmektedir. UNDP Başkanı Yönetim Kurulu'na karşı sorumlu olup hiyerarşide üçüncü sıradadır. UNDP'nin uluslararası personeli, tarafsızlık amacıyla düzenli biçimde rotasyona tabidir.¹³⁴

UNDP'nin temel geliri üye ülkelerin aidatları ve isteğe bağlı katkılarından oluşmaktadır. 1994–2001 döneminde bu gelirleri azalmış ve finansal kriz yaşamıştır. Gelirler daha sonra artarak 2004 yılında dört milyar Dolara ulaşmıştır. Bu rakamlar içinde üye aidatları 842 milyon ABD Dolarıdır. 2007 yılından itibaren 1,1 milyar Dolarlık hedef konulmuş ise de bu hedef sadece 2007 yılında 1,108 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve takip eden dönemde; 2008 yılında 1,097 milyon Dolar, 2009 yılında 1,014 milyon Dolar, 2010 yılında 967 milyon Dolar ve 2011 yılında 975 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.¹³⁵

Düzenli gelirlerin yüzde 35'i genel giderlere harcanmaktadır. Temel yapıyı finanse etmek amacıyla düzenli gelirlerin yıllık (2004 yılı itibarıyla) en az 350.000 Doları ayrılmaktadır.¹³⁶

UNDP'nin 1990 yılında toplam gelirinin yüzde 72'si düzenli kaynak iken, bu oran 1999'da yüzde 46'ya ve 2004'te yüzde 21'e düşmüş, bağışçılar düzenli olmayan kaynaklara yönelmiş ve bu bağışların belirli bir ülkeye veya alana tahsis etmeyi tercih etmişlerdir.¹³⁷ Bu düşüş sonraki yıllarda da devam etmiştir. 2010–2011 iki yıllık dönem toplam geliri 10,4 milyar olup, bu tutarın 8,4 milyar Doları düzensiz gelir, 1,9

¹³³ UNDP, *age*, s.12–13

¹³⁴ UNDP, *age*, 14–15

¹³⁵ **UNDP Audit Report** 2011 bienal (UNDP 2011 yılı iki dönemlik Denetim Raporu.) <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Transparency/UNDP-CORP-Audit-Report-2011.pdf>. erişim 31.01.2013, s.50.

¹³⁶ UNDP, *age*, s.20.

¹³⁷ UNDP *age*, s.20

milyar Doları düzenli gelir ve 0,1 milyar Doları da fon geliri olarak gerçekleştirmiştir. Düzenli gelirin toplam oranı bu dönem için %18,3 olarak gerçekleşmiştir.¹³⁸

II.-NATO VE BARIŞ İÇİN ORTAKLIK ÇALIŞMALARI

Sovyetlerin askeri gücü karşısında kuvvet dengesinin Batı Avrupa lehine dönmesi amacıyla ABD bir ittifak gerçekleştirmiş ve 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması ile NATO kurulmuştur.¹³⁹ NATO, 1949–1989 döneminde Avrupa'nın kendini güvende hissetmesini sağlamıştır. Tehdidin mahiyetinin ve büyüklüğünün belli olduğu bu dönemde, savunma stratejileri ve askeri kuvvet yapıları tehlide yönelik olarak tespit ve teşkil edilmiş ve uygulanmıştır.¹⁴⁰

Sonuçta; SSCB'nin dağılması ve buna bağlı olarak Varşova Paktı'nın hem dünyayı hem de Avrupa'yı tehdit edemeyecek şekilde sona ermesi NATO'yu gerekli kılan güvenlik ihtiyacının ortadan kalkması ile sonuçlanmıştır. Dünya üzerindeki en önemli silahlı güç olan bir teşkilatın dağıtılması veya kendine başka görev bulması tartışılmış ve NATO BİO projeleri başlatılmıştır.

Bu çerçevede BİO Projesi kapsamındaki ülkeler NATO tarafından hem askeri konularda hem siyasi olarak (örneğin demokratikleşme konusunda) eğitime başlanmıştır. Sorumluluk sahası konusu da yeni tehdit algılamaları ve kabul edilen misyon çerçevesinde, yazılı olarak belirtilmese de, bütün dünya olarak algılanmaya başlamış ve Birleşmiş Milletlerle yakın iş birliği konusu güçlenmiştir.¹⁴¹

NATO'nun analitik yeteneğinin artması ve müttefikler arasında enformasyon paylaşım yeteneğinin gelişmesi ile yeni güvenlik tehditleri (enerji güvenliği de dâhil) artık NATO'nun örgüt yapısına yansımıştır.¹⁴²

¹³⁸ UNDP Audit Report 2011 bienal. s.52.

¹³⁹ Armağan Kuloğlu, "60. Yılında NATO ve Türkiye İlişkileri", Orsam Rapor No:2, Nisan 2009, Ankara, s. 7

¹⁴⁰ Armağan Kuloğlu, **agm**, s. 7

¹⁴¹ Armağan Kuloğlu, **agm**, s. 7

¹⁴² Michael Rühle "NATO ve Enerji Güvenliği" Röportaj,, NATO Dergisi, Şubat 2011, http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/TR/index.htm, son erişim 11.02.2012.

En önemli uluslararası yapılardan birisi olan NATO, kuşkusuz gücünü silahlardan almıştır. ABD ve AB'nin güvenlik anlayışındaki değişiklikler NATO'yu her zaman tartışmaların ortasına atsa da, AB'nin kendi başına bir savunma örgütü kuramayacağı veya ABD'nin buna izin vermeyeceği gibi tahminler ile varlığını sürdüreceğini söyleyebiliriz. Barışı yapılandırma çalışmaları veya BİO çalışmaları, potansiyel tehlikelin özellikle terörün engellenmesi açısından küreselleşmiş dünyada büyük önem kazanmıştır. Bu çalışmalar bu bağlamda RKY olarak raporlanabilir hale gelmiştir.

III.-OECD

Teşkilat, 2. Dünya Savaşı sonrasında, Batı Avrupa ekonomilerinin desteklenmesi ve onarımı amacıyla, Marshall Planı çerçevesinde ABD ve Kanada'nın o dönemde yaptıkları, yaklaşık 12 Milyar Dolar civarında olan mali yardımın dağıtımına yardımcı olmak ve Avrupa ülkeleri arasındaki ticari ödemeleri serbestleştirerek geliştirmek amacıyla 1947–1960 yılları arasında faaliyette bulunan Avrupa Ekonomi İşbirliği Teşkilatı'nın (OEEC)¹⁴³ işlevini tamamlaması üzerine, onun yerine ve daha geniş bir görev tanımı çerçevesinde kurulmuştur.¹⁴⁴ Bu kuruluş sırasında OEEC üyesi olmayıp ECA ile muhatap taraf olan ABD ve Kanada da bu yeni teşkilata kurucu üye olarak katılmışlardır.¹⁴⁵

¹⁴³<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Erişim 29.01.2013, “Üye Ülkeler: A.B.D.,Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Kore, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda ve Yunanistan.”

¹⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi, son erişim 29.01.2013. “OECD’yi oluşturan 14 Aralık 1960 tarihli Konvansiyonun yürürlüğe giriş tarihi olan 30 Eylül 1961 tarihinde kurulmuştur.”

¹⁴⁵ <http://www.oecd.org/about/history/> son erişim 28.01.2013. çeviri Mehmet Onur Şahin. “Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) 1947’de, Amerika finanslı Marshall Planı ile savaşlardan tahrip olmuş kıtanın yeniden inşa edilmesi için kurulmuştur. Hükümetlere kendi ekonomik özgürlüklerini fark ettirilmesi ile Avrupa’nın görünüşünü değiştirecek bir işbirliği çağının yolları açıldı. Örgütün başarısı ve işlerini uluslararası seviyeye taşıma imkânı, Kanada ve Amerika’nın 14 Aralık 1960 da OECD Toplantısı’na katılarak OEEC üyelerine katılmasında etkili oldu.”

Anlaşılacağı üzere Avrupa'nın kalkınması OEEC ile başarıldıktan sonra bu yapı, yoksul ve kalkınma yolundaki diğer ülkelere yardım yapılmasını öneren, raporlayan ve katkı paylarının artırılması için çabalayan bir kuruma dönüşmüştür.

“OECD'nin, IMF, Dünya Bankası veya DTÖ benzeri kuruluşlarda olduğu üzere, uluslararası mali işbirliğinin sağlanması, kredi veya diğer mali destek sağlanmasına imkân verecek kaynakları temin etmesi veya ticaretin çok taraflı müzakereler kapsamında serbestleştirilmesi olarak tanımlanabilecek özel bir görevi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, OECD'yi, dünya ekonomisinin yönetimine alt yapı oluşturan, küresel bağlamda önem kazanmakta olan konuları analitik düzeyde inceleyen temel ve öncü kuruluşlardan biri olarak nitelemek mümkündür. OECD esas itibarıyla, ekonomik konularda uzmanlaşmış hükümetler arası bir istişare kuruluşu görünümündedir. Üye ülkeler tarafından gündemine getirilen veya dünya ekonomisindeki gelişmeler nedeniyle güncel hale gelen konularda, ekonomik hayatın çeşitli boyutlarında, yaptığı analitik incelemelerin sonuçları doğrultusunda üye ülkelere tavsiyelerde bulunmaktadır. Özellikle ekonomik analizler ve istatistikler konusunda OECD bir referans kuruluş olarak kabul edilmekte, IMF ve Dünya Bankası gibi örgütler bu çalışmalarını kendi faaliyetleri için temel almaktadırlar.”¹⁴⁶

“Hâlihazırda, Teşkilatın 34 üyesi bulunmaktadır. Avrupa Birliği Komisyonu da oy hakkı olmadan toplantılara katılmaktadır. Derinleştirilmiş İşbirliği Modeli çerçevesinde Brezilya, Çin, Endonezya, Güney Afrika ve Hindistan Örgüt çalışmalarına katılmaya, Örgütün koyduğu ilkeleri ve geliştirdiği uygulamaları kabul etmeye davet edilmişlerdir.”¹⁴⁷

OECD, Türkiye'de 1962 yılında oluşturulan, “Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu”nun çalışmaları ve 1978 yılında oluşturulan “Türkiye'nin Dış Borçları Çalışma Grubu”nun faaliyetlerini yürütmüştür. Halen, Maliye Bakanlığı ile işbirliği içinde idare edilen Çok Taraflı Vergi Merkezi OECD'nin en çok faaliyet düzenlendiği merkezlerin en başındadır ve 1993–2012 arasında 45 ülkenin 4000'den fazla uzmanına vergi ile ilgili eğitimler verilmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁶ <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

¹⁴⁷ <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

¹⁴⁸ <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

IV-.MİLLİ OLUŞUMLAR

Yardım ilişkilerinde görevli idareler ABD yardımlarında olduğu gibi başlangıçta askeri idareler olmuşlardır. Askeri birimlerin yakın ilişkide olduğu silah sanayisi veya askeri amaçlar için gerekli olan yan hedefler birçok ABD kamu idaresini devletlerarası yardımda önemli aktör yapmıştır. Yine başlangıçta var olan sömürgecilik anlayışının da ulusal oluşumları etkilediğine en büyük örnek Fransa ve İngiltere örneğidir.

Önceden sömürgelerden sermaye yatırımını kolaylaştırmak üzere oluşturulan imparatorluk fonları, bağımsızlığını yeni kazanan devletlere yardım etmek amacıyla yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda, 1948 yılında kurulan İngiliz Sömürge Kalkınma Şirketi 1960'lı yılların ortasında Uluslar Topluluğu Kalkınma Şirketine dönüştürülürken, 1946'da kurulan FIDES, 1960 yılında Yardım ve İşbirliği Fonu şeklini almıştır.¹⁴⁹

Türkiye'nin bu konudaki eski idareleri de yine batıdan farklı gerçekleşmiştir. Afganistan'a yardım için profesörler gönderilmiştir.¹⁵⁰ Yunanistan'a yardımda da Kızılay ön plandadır.¹⁵¹

Zaman içindeki gelişmeler, ulusal oluşumları etkilemiş ve çeşitlendirmiştir. Bazı ülkeler dış yardımlar ile ilgili özel idareler kurarken, bazı ülkeler de ise her bir idare yardım eylemine katılmaktadır. Diğer bazı ülkeler de ise bu amaca hizmet eden şirketler kurulmuştur.

Dış kalkınma yardımları alanında özel ajanslara sahip ülkeler arasında Avustralya, Brezilya, Fransa, Almanya, Japonya, Norveç ve Birleşik Krallık örnek olarak sayılabilir. Ayrıca, Yeni Zelanda, Finlandiya ve İsrail'in Dışişleri Bakanlığı bünyesinde RKY' dan sorumlu özel birimler de bulunmaktadır. Bu idareler dış yardımla ilgili politikaların geliştirilmesi, dış yardımların planlanması, finansmanı ve

¹⁴⁹ İbon Primer 2009, s.7.

¹⁵⁰ Kabildeki Türk büyükelçisinin odasında 10 Türk Profesörün fotoğrafları yer almakta olup, Üniversite, hastane ve Eczacılık alanında ülkenin çok önemli ihtiyacını görmüşlerdir.(2012 Ekim Büyükelçi ile sohbet)

¹⁵¹ Ulvi Keser, age, s. 133–284.

dış yardımlarla ilgili diğer faaliyetlere yönelik çalışmaları yürütmektedirler. Hem Finlandiya hem de İsrail RKY ile ilgili çeşitli görevlerin yerine getirilmesinde kamu şirketlerinin hizmetlerinden yararlanmaktadır. Güney Kore’de ise RKY planlama ve uygulama faaliyetlerinin bazı unsurları Dışişleri Bakanlıkları ve Maliye Bakanlığı arasında paylaşılmış durumdadır. Kuveyt’de ve Suudi Arabistan’da ise, uluslararası kalkınma yardımları devlet kurumları veya bakanlıkların teşkilatına bağlı birimler aracılığıyla değil, yönetim kurullarının idaresindeki kamu kurumları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Rusya Federasyonu, Güney Afrika ve Hindistan’da ise kalkınma yardımlarından sorumlu bir resmi kurum bulunmamaktadır.¹⁵²

Bu genel açıklamalardan sonra; İngiltere, Fransa ve Almanya’da dış yardım yapılanmasını incelediğimizde sanayileşmenin ve sömürgecilik döneminin etkilerinin hala devam ettiği anlaşılmaktadır.

A-İngiltere:

İngiltere’nin kalkınma yardımı bütçesinin idare edilmesinden sorumlu olan kurum DFID’ dir. Bakanın başkanlık edeceği bir bakanlık olarak ve kapsamlı olarak yoksulluğun azaltılması amacıyla 1997 yılında kurulmuştur ve biri Londra’da diğeri ise İskoçya’da iki merkezi, dünya genelinde 40’tan fazla ülkede ofisleri vardır. DFID, aynı zamanda, çevre politikası, ticaret, çatışmaların önlenmesi, siyasi ilişkileri uluslararası ekonomi ve göç konularını da içeren kalkınma yardımına ilişkin politikalarının sorumluluğunu da üstlenmektedir.¹⁵³

İngiltere’nin sömürge idareleri için kurduğu yapı gelişerek, siyasi, iktisadi ve uluslararası eylemleri de sürdürebilen bir bakanlığa dönüşmüştür.

Dış yardım ile ilgili konularda Dışişleri Bakanlığının da önemli bir yetkisi bulunmaktadır. Bu bakanlık doğrudan yardım ilişkisine girmemekte ancak DFID dışındaki yardım yapacak resmi-sivil milli oluşumlara izin verebilmektedir. Bu kapsamda; İngiliz Turist Kurumu; Ulusal Sağlık Hizmet Tröstü, Temel Bakım Tröstü,

¹⁵² Ruth Levush, Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries, s.15

¹⁵³ Clare Feikert-Ahalt, Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries, s. 264

Halk Sağlığı Laboratuar Hizmeti Kurulu, bir Özel Sağlık Kurumu, bir Özel Sağlık Kurulu ve Galler Turist Kurulu gibi oluşumlar da yardım yapabilmektedir.¹⁵⁴

DFID çalışmalarını yaparken; Hazine, Dışışleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, İş, Yenilik ve Beceri Bakanlığı ve evre, Gıda ve Köy İşleri Bakanlığı ile birlikte davranmaktadır.¹⁵⁵

İngiltere dış yardım ilişkilerini sadece diplomasinin bir enstrümanı olarak değil, eski sömürgeleri ile ilişkilerini devam ettiren, ticari çıkarlarını ön planda tuttuğu ve siyasi gelişmeleri gözettiği çok yönlü bir araç olarak kullanmaktadır.

B.-Fransa:

Fransa dış yardım ilişkilerine ekonomik bir perspektiften bakmaktadır. Yapılanmasını da daha önce sömürge idareleri için kurduğu yapıyı dönüştürerek tamamlamıştır.

Dış yardımlar konusunda ana uygulayıcı kurum, Dışışleri ve Ekonomi Bakanlıklarını ile ilişkili olan Fransız Kalkınma Ajansıdır (Agence Francaise de Developpement, AFD). Bu tanımı yapılan kurumun yönetim kurulu; Fransız devletinden altı temsilci, Ulusal Meclisten iki milletvekili, bir senatör, ekonomik, mali ve evre ile ilgili alanlarda ve sürdürülebilirlik konularındaki uzmanlıkları nedeniyle seçilmiş beş ye ve çalışanlarca seçilen iki ye olmak üzere toplam on altı üyeden oluşur. Statüsü para ve finans kanununda belirlenmiştir. Fransız Devletine ait bir banka olarak hareket eder. AFD'de yaklaşık olarak 1.900 kişi istihdam edilmektedir. Faaliyetlerini yurt dışı ofis ve broaları aracılığıyla yürütmektedir. AFD ayrıca, uluslararası sermaye piyasalarında ihraç edilen tahviller ve özel yatırım yoluyla kendisine finansman sağlamaktadır. AFD'nin, büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için özel sektör yatırımını teşvik eden bir bağlı kuruluğu vardır.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Clare Feikert-Ahalt, age. s. 264.

¹⁵⁵ Clare Feikert-Ahalt, age. s. 264

¹⁵⁶ Nicole Atwill, Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries, s.114

Anlaşılacağı üzere statüsü para kanununda belirlenen idare, banka olarak hareket etmektedir.

“Fransa’nın bir diğer kuruluşu da France Expertise Internationale (FEI), yurt dışında Fransız teknik desteği ve uzmanlığının tanıtımını yapan bir kamu kuruluşudur. Devlet, yerel yetkililer, AB, çok taraflı bağış yapanlar ve bu alandaki yabancı devletler tarafından finanse edilen projelerin mühendislik ve yönetimini gerçekleştirir. FEI, bağış yapanları veya doğrudan anlaşma ile veya açık arttırma yoluyla ihale sonucunda müşterileri tarafından kendisine tevdi edilen projeler için ya bir uygulayıcı kurum ya da ihale makamını destekleyecek şekilde hareket eder.”¹⁵⁷

Fransa’da kurulan yardım yapılanması dışişleri ve ekonomi bakanlığının koordinasyonunda kamu bankası gibi hareket eden AFD ve Fransa’nın bu konuda reklâmını yapan FEI olarak ortaya çıkmaktadır. Oldukça sade olan bu yapı, yönetim kurulunun oluşumunu göz önüne aldığımızda demokratiktir, görevli iki idarenin çalışmalarına baktığımızda da dış ekonomik ve ticari bir enstrümandır.

C.-Almanya:

Dış yardımların planlanması, sevk ve idare edilmesi ile ilgili en karmaşık yapı Almanya’dadır.

“Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) kalkınma politikasını Federal Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmak üzere şekillendirir. BMZ aynı zamanda, üstlenilecek iki taraflı kalkınma projelerine de karar verir. Ancak bu projeler, BMZ’ye rapor vermekle birlikte özel hukuka göre hareket eden devlete ait kuruluşlarca uygulanırlar. BMZ’de yaklaşık 600 devlet memuru çalışmaktadır. Bunlar içinden yaklaşık elli kişi, rotasyonlu olarak, ortak ülkelerde veya uluslararası kuruluşlarda görev yapmaktadır.”¹⁵⁸

¹⁵⁷ Nicole Atwill, age s.114

¹⁵⁸ Edith Palmer, **Regulation Of Foreign Aid In Selected Countries**, s.126

Almanya'nın dış yardım yapılanması incelendiğinde; Federal Bakanlar Kurulu, Bakanlık, Eyalet ve Belediyeler, bu amaç için kurulmuş şirketler, bankalar ve sivil dernekler görev almaktadır.

BMZ dört direktörlükten oluşacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu direktörlüklerden biri idari görevlerden ve STK' lar, özel şirketleri, Alman eyalet ve belediyeleri ve kalkınma yardımına katkıda bulunan diğer kurumlarla işbirliğinden sorumludur. Diğer üç direktörlük ise coğrafi alanlara göre uzmanlaşmıştır. Kalkınma yardımları, teknik ya da mali destek sağlayan devlete ait şirketlerce uygulanır. Bunların, ilgili ortak ülke ile sözleşmeye dayalı ilişkileri vardır. BMZ, Alman uygulayıcı şirketlerinin yardım çalışmalarını denetler. Almanya, yakın geçmişte teknik işbirliği ile ilgili uygulayıcı kuruluşlarında reform yaparak üç şirketi bir şirket içinde birleştirmiştir: yeni oluşturulan şirket, Alman Teknik İşbirliği Şirkettir (Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit, GIZ). GIZ, faaliyetlerine 1 Ocak 2011 tarihinde başlamıştır. Almanya, bu birleşme ile faaliyetleri daha etkin hale getirmeyi, tekrarlardan kaçınmayı, verimi ve şeffaflığı arttırmayı amaçlamaktadır.¹⁵⁹

GIZ, sadece BMZ için değil, aynı zamanda diğer Alman bakanlıkları için de çalışmakta olup Alman eyalet ve belediyelerinin yanı sıra Almanya'da ve yurt dışındaki kamu ve özel sektör müşterileri ile işbirliği yapmaktadır. Önceki şirketlerle karşılaştırıldığında GIZ'in daha çok bir ticari işletme gibi hareket ettiği ve gerek Almanya'da gerekse ortak ülkelerde özel sektörün katılımına daha fazla önem verdiği görülmektedir.

“Mali yardımlarla ilgili uygulayıcı şirket, devlete ait KfW bankalar grubunun bankalarından biri olan KfW Kalkınma Finansıdır. Ortak ülkelerdeki özel taraflarla mali işbirliği, Alman Yatırım ve Kalkınma Şirketi tarafından yürütülmektedir.”¹⁶⁰

“Kalkınma işbirliği alanındaki bu önemli oyunculara ek olarak pek çok başka oyuncu da bulunmaktadır. Eyalet ve belediyelerin kalkınma programlarının yanı sıra büyük ölçüde uzmanlaşmış bazı kurumlar da vardır. Ayrıca, devlet

¹⁵⁹ Edith Palmer, *age*, s.126

¹⁶⁰ Edith Palmer, *age*, s.126

kurumları ve özel kuruluşlar arasında çok sayıda ortaklık kurulmaktadır.”¹⁶¹

Almanya yardım yapılanması analiz edildiğinde; devlet-sivil işbirliği, bakanlıklar arası koordinasyon, eyaletler arası ve eyalet merkez arası ilişkiler, bu amaçla kurulmuş banka ve şirketler, kiliseler ve vakıflar gibi çok aktörlü ve karmaşık bir yapı karşımıza çıkmaktadır.

Almanya'nın dış yardım kurumsallaşması ABD gibi askeri, Fransa ve İngiltere gibi sömürge kurumları üzerinden değil, daha çok sanayileşme ve ekonomi kurumları üzerine olmuştur diyebiliriz.

¹⁶¹ Edith Palmer, *age*, s.126

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN YARDIMLARI

I- TÜRKİYE’NİN ZORUNLULUKLARI; TARİH, COĞRAFYA VE KÜLTÜR

Türkiye Cumhuriyeti; Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu İmparatorluğu ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu ile birlikte geriye doğru gittiğimizde Büyük Hun İmparatorluğu’nun mirasçısıdır. Sürekli batıya doğru merkez değiştirmiş, değişik bölge ve zamanlarda birçok devlet kurmuş Milli bir kavramın bugünkü en büyük mirasçısıdır. Günümüzde uluslararası bir aktör olan diğer kardeş mirasçıların en büyüğü ve en gelişmişidir. Bu ön kabul bugünkü devlet yapısı içinde en büyük organ olan Cumhurbaşkanlığı’nın Forsu’na¹⁶² yansımıştır. Devleti olsun olmasın akrabalarına karşı kendisini yardım etmeye hep mecbur hissetmiştir.

Diğer yandan İslam Dini’ne Halifelik yapmış ve zamanında tartışmasız en büyük İslam devleti olmuş yapısı ile zamanında kendisi tarafından yönetilmiş olsun veya olmasın bu coğrafyaya da yardım etmek konusunda mecburiyetleri olduğunu düşünmektedir.

Şunu da eklemek gerekir ki; mirasçısı olduğu imparatorluklardan dolayı dünyanın neresinde bir insanlık dramı yaşansa, buralara da yardım etmeye kendini mecbur hissetmektedir.

¹⁶² <http://www.tccb.gov.tr>. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sitesi, Erişim: 07.02.2013 “Cumhurbaşkanlığı Forsu pek çok anlam, motif ve değeri bünyesinde barındırmakta; yüzlerce yılın birikimini, tarihteki Türk topluluklarını, dolayısıyla Türk birliğini ve Türkiye Cumhuriyeti’ni temsil etmektedir. Forsun boyutları 30x30 cm’dir. Türk Bayrağı üzerine “Cumhurbaşkanlığı Arması” işlenmiştir. Ay yıldız olmaksızın ya da Türk Bayrağı üzerine işlenmeksizin yalnızca güneş ve çevresindeki 16 yıldızdan oluşan bölüme Cumhurbaşkanlığı Arması denilmektedir. Armanın ortasında güneş, bunun çevresinde ise 16 yıldız bulunmaktadır. Güneş sonsuzluğu ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti’ni, 16 yıldız ise tarihteki bağımsız 16 büyük Türk Devletini simgelemektedir.”

Bu üçlü mecburiyet siyaset kurumu içine öyle bir yerleşmiştir ki 'ergimeyen altın' misali kültürün bütün alan ve koduna yerleşmiştir. Sadece devlet kurumunu veya teşkilatını yöneten seçilmiş çoğunluk değil, muhalefet yapılanmaları bile siyaset kurumu içindeki bu yardım alt kurumunu özümsemişlerdir.

Türkiye'nin dış yardımları 1991'de Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Bloğu'nun dağılması ile yoğunluk kazanmıştır. 1985–91 döneminde DPT tarafından gelişmekte olan ülkelere gerçekleştirilen yardımlar 5 milyon Dolar dolayında iken, sadece bağımsızlığına yeni kavuşan Türk Cumhuriyetlerine 1992 yılında yapılan yardımların 1,14 milyar Dolar seviyesine çıktığı görülmektedir. Türkiye'nin 1992 ve sonrasında yeniden şekillenen Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinde meydana gelen yeni gelişmeler nedeniyle dış yardım yapması adeta zorunlu hale gelmiştir.¹⁶³

Enerji yatakları, zengin enerji yataklarının ikmal yolları, medeniyetin ve dinlerin doğduğu ve çatıştığı¹⁶⁴ topraklara yakınlığı, askeri dengeler ve deniz geçiş yolları, ABD'yi, AB'yi ve NATO'yu yakından ilgilendirmektedir. Diğer güçlü ülkeler ise hem üye buldukları uluslararası kuruluşlar aracılığıyla ve hem de bizzat kendi politikaları ile dolaylı ve doğrudan eylemlerde bulunmaktadır. Türkiye ise hem haklarını korumaya çalışmakta ve hem de AB'ye girmeye çalışmaktadır. Herkesin bir planı vardır. Bütün ülkeler planları dâhilinde bir şeyler kazanmaya veya rakiplerinin kazançlarını engellemeye çalışmaktadır.

Bütün bu hususlar Türkiye'yi etkilemekte ve doğal olarak da yapacağı yardım ve işbirliği ilişkilerini şekillendirmektedir.

II-TÜRKİYENİN AFGANİSTAN VE YUNANİSTAN'A YARDIMLARI

Türkiye'nin yardım geçmişi ve davranış şeklini anlayabilmek için iki yardım uygulaması dikkat çekmektedir. Bunlardan birisi Cumhuriyetin ilanını takip eden günlerde başlayan Afganistan'a yardım, diğeri Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'ya

¹⁶³DPT, 1998, **Türkiye'nin İkili Dış Yardımları (1992 – 1996)**, (DPT Raporu), s. 6.

¹⁶⁴ Poyraz Gürson, **Suriye**,. Atılım Üniversitesi. yayınları, Ankara 2010. s..20-21

kadar topraklarını işgal etmiş olan Yunanistan'a İkinci Dünya Savaşı sırasında yaptığı yardımlardır. Bu eylemler Türkiye'nin yardım eylemine bakışının ipuçlarını vermektedir.

A- Afganistan'a Yardım

Türkiye ve Afganistan arasında ilişkiler çok eski tarihlere dayanmaktadır. Cumhuriyetin ilanını takip eden günlerde karşılıklı ilişkilerde gelişmeler yaşanmış ve Türkiye Afganistan'a eğitim ve sağlık alanında profesörler göndererek destek olmaya çalışmıştır. Gönderilen profesörlerin katkılarıyla Kabil'de üniversite kurulmuş, başta tıp ve eczacılık olmak üzere değişik fakülteler açılmıştır.¹⁶⁵

Bu yardımlar hükümet tarafından çıkartılan Bakanlar Kurulu Kararları ile uygulanmış ve çeşitli uzmanlık dallarından gönderilen profesörler, Kabil Üniversitesini yapılandırmışlar, birçok fakülte kurarak, eğitim öğretime doğrudan katılmışlardır. Bu yardım kesintisiz on yıla yakın devam etmiş ve Afganistan gençlerinden değişik dallarda uzmanların yetişmesi sağlanmıştır.¹⁶⁶

B-Yunanistan- Büyük Kıtlık ve Türk Yardımları

2. Dünya Savaşı sırasında, işgal orduları, Yunanistan'a girer girmez ülkenin erzak ve silo depolarını boşaltmışlar ve hatta bu işte o kadar ileri gidip, hastanelerin ve insani yardım kuruluşlarının dahi gıda maddelerine el koymaktan çekinmemişlerdir. İşgalin ilk aylarında Almanlar ve İtalyanlar çok miktarda zeytinyağını ülkelerine gönderirken, Alman işgal güçleri patates ve buğday stoklarına

¹⁶⁵ Şeref Etker, "Afganistan'da Türk Eczacıları: Ord. Prof. Selahattin Tandal", Osmanlı Bilimi Araştırmaları (2010), s. 68. "BKK ile Kabil'e gönderilen Selahattin Tandal, Kabil Üniversitesinde 1937- 1942 yılları arasında Genel Kimya Profesörü, 1942-1947 arasında Genel Kimya ve Eczacılık Kimyası Ordinaryüs Profesörü olarak görev yapmıştır. Kendisine 10 yıllık hizmetinden dolayı Afganistan hükümetinin 'Maarif madalyası' verilmiştir."

¹⁶⁶ Türkiye'nin Afganistan Kabil Büyükelçisi Sayın Basat ÖZTÜRK, 2012 Ekim ayında yaptığımız ziyaret sırasında, makam odasına astığı resimleri göstererek, buraya gönderilen profesörlerin Afganistan'daki eğitime ne büyük katkılar verdiğini ve bu yardımın hala hatırlandığını söylemiştir.

el koyup Almanya'ya göndermişler, askeri birlikler ise ihtiyaçlarını karşılamak için buldukları bölgelerdeki hayvanları kesmişlerdir.¹⁶⁷

Önce İtalya'nın, arkasından Almanya'nın işgal etmesi ve ülkedeki kaynakların Almanya tarafından kendi cephe ihtiyaçları için ülke dışına taşınması Yunanistan'da çok büyük bir kıtlığın yaşanmasına neden olmuş ve binlerce insan açlıktan ölmeye başlamıştır. Türkiye bu dönemde, Kurtuluş ve Dumlupınar gemileri ile Yunanistan'a yaptığı gıda yardımlarını taşımaya başlamıştır. Savaş boyunca değişik gemilerle sürdürülen Türk yardımlarının sembol ismi Kurtuluş gemisi olmuştur. Bu gemi 6. seferinde batmıştır.¹⁶⁸ Kurtuluş Vapuru'nun başına gelen kötü olay Türkiye'yi yardım konusunda vazgeçirmemiş, Dumlupınar Vapuru kiralanarak yardımlar sürdürülmüştür.

Gıda yardımıyla yetinmeyen Türkiye, Yunanistan'da ki savaş mağduru 1000 çocuğun Türkiye'ye getirilmesi için hazırlıklar yapmış, ancak Yunanistan'ın daha sonra fikir değiştirmesi nedeniyle bu proje hayata geçirilememiştir.¹⁶⁹

Yunanistan'a yapılan yardımlar Başbakanlığın koordinasyonunda, Dışişleri Bakanlığı ve Türk Kızılayı tarafından gerçekleştirilmiştir. Yunanistan'a yardım organizasyonu sadece devletin yetkili organları tarafından değil aynı zamanda sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları tarafından da desteklenmiştir. Ayrıca Türkiye'de yaşayan yabancıların Yunanistan'daki ırkdaşlarına yardım etmesine destek verilmiştir. Bu konuda Ermeni patriğinin Yunanistan'daki Ermenilere gönderilmek üzere domuz eti, kuru meyve, taze tuzlu kurutulmuş balık, tütün içeriğine sahip yardımlarının Türkiye tarafından Yunanistan'a ulaştırıldığını görmekteyiz. Bu anlamda Türkiye'nin herhangi bir ayırım gözetmemesi dikkat çekici bir unsurdur.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Elçin Macar, **İşte Geliyor Kurtuluş; Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'a Yaptığı Yardımları, (1940–1942)**, İzmir Ticaret Odası Kültür Sanat ve Tarih Yayınları, İzmir 2007. s:59

¹⁶⁸ Ulvi Keser, **Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008 s.133–284

¹⁶⁹ Ulvi Keser, **age**, s:269–284

¹⁷⁰ Hüseyin Kalemlî, Ufuk Erdem. □□ **“II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan' Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları ile Gönderdiği İnsani Yardımlar”**. A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 46, Erzurum, 2011.205–236, s:235

III.-TÜRKİYE'DE YARDIM YAPAN AKTÖRLER VE DÜZENLEMELER

Türkiye’de hemen her bakanlığın veya teşkilatın görev ve yetkileri sayılır iken dış yardım olarak değerlendirilecek hükümlere yer verilmektedir. Bu yasal düzenlemelerin haricinde, kamu kurum ve kuruluşlarının değişik konu ve kapsamda diğer ülkelerde ki muhatapları ile ikili işbirliği anlaşmaları ve protokoller imzalamaktadırlar. Bu anlaşmalar daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından uygun bulunarak onaylanmakta ve yasal statü kazanılmaktadır. Ayrıca kamu tüzel kişiliği olarak hareket eden birçok idare, belediye veya birlikleri çeşitli vesileler ile yurt dışı aktivitelerde bulunmaktadır. Üniversitelerin diğer ülke üniversiteleri ile kurdukları karşılıklı ziyaretler, öğrenci değişimleri ve bazı yardımlaşmalar da mevcuttur. Bu saydıklarımıza kamu desteği kullansın kullanmasın birçok sivil yardım kuruluşunun uluslararası faaliyetlerini de eklediğimizde karşımıza çok aktörlü bir yapı çıkmaktadır. Bu yapı, görev ve yetkilerini Tablo 1’de gösterildiği şekilde almakta veya fiilen uygulamaktadır.

Tablo 1-

DIŞ YARDIM YETKİSİNİN YASAL KAYNAĞI						
1-	Teşkilat Yasalarında Tanımlanmış Görev ve Yetkiler					
2-	<table border="1"> <tr> <td rowspan="2">İkili veya Çok Taraflı Anlaşmalarda Yer Alan Hükümler</td> <td>a-</td> <td>İkili İşbirliği Anlaşmaları</td> </tr> <tr> <td>b-</td> <td>Uluslararası Kuruluşlara Üyeliklerin Kamu İdarelerine Yüklediği Görevler</td> </tr> </table>	İkili veya Çok Taraflı Anlaşmalarda Yer Alan Hükümler	a-	İkili İşbirliği Anlaşmaları	b-	Uluslararası Kuruluşlara Üyeliklerin Kamu İdarelerine Yüklediği Görevler
İkili veya Çok Taraflı Anlaşmalarda Yer Alan Hükümler	a-		İkili İşbirliği Anlaşmaları			
	b-	Uluslararası Kuruluşlara Üyeliklerin Kamu İdarelerine Yüklediği Görevler				
3-	Hükümet Tarafından Verilen Görev ve Yetkiler					
4-	Sivil Toplum Kuruluşlarının Tüzükleri- Kuruluş Sözleşmeleri					

Bu yapı içinde asıl olan idarelerin kuruluş yasalarında veya oluşumları sırasındaki tüzel kişiliklerinin görevi, yetkisi ve uygulanacak hükümlerin düzenlenmesidir. Yani “Teşkilat Yasası” veya “Kuruluş Sözleşmesi” görevin tanımı ve görevlinin kimliğinin oluşumu açısından önemlidir. Bu belgeler ile tüzel kişinin birçok eylemi de düzenlenmiş olacaktır.

“Doğal olarak toplumsal kurumun bir sistem biçiminde ve örgütlü bir davranış biçimi olarak düşünülmesi, gerek makam yapılaşması ve gerekse kişileştirme bakımından bir statü konumu ve rol dağılımını akla getirmektedir. Çünkü sistemi oluşturan çeşitli parçalar, belli kurallara ve normlara uygun olarak işlevlerini sürdürmek için rol yükleniminde bulunacaklardır.”¹⁷¹

Ancak uygulamada teşkilat düzenlemelerinin dışında imzalanan ikili veya çok taraflı anlaşmalar, tüzel kişiliğin çok geniş yorumlanması veya verilmiş görevler ile sürdürülen eylemler çoğunluktadır. Arzi olması gereken genelleştirilmiştir. İmzalanan ikili ve çok taraflı anlaşmalar sayılamayacak kadar çok, tasnif edilemeyecek kadar karışık ve düzenli bir raporlamaya imkân vermeyecek kadar iç içe geçmiştir.

Bu yapının mali açıdan da çok farklı gelir kalemlerine sahip olduğu Tablo 2’de gösterilmiş olup, her birisinin tahsisi, harcanması, denetimi ve raporlanması farklı kurallara tabidir.

Tablo 2-

DIŞ YARDIMLARDA KULLANILAN KAYNAKLAR			
	KAMU KAYNAKLARI		DİĞER KAYNAKLAR
1-	Bütçe Kanunu İle TBMM tarafından ilgili Kuruluş Bütçesine Konulan Kaynaklar	4-	Devlet Tarafından Halktan Toplanan Yardımlar
2-	Bütçe Kanunu kapsamında Diğer Kuruluşların Bütçesinden Aktarmalar	5-	Sivil Toplum Kuruluşlarınca Halktan Toplanan Yardımlar
3	Bütçe Dışından Yapılan Destekler	6-	Doğrudan Özel Sektör Tarafından Oluşturulan Kaynaklar

Bu sebeplerden ötürü burada, belli başlı Bakanlık ve Kamu İdarelerinin ‘Teşkilat Yasalarını’, resmi olmayan oluşumların da ‘Kuruluş Sözleşmelerini’ dikkate alarak uluslararası faaliyet gösteren sınırlı sayıda aktörü incelenmiştir. Uluslararası kuruluşlara üyelikten kaynaklanan veya ikili anlaşmalar ile oluşturulan iş birliği ortamının, RKY olarak raporlanabilir eylemleri ayrı bir çalışmanın konusu olabilir. Bu tespiti yaparken amacımız, kamu tüzel kişiliğine haiz bir bakanlığın hükümetin izniyle bir başka ülkedeki benzeri ile yaptığı iş birliği anlaşmalarını eleştirmek

¹⁷¹ Hüseyin Akyüz, **age**, s, 12

değildir. İşbirliği anlaşmaları tabii ki olacaktır ancak bu ilişki yardım eylemine dönüşünce devreye girmesi gereken yasal bir oluşum mutlaka olmalıdır.

A.-Kalkınma Bakanlığı

"Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğünün görevlerinin sayıldığı 12nci maddesinde de; "b- Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak amacıyla bu ülkelere yönelik teknik yardım faaliyetlerini yürütmek, gelişme yolundaki ülkeler ve özellikle İslam ülkeleri arasında ekonomik ve ticari işbirliği amacıyla kurulan teşkilatlarla ilgili gerekli çalışmaları yapmak, bu teşkilatların daimi nitelikteki kurullarının gerektiğinde sekreteryaya hizmetlerini yürütmek. c- Kalkınma alanında ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği program ve projelerini hazırlamak, koordine etmek ve gerektiğinde yürütmek, ülke dış politikasını destekleyecek şekilde dünya ekonomisi, ülke ekonomileri konularında analitik ve stratejik çalışmalar ile politika analizleri yapmak, bu görevlerin gerektirdiği üst düzey koordinasyonu sağlamak."¹⁷² Hükümleri mevcuttur.

Aynı KHK' nin Kalkınma Araştırmaları Merkezinin görevlerinin sayıldığı 24ncü maddesinde;"b- Ülkemizin kalkınma tecrübelerini, başta komşu ülkeler olmak üzere, işbirliği içinde olunan gelişmekte olan ülkelere aktarılmasına teknik destek vermek. c- Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak amacıyla bu ülkelere yönelik teknik yardım ve işbirliği faaliyetlerinin yürütülmesine teknik destek vermek. ç- Kamu kurum ve kuruluşlarında planlama, programlama, proje hazırlama ve yönetme konularında kapasite geliştirme amacıyla eğitimler vermek. d- Yurtiçinde ve yurtdışında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışma ve araştırmalar yapmak, eğitim programları uygulamak."¹⁷³ Hükümleri mevcuttur. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise; "Merkez, bu görevlerini yürütürken, yerli ve yabancı üniversitelerin, kurumların ve düşünce kuruluşlarının temsilcileri ve uzmanlarıyla

¹⁷² Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, (2011), RG, 27958, 8.06.2011

¹⁷³ Kalkınma Bakanlığının KHK.

işbirliği yapabilir, yerli ve yabancı özel kişiler ile tüzel kişilere araştırma, etüt, analiz ve proje çalışmaları yaptırabilir.”¹⁷⁴ Hükümleri yer almaktadır.

Aynı Bakanlığın birçok ülke ile TBMM tarafından onaylayarak uygun bulunmuş ikili işbirliği anlaşmaları da mevcuttur.

Bu yasal düzenlemeler ışığında diyebiliriz ki ülkemiz açısından dış yardım konusunda en yetkili teşkilat Kalkınma Bakanlığı’dır. Bu geniş yetki göz önüne alındığında, fiili durumun buna paralel olmadığı görülmektedir. Kalkınma Bakanlığı 2011 yılı içinde dış yardım yapan ilk on kurum içinde yer almamaktadır.

B- Milli Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün görevlerini saydığı 16ncı maddesinde ; “a) Bakanlığın Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kuruluşlarla ilgili işbirliği çalışmaları ile ilgili mevzuat çerçevesinde ikili anlaşmalara ilişkin iş ve işlemleri yürütmek. b) Bakanlığın diğer birimleri tarafından yürütülen ve uluslararası işbirliğine dayanan projelerin koordinasyonunu sağlamak. c) 16/12/1960 tarihli ve 168 sayılı Yabancı Memleketlerde Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Sosyal Yardım Yapılması Hakkında Kanunla Bakanlığa verilen görevleri yerine getirmek. ç) Yabancı hükümet ve kuruluşlardan sağlanan veya ülkemiz tarafından yabancılara verilen burslarla, kendi hesabına öğrenim yapmak üzere ülkemize gelen yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin görev ve hizmetleri yerine getirmek. d) Yurtdışında bulunan vatandaşlarımızın ve çocuklarının; öncelikle millî ve kültürel kimliklerini koruyucu, yaşadıkları toplumla uyum içinde olmalarını sağlayıcı ve eğitim düzeylerini yükseltici önlemler almak, buldukları ülkenin eğitim imkânlarından verimli bir şekilde yararlanmaları bakımından gerekli eğitim ve öğretim hizmetlerini yürütmek, yurda dönüşlerinde eğitim sistemimize uyumlarını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak. e) Eğitim ve öğretim alanında ülkemizle

¹⁷⁴ Kalkınma Bakanlığını KHK.

dil, tarih veya kültür birliği bulunan ülke ve topluluklar ile diğer ülkelerle işbirliğine yönelik işleri yürütmek.”¹⁷⁵ Hükümleri yer almaktadır.

Teşkilat yasasına göre; Milli Eğitim Bakanlığının ülkemiz açısından dış yardımlar ile ilgili “genel” bir yetkisi olmamakla birlikte, yurt dışı okulların sevk ve idaresi, yurt dışındaki vatandaşların eğitim hakkına ulaşmalarının sağlanması ve uluslararası işbirliğinin sağlanması gibi eğitim ile alakalı “özel” birçok yetkisi ve görevi bulunmaktadır. Bu görevler diğer ülkeler ile imzalanan ikili işbirliği anlaşmaları kapsamında yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, halen yurt dışı okulları ve büyükelçilikler bünyesinde bulunan eğitim müşavirlikleri aracılığıyla “yardım” faaliyetlerini yürüten ve yurt dışında en çok görevlisi olan bakanlıklar arasındadır.

2011 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na Büyük Öğrenci Projesi kapsamında 646’sı TÖMER, 222’si ön lisans, 4.154’ü lisans, 516’sı da doktora olmak üzere toplam 6.407 öğrenci desteklenmiştir. Ayrıca ikili anlaşmalar ile 2011 yılında 1.929 öğrencinin burs programlarından yararlanması sağlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından işletilmekte olan Azerbaycan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan’daki 7 ilköğretim okulunda 245 öğretmen görevlendirilmiştir.¹⁷⁶

C-.Ekonomi Bakanlığı

Ekonomi Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin görevler başlıklı 2nci maddesinde; “(1)Ekonomi Bakanlığı’nın görevleri şunlardır: ç) Kamu kurum ve kuruluşlarına çeşitli mevzuatla verilmiş yetki ve görevlerin kullanımında dış ticarete dair politikaların uygulanmasına ilişkin esasları düzenlemek ve koordine etmek. f) Diğer kurum ve kuruluşların dış ticaret politikasını etkileyen faaliyet, temas ve düzenlemelerinin, genel dış ticaret politikasına uygunluğunu sağlamak, ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği halinde söz konusu faaliyet, temas ve düzenlemelerin koordinasyonunu ve yürütülmesini temin

¹⁷⁵ Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, (2011), RG, 28054, 14.9.2011

¹⁷⁶ TİKA TKYR, s.102.

etmek. g) Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla olan ikili, bölgesel ve çok taraflı ticarî ve ekonomik ilişkilerini düzenlemek, yürütmek ve bu konularda ilgili mevzuatı çerçevesinde anlaşmalar yapmak, uluslararası kuruluşların Bakanlığın yetki ve görev alanına giren konulardaki çalışmalarını takip etmek ve bu konularda görüş oluşturmak.”¹⁷⁷ Hükümleri yer almaktadır.

Benzeri hükümler ilgili genel müdürlüklerin görev ve yetkilerinin sayıldığı diğer 9-29’uncu maddelerinde de yer almaktadır.

Ekonomi Bakanlığı’nın kalkınma yardımları daha çok uluslararası kuruluşlara ülkemiz adına yapılan aidat ve katkılar¹⁷⁸ olarak gerçekleşmektedir.¹⁷⁹ Diğer taraftan Hazine Müsteşarlığı teknik yardım bazında Türkiye’nin kamu borç ve nakit yönetimi uygulamaları konusunda tecrübelerini alıcı ülkelerle paylaşmakta olup, 2011 yılında, Azerbaycan Maliye Bakanlığı’nın 4 temsilcisine, Özbekistan Maliye Bakanlığı’nın 20 temsilcisine, Filipinler ve Kosova Hazinesi’nin 4’er temsilcisine değişik tarihlerde eğitim vermiştir.¹⁸⁰ Uluslararası kuruluşlara yapılan aidat ve katkılar sayılmaz ise, bu bakanlığın 2011 yılı faaliyetleri son derece mütevazı kalmıştır.

D.-Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevlerinin düzenlendiği 9-d maddesinde; “ Yurtdışında meydana gelen afet ve acil durumlarda

¹⁷⁷ Ekonomi Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 2011, RG., 27958(M), 08.06.2011

¹⁷⁸ **TİKA TKYR**, s.99. “2011 yılında Türkiye’nin çok taraflı katkıları; Dünya Bankası Grubu’na 24,17 milyon Dolar, Birleşmiş Milletler örgütü ve icracı kuruluşlarına ise 13,84 Milyon Dolar olup toplam 46,8 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.”

¹⁷⁹ **TİKA TKYR**, s.99.“Söz konusu kuruluşlar Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Asya Kalkınma Fonu (AsDF), Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası(IBRD), Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası (BSTDB), Küresel Çevre Fonu (GEF) olarak kaydedilmiştir. Ekonomi Bakanlığının yukarıda anılan ve OECD/DAC tarafından belirlenen uluslar arası kuruluşlar dışında, İslami Ticareti Geliştirme Merkezi (ICDT), İslam Kalkınma Bankası (İKB), İslam Konferansı Teşkilatı’na (İKT) bağlı İslam Ülkeleri İstatistiksel, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC)’e ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret ve Kalkınma Bankası (ECOBANK)’a katkı paylarını ülkemiz adına gerçekleştirmektedir.”

¹⁸⁰ **TİKA TKYR**, s.99.

ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde sağlık ve insanî yardım faaliyetlerine katılmak.”¹⁸¹ Hükmü yer almaktadır.

Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğünün görevlerinin sayıldığı 14 üncü maddesinde ise; “a) Sağlık alanında yabancı ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla ilişkileri yürütmek, geliştirmek ve bunlarla ilgili hukukî ve idarî düzenlemelere ilişkin çalışmaları yürütmek. b) İkili ve çok taraflı anlaşma ve sözleşmelere ilişkin işlemleri yürütmek. c) Avrupa Birliği ile ilişkileri, Bakanlığın ilgili birimleri arasında ve Bakanlık ile diğer kurumlar arasında koordinasyonu gerçekleştirmek suretiyle yürütmek. ç) Uluslararası nitelikteki kongre, konferans ve toplantılar düzenlemek. d) Bakanlığın yurtdışına yönelik iş ve işlemlerini yürütmek.”¹⁸² Hükümleri yer almaktadır.

KHK Sağlık Bakanlığını, istatistikî verilerin raporlaması, diğer ülkeler ile sağlık alanında işbirliği ve diğer kuruluşların bu konudaki faaliyetlerinin ile koordinasyonu noktasında görevlendirmiştir. Diğer ülkeler ile sağlık alanında yapılan işbirliği anlaşmaları da göz önüne alındığında, bakanlık bu konudaki tek ve üst düzey yetkilidir.

Sağlık Bakanlığı kanuni görev ve yetkileri kapsamında birçok faaliyette bulunmakta olup,¹⁸³ diğer ülkeler ile imzalanan Sağlık ve Tıp Alanında İşbirliği’ne Dair Anlaşmalar kapsamında 2011 yılında 14 ülkeden toplam 410 doktor, 47 ebe ve hemşire ile 152 uzman sağlık personeli olmak üzere toplam 609 kişinin eğitimini ülkemizdeki hastanelerde uygulamalı olarak gerçekleştirmiştir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, RG, 28103 (M), 2.11.2011.

¹⁸² Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, RG, 28103 (M), 2.11.2011.

¹⁸³ **TİKA TKYR**, s.103. “2010 yılında Pakistan’da yaşanan sel felaketinin ardından kurduğu 7 hastanenin 2011 yılında donanımını gerçekleştirmiş, 69 ton ilaç sevk etmiş ve 4278 adam/gün personel takviyesi yapmıştır. Sağlık Bakanlığının açmış olduğu hastanelerde 2.750 adet laboratuvar tetkiki, 397 radyolojik inceleme, 40.892 kişinin muayenesi Türk doktorları tarafından gerçekleştirilmiştir, Libya’da çıkan iç çatışmalar nedeniyle ülkemize 273 refakatçi ile birlikte gelen 575 hasta tedavi edilmiş, Libya’da 1 sahra hastanesi kurulmuştur, Somali’de 2 adet sahra hastanesi kurmuş, 52 doktor, 91 sağlık personelini değişik sürelerle sahada görevlendirmiş, 70.786 Somali vatandaşını muayene etmiş, 4.098 laboratuvar ve 1.002 röntgen tetkiki gerçekleştirmiş, 2.895 hastayı müşahede altına alarak tedavi etmiştir. Ağır iklim tipi hastanesinde toplam 60 ameliyat gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte 115 ton ilaç ve tıbbi malzeme, 16 adet jeneratör ve 5 gezici sağlık aracını bölgeye sevk etmiştir, Diğer yandan, Suriye’den gelen sığınmacılara 2011 yılında 957 personel ile 7 ay hizmet verilmiş, 1.494 yatan hasta tedavi edilmiş, 320 ameliyat gerçekleştirilmiştir.”

¹⁸⁴ **TİKA TKYR**, s.106.

Hem kanuni yetkileri ve hem de imzalanan ikili veya çok taraflı anlaşmalar bu bakanlığın dış yardımlar açısından önemli ve başarılı bir uygulayıcı aktör olmasını sağlamıştır.

E-.Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün görevlerini düzenlediği 13 üncü maddesinde; “b- Bakanlığın yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar ile ilişkilerini yürütmek ve bu konuda koordinasyonu sağlamak.”¹⁸⁵ Hükümleri yer almakta ve ayrıca 23üncü maddesinde de; “Bakanlık, 189 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname esaslarına uygun olarak yurt dışı teşkilatı kurmaya yetkilidir.”¹⁸⁶ Hükümlerine yer verilmektedir.

Diyebiliriz ki Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na Türkiye açısından, ikili yardım, teknik yardım veya benzeri bir yükümlülük verilmemiştir. Fakat “uluslararası kuruluşlar ile ilişki yürütmek” ve “koordinasyon” kelimeleri ve Bakanlığın kamu tüzel kişiliğinin yorumlanması ile bu Bakanlığımızın da dış yardımlar açısından belirgin bir aktör olduğunu görmekteyiz.

F-.Adalet Bakanlığı

Adalet Bakanlığı'nın ile ilgili yasal düzenlemelere baktığımızda: Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün görevlerinin sayıldığı 13/A maddesinde; “a- Bakanlığın görev alanına giren konularda uluslararası antlaşmalar ve belgelerle ilgili olarak, gerektiğinde Bakanlığın diğer ilgili birimlerine de danışarak

¹⁸⁵ Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 2011, RG, 27958 (M), 8.6.2011

¹⁸⁶ Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 2011, RG, 27958 (M), 8.6.2011.

görüş bildirmek, yapılan çalışmalara ve görüşmelere katılmak, bu antlaşma ve belgeleri Türkçe'ye çevirtmek, derlemek, arşivlemek, bunları ilgili kurum ve birimlere iletmek. e- Bakanlığın uluslararası kuruluşlarla ilgili faaliyetlerini yürütmek. f- Uluslararası hukuk ve insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek, bu konulardaki çalışmalara katılmak, gelişmelerin iç hukuka yansıtılması için ilgili kurum ve birimleri bilgilendirmek. i- İştirak olunan yurt dışı faaliyetlere ilişkin olarak düzenlenecek raporları Bakanlığın ilgili birimlerine ve diğer ilgili kuruluşlara iletmek.” hükümleri yer almış ve aynı maddenin sonunda “Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü bünyesinde İnsan Hakları Daire Başkanlığı kurulduğu belirtilerek, İnsan Hakları Daire Başkanlığının görevleri sayılmıştır. Konumuzla ilgili kısımları dikkate alındığında “b- İnsan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapmak, dostane çözüm kuruluna katılmak ve görüş bildirmek. e- İnsan hakları konusunda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği halinde projeler hazırlamak, ulusal ve uluslararası sempozyum, seminer ve eğitim faaliyetleri düzenlemek.”¹⁸⁷ Hükümlerine yer verilmiştir.

Anılan Kanun’un Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü’nün görevlerinin sayıldığı 13/B-f maddesinde; “Bakanlığın görev alanına giren konularda uluslararası antlaşma ve belgelerle ilgili olarak, gerektiğinde Bakanlığın diğer ilgili birimlerine de danışarak görüş bildirmek; yapılan çalışmalara ve görüşmelere katılmak; bu antlaşma ve belgeleri Türkçeye çevirmek veya çevirtmek, derlemek, arşivlemek; bunları ve yurt dışı faaliyetlere ilişkin olarak düzenlenecek raporları Bakanlığın ilgili birimlerine ve diğer kuruluşlara iletmek.”¹⁸⁸ Hükümleri yer almaktadır.

Anlaşılabacağı üzere Adalet Bakanlığı her ne ad altında olursa olsun her hangi bir yardım türü ile yetkilendirilmemiş ve görevlendirilmemiştir. Ancak, uluslararası kuruluşlar ile ilişkiler ve insan haklarına ilişkin uluslararası çalışmalar doğal olarak bu Bakanlığın görev alanında olan hususlardır ve bu çalışmalar ikili veya çoklu yardımlar olarak raporlanmaktadır.

Adalet Bakanlığı’nın konumuz kapsamında yürüttüğü faaliyetleri son derece mütevazidir.

¹⁸⁷ Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun, 1984, RG. 18365, 07.04.1984

¹⁸⁸ Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun, 1984, RG. 18365, 07.04.1984

G-İçişleri Bakanlığı

İçişleri Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı'nın görevlerinin sayıldığı 13/B maddesinde; “b) Bakanlığın yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar ile ilişkilerini yürütmek ve bu konuda koordinasyonu sağlamak. c) Avrupa Birliği, uluslararası kuruluşlar ve diğer ülkelerce sağlanan mali kaynakların proje bazlı kullanım sürecini yürütmek, Bakanlık merkez ve bağlı birimlerince yürütülen projelerin uygulanmasını izlemek ve koordinasyonunu sağlamak.”¹⁸⁹ Olarak belirlenmiş ve 31 inci maddesinde; “Bakanlık, ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda diğer bakanlıkların ve kamu kurum ve kuruluşlarının uyacakları esasları yürürlükteki mevzuata uygun olarak belirlemekle, kaynak israfını önleyecek ve koordinasyonu sağlayacak tedbirleri almakla görevli ve yetkilidir. Bakanlık, diğer bakanlıkların hizmet alanına giren konulara ilişkin faaliyetlerinde, Başbakanlıkça belirlenen esaslar çerçevesinde ilgili bakanlıklara danışmak ve gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktan sorumludur.”¹⁹⁰ hükmüyle koordinasyon ve işbirliği konusunda Bakanlığın görev, yetki ve sorumluluğu hüküm altına alınmıştır.

Teşkilat Kanunu'nun 29 uncu maddesinde de Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı. İçişleri Bakanlığının bağlı kuruluşları olarak belirlenmiştir.

Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun 16ncı maddesine göre Emniyet Genel Müdürlüğü, merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatından oluşmaktadır.¹⁹¹ Yurt dışı teşkilatın ise konumuz bağlamında herhangi bir görev ve yetkiyle donatılmadığı, bir diğer bağlı kuruluşlar olan Sahil Güvenlik Komutanlığının ve Jandarma Teşkilatının yasasında da konumuz kapsamında bir görev ve yetki tanımlaması yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Şu halde İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının konumuz bağlamında yasa ile düzenlenmiş görev ve yetkisi bulunmamaktadır. Hal böyle iken İçişleri Bakanlığı'nın yardım faaliyetleri raporlamalarda çok ciddi bir yere sahiptir. Bu

¹⁸⁹ İçişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanun, 1985, RG, 18675. 23.2.1985

¹⁹⁰ İçişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanun, 1985, RG, 18675. 23.2.1985

¹⁹¹ Emniyet Teşkilatı Kanunu, 1937, RG, 3629, 12.6.1937

Bakanlığın yardım faaliyetleri içinde ülkemize gelen sığınmacıların masrafları önemli bir yer tutmaktadır. Polis eğitimi ve tecrübelerin paylaşılması ise ikili anlaşmalar ve bu anlaşmaların TBMM’de Kanun olarak onaylanması ile yürütülmektedir.

İçişleri Bakanlığının yaptığı kalkınma yardımları, Türkiye’nin resmi kalkınma yardımları içinde giderek yükselen bir yer tutmakta ve iki ana başlık altında gerçekleştirilmektedir. Bu başlıkların birincisi sığınmacılara yapılan yardımlardır. İkinci ana başlık ise güvenlik konusunda gelişmekte olan ülke uzmanlarına yönelik gerçekleştirilen eğitim programlarıdır.¹⁹²

H.-Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri hakkında Kanun’un Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün görevlerinin sayıldığı 9uncu maddesinde; “ Milli sınırlarımız dışında kalan, korunması gerekli, ata yadigarı taşınmaz kültür varlıklarını tespit etmek, karşılıklı kültürel anlaşmalar ve kültürel mübadele programları çerçevesinde bunların bakım ve onarımlarını sağlayıcı tedbirleri almak,”¹⁹³ hükümleri vardır. Genel müdürlüklerin görev ve yetkilerinin sayıldığı diğer maddeler ise, yurt dışındaki kültürel değerlerden, ülkenin tanıtımına kadar çok geniş hükümler, büyük bir ayrıntıyla yer almaktadır. Ayrıca, Bakanlık yurt dışı teşkilat açmaya da yetkilidir.

¹⁹² **TİKA TKYR**, s.98. (2011 yılında TİKA ile işbirliğinde gerçekleştirilen projelerden örnekler aşağıda yer almaktadır. Uluslararası Polis Eğitimi İşbirliği Projesi kapsamında iki ülke teşkilatlarının tecrübelerini paylaşması, suçla mücadelede bilinçlendirme ve teknik konularda birlik sağlanması amacıyla toplam 29 kursun gerçekleştirilmesi ve bu kurslarda 483 kursiyerin eğitilmesi, Afganistan ve Orta Asya Ülkelerinde Uyuşturucu İle Mücadele Projesi, TİKA ve Emniyet Genel Müdürlüğü (TADOC) işbirliğinde yürütülmekte olup, 7 ülkede eğitim programlarının düzenlenmesi, Uluslararası Lisansüstü Eğitim Projesi kapsamında, Polis Akademisi Başkanlığında yüksek lisans yapan 8 kişiye burs verilmesi, Türkmen-Özbek Sınırdaki Farap Sınır Kontrol Kapısının Güçlendirilmesine Destek” Projesi kapsamında uyuşturucu maddelerin aranması ve bulunması için 2 detektör köpeğin ve eğitimcilerinin eğitimlerinin sağlanması, Vücut İzleri Geliştirme Laboratuvarı Kurulması Projesi kapsamında Sudan’ın başkenti Hartum’da “Vücut İzleri Geliştirme Laboratuvarı Kurulması, Tacikistan’da Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Alanında İşbirliği Projesi kapsamında, alanda faaliyet gösteren kurumların idari kapasitelerinin geliştirilmesi ve teknik altyapılarının iyileştirilmesi, personelin eğitimi, suça yönelen çocukların ıslahı ve yeniden topluma kazandırılmalarının sağlanması.)

¹⁹³ Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanun, 2003, RG, 25093, 29.04.2003

Kültür ve Turizm Bakanlığı teşkilat yasası ile son derece geniş ve ayrıntılı görev ve yetkiler ile donatılmış olup, faaliyetlerinin birçoğu konumuz ile yakından ilgilidir. Bakanlığın imzaladığı çok sayıda ikili anlaşma da mevcuttur. Ancak yıllar itibarıyla yapılan raporlamalarda henüz ilk ona girememiştir.

I-Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin görev başlıklı 2nci maddesinde; “Bakanlığın görev alanına giren konularda uluslararası çalışmaların izlenmesi ve bunlara katkıda bulunulması maksadıyla ulusal düzeyde yapılan hazırlıkları ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde yürütmek.”¹⁹⁴, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün görevlerinin sayıldığı 8-ö maddesinde ; “Görev alanına giren konularda ulusal ve uluslararası çalışmaları izlemek ve yürütmek”¹⁹⁵, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının görevlerinin sayıldığı 18inci maddesinde; “b) Uluslararası alanda faaliyet gösteren kuruluşlarla Bakanlığın görev alanına giren konularda uluslararası sözleşmeler de dâhil olmak üzere ilişkileri düzenlemek, gerekli irtibat ve eşgüdümü sağlamak”¹⁹⁶. Hükümleri yer almakta ve 30uncu maddesinde de işbirliği ve koordinasyon ile ilgili görev ve yetkileri belirlenmektedir.

Anlaşılacağı üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kendi görev alanı ile ilgili uluslararası faaliyet görev ve yetkisi bulunmakta, bunlar resmi yardımlar olarak raporlanmakta ve kendi görev alanı ile koordinasyon yetkisi ile donatılmış bulunmaktadır.

Diğer birçok Bakanlıkta olduğu gibi teşkilat yasalarındaki değişiklikler, tanımlanmış görevler ve bağlı-ilgili kuruluşların sürekli değişmesi sonucu bu bakanlığın raporlanmış faaliyetleri sınırlı olup, bu isim altında gelecekteki faaliyetlerinin artacağı düşünülmektedir.

¹⁹⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 2011, RG, 27984(M) 4.7.2011. (Çevre Bk. KHK.)

¹⁹⁵ Çevre Bk. KHK.

¹⁹⁶ Çevre Bk. KHK.

J-Genelkurmay Başkanlığı

Genelkurmay Başkanlığı'nın ve Milli Savunma Bakanlığı'nın teşkilat ve görevlerinin düzenlendiği yasalarda yardım faaliyeti ile ilgili herhangi bir yetki ve görev bulunmamaktadır. Ancak, NATO başta olmak üzere yapılan uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan üyelikler, ikili işbirliği anlaşmaları ve benzeri diğer durumlar yasa hükmünde olduğu için, bu faaliyetler bu kapsamda yasal zemine oturmaktadır. Yurt dışına asker sevk etmek için TBMM'den çıkartılan tezkereler de bu kapsamdadır.

Türkiye, BM Barışı Koruma Harekâtlarına aktif olarak katılmaktadır.¹⁹⁷ Çeşitli hukuki ve siyasi nedenler ile ülke dışına çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri, verilen görev kapsamında çalışmalarını sürdürür iken, çeşitli insani faaliyetlerde de bulunmaktadır.

Ülkemiz NATO üyesi olma sebebiyle de bu tür görevlerde bulunmaktadır. Başlangıçta bir savunma paktı olan bu büyük askeri güç, kendisi için tehdit olan tarafın ortadan kalkmış olmasına rağmen faaliyetlerine devam etmekte ve varlığını sürdürmektedir. Brüksel'de yapılan Ocak 1994 NATO Zirvesi'nde yapılan bir dönüşüm ile Barış İçin Ortaklık stratejisi benimsenmiş ve bizzat birçok insani yardımın uygulayıcısı haline almıştır. Barışı yapılandırma ve güçlendirme çalışmaları zaman içinde resmi kalkınma yardımları arasına girmiştir. NATO'nun Barış İçin Ortaklık çalışmaları, Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından verilen birçok görevde, barışı yapılandırma veya barışı güçlendirme olarak yine kalkınma yardımları kapsamına alınmıştır.

NATO'nun en güçlü üyelerinden birisi olan Türkiye'nin bu yöndeki yaptığı çalışmalar Genelkurmay Başkanlığının yardımları olarak raporlanmakta olup, toplam yardımlar içinde ciddi bir yere sahiptir ve Genelkurmay Başkanlığı önemli bir yardım aktörü haline gelmiştir.

Barışı yapılandırma çerçevesinde güvenlik kuvveti tahsisi, güvenlik güçleri arasındaki doğrudan ilişkiler, barış için ortaklık eğitimleri, Genelkurmay

¹⁹⁷ **TİKA TKYR**, s.53.(Türkiye, BM önderliğindeki Barış Güçleri'ne ve BM barışı koruma harekâtlarına katılmaktadır. Bosna/Hersek'te ALTHEA, Kosova'da KFOR harekâtı, Lübnan'da UNIFIL sayılabilir.)

Başkanlığının kalkınma yardımlarında direkt sorumlu oldukları alanlardır. Su kuyusu açılmasından, dil eğitimi verilmesine, okul tamiratından kültürel faaliyetlere kadar birçok alanda yapılan teknik işbirliği çalışmaları, afet veya iç savaş durumlarında Türk Silahlı Kuvvetlerinin uçaklarını veya gemilerini kriz bölgelerinde kargo uçağı veya güvenlik gemisi olarak hizmete sokmaları Genelkurmay Başkanlığının gerçekleştirdiği ikincil çalışmalar arasında yer almaktadır.¹⁹⁸

Genelkurmay Başkanlığı'nın 2011 yılında gerçekleştirdiği yardım faaliyetleri, yardım yapan ilk beş kurum içinde yer alması ile sonuçlanmıştır.¹⁹⁹

Anlaşılabacağı üzere herhangi bir yasal yetki ile donatılmamış olmasına rağmen, imzalanan ikili veya çok taraflı anlaşmalar ve uluslararası faaliyet gösteren yapılara üye olmak gibi gerekçelerle, Genelkurmay Başkanlığı önemli yardımlar yapmaktadır. Oluşan bu fiili durum bu konudaki yardımlarımızın sürekli artmasına neden olmaktadır.

K-.Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanlığı

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin ikinci maddesinde; “(1) İşbirliğinde bulunulması hedeflenen devletler ve topluluklarla iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki ilişkileri projeler, programlar ve faaliyetler aracılığıyla geliştirmek, yapılacak katkı, yardım ve ilgili süreçleri yürütmek ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak üzere, Başbakanlığa bağlı, kamu tüzel

¹⁹⁸ TİKA TKYR, s.96.

¹⁹⁹ TİKA TKYR, s.96. (Afganistan'da kamu ve eğitim tesislerinin bakımı, eğitim malzemesi ve donanım desteğı, 3 farklı bölgede su kuyusu açılması, muhtelif kurslar, gıda ve giyim yardımı, Bosna-Hersek'te 92 adet dil kursu, dil laboratuvarı kurulması, 3 köyün su ihtiyacının karşılanması, su deposu inşası, 5 okulun tamirati, kimsesizler yurdunun tefrişati, Lübnan'da 4 okulun bakım ve onarımı,15 tekerlikli sandalyenin ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, Kosova'da sağlık taraması, bir okulun onarımı, çevre düzenlemesi, 3 ayrı dilde açılan dil kurslarında 620 kişinin 72 gün süreyle eğitilmesi, 126 kadının dikiş-nakış, boncuk kurslarında eğitilerek meslek edindirilmesi, 185 çocuğun sünnet ettirilmesi bunlar arasında en önemli olanlarıdır. Diğer yandan, NATO kapsamında kurulan Barış İçin Ortaklık (BİO) Eğitim Merkezinde, 1998 yılından bu yana kurslar, seminerler vb. eğitim faaliyetleri sürdürülmektedir. Bu çerçevede, 2011 yılında kalkınma yardımı alan 27 ülkeden gelen 573 katılımcı BİO Eğitim Merkezlerinde gerçekleşen eğitim programlarına katılmıştır.)

kişiliğini haiz ve özel bütçeli Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı kurulmuştur. Kurumun kısa adı TİKA' dır.”²⁰⁰ Hükmü yer almaktadır.

Başkanlığın görevlerinin sayıldığı 3üncü maddesinde; çok ayrıntılı bir biçimde görevleri sayılmış, planlamadan, icraya, raporlamadan koordinasyona ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar geniş ölçüde devamı niteliğinde olduğu Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na benzese de, hem görevlerin ve hemde görev yapılan coğrafyanın genişlediğini ve bu genişlemenin verilen yeni kadro artışlarıyla desteklendiğini görebiliriz.

Başkanlığın hizmet birimleri, 5inci madde ile coğrafi zeminde belirlenmiş, altıncı madde de ise yurt dışı koordinasyon amacı ile Program Koordinasyon Ofisleri ile ilgili düzenleme yapılmıştır. 7nci maddesiyle kurum ve kuruluş temsilcilerinin katılımıyla görev yapacak Danışma Kurulu oluşturulmuştur. 11inci maddesinde ise; “(1) Başkanlık, hizmet ve görevleriyle ilgili konularda diğer kamu kurum ve kuruluşları ve mahalli idareler ile gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevlidir. (2) Yurtdışında teknik, kültürel, sosyal, insani ve benzeri yardım faaliyetlerinde bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kaynağı kullanan diğer kuruluşlar, bu yardım faaliyetleriyle ilgili projelerini gerekli görülen hallerde Başkanlık kanalıyla gerçekleştirebilirler.”²⁰¹ hükümleri yer almaktadır.

Yasal değişiklik sonrası yapısı gelişen ve Türkiye adına genel bir koordinasyon ve raporlama yetkisi alan TİKA, kuruluşunun ilk yıllarında Türk Cumhuriyetleri ağırlıklı bir çalışma alanına sahipken, bu çalışma alanını bütün dünyayı kapsayacak şekilde genişletmiştir.

Anlaşılacağı üzere TİKA Başkanlığının görev yetkileri dış yardımların planlanması, icra edilmesi, raporlanması, koordine edilmesi, işbirliği sağlanması konularına münhasırdır. Bir başka deyişle, başkanlık bu iş için kurulmuştur ve

²⁰⁰ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 2011, RG, 28103, 2.11.2011.

²⁰¹ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 2011, RG, 28103, 2.11.2011.

başkaca bir görevi de yoktur.²⁰² Bu görevlerini icra ederken Sivil Toplum Kuruluşlarını da desteklemektedir.²⁰³

L.-Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığı

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 2009 yılında Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü yerine kurulmuş ve doğrudan Başbakanlığa bağlı bir kurum olup, afet öncesi hazırlık ve zarar azaltma, afet esnasında yapılacak müdahale ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının yönetim ve koordinasyonunu gerçekleştirmektedir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 9. maddesinde; "Afet ve acil durum esnasında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları, yabancı kişi ve kuruluşlara ait her türlü kaynakları değerlendirerek afet veya acil durumun etkilerini gidermeye yönelik müdahale çalışmalarını yürütmek, Yabancı devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla görev alanına giren konularda işbirliği yapmak."²⁰⁴ Hükümleri yer almaktadır.

Ayrıca, 9-d maddesinde, yurtiçi veya yurtdışı ayırımı konulmaksızın; "Afetten etkilenen bölgelerde, kamu kurum ve kuruluşları, mahalli idareler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde afet sonrası yeniden yapılanma ve iyileştirme planlarını hazırlamak, hazırlanan planları Afet ve Acil Durum Yüksek Kurulunun onayına sunmak, onaylanan planların uygulanmasını koordine etmek, uygulamaya ilişkin ilerleme raporlarını hazırlamak."²⁰⁵ hükmü yer almaktadır.

KHK' nin 10-ç maddesinde; Uluslararası acil yardımları yapmak ve kabul etmek yetkisi de bu Başkanlığa aittir.

²⁰² **TİKA TKYR**, s. 90 "TİKA tarafından 1.437'si 2011 yılında olmak üzere toplam 9.824 proje hayata geçirilmiştir. 2011 yılında TİKA bünyesinde yürütülen 1.437 projenin 425 adedi Balkanlar ve Doğu Avrupa'da, 805 adedi Asya'da ve 202 adedi Afrika'da gerçekleştirilmiştir."

²⁰³ **TİKA TKYR**, s. 94. "TİKA, 2011 yılında muhtelif alanlarda faaliyet gösteren 50'den fazla STK ile ikili ve çok taraflı ortaklıklar ile 100'den fazla proje ve faaliyet hayata geçirilmiştir."

²⁰⁴ Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2009, RG. 27261, 17.6.2009. (AFAD Kanunu.)

²⁰⁵ AFAD Kanunu

Kanununun 16. maddesinde ise; “Başkanlık, görevleriyle ilgili konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, Türkiye Kızılay Derneği ve konu ile ilgili diğer sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla yetkilidir.”²⁰⁶ Hükmü ile en geniş yetki ile donatılmıştır.

Bu hükümler ışığında diyebiliriz ki; AFAD uluslararası acil müdahale gerektiren insani yardımlar başta olmak üzere afet sonrası kalkınma ve işbirliği yardımı olarak değerlendirilebilecek çok geniş bir eylemler zincirinin tamamında planlama, uygulama ve raporlama açısından yetkilidir. Bu yetkisi koordinasyonu da kapsamaktadır. Şu halde acil insani yardımlar ile afet sonrası yapılacak iyileştirme çalışmalarının tek ve en üst görevli idaresi AFAD’ tır.

Belirtmek gerekir ki bu birim için verilen yasal yetki ve görevler, birçok bakanlık veya idarenin yine yasalar tarafından verilen görev ve yetkileri ile çakışmaktadır.

AFAD, yurt içinde gerçekleştirdiği benzer çalışmalarını kalkınmakta olan ülkelerde de yürütmektedir. Bu kapsamda oluşan birçok acil yardım durumlarında bazı projelerde Türkiye içi resmi idareler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyonu sağlamış, bazı projelerde ise oluşturduğu ekiplerle olay yerinde kurtarma yapmıştır.²⁰⁷

²⁰⁶ AFAD Kanunu

²⁰⁷ **TİKA TKYR**, s. 97.(Bu acil yardım projelerinden örnekler aşağıda yer almaktadır. Tunus’ta yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle, 328 kişinin THY’ye ait uçaklarla ülkemize transferi, Irak’ta değişik tarihlerde meydana gelen 6 patlama sonrası, ülkelerinde tedavi imkânı bulamayan 59 yaralı ve refakatçilerinin Genelkurmay Başkanlığı’na ait ambulans uçak ile Ankara’ya transferi, Mısır’da yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle, THY’ye ait 11 tarifeli ve 9 özel uçak ile toplam 3.295 kişinin ülkemize tahliyesi, ayrıca, Kırgızistan’ın yardım talebi üzerine, THY’ye ait bir adet uçak ile 175 Kırgız vatandaşının Bişkek’e tahliyesi, Libya’da başlayan iç karışıklıklar nedeniyle, bugüne kadar, 99 uçak, 15 gemi ile 25.000 kişinin tahliyesi ve 3.197 ton insani yardım malzemesinin bölgeye gönderilmesi, Libya’da ülkelerinde tedavi imkânı bulamayan 575 yaralının refakatçileri ile birlikte ülkemize getirilmesi, Suriye’de başlayan iç karışıklıklar nedeniyle, ülkemize gelen Suriye vatandaşları için, Hatay ilimizde 7 çadır kentin kurulması, sığınmacıların iâşe, ibate, eğitim, sağlık, güvenlik ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması, Pakistan’da meydana gelen sel ve su baskınları nedeniyle, ülkeye 24 uçak, 10 tren (161 vagon) ve 618 tır ile 15.000 ton insani yardım malzemesinin gönderilmesi, Somali’de yaşanan açlık ve kuraklık nedeniyle, 16 uçak ve 8 gemi ile 22.128 ton insani yardım malzemesinin bölgeye gönderilmesi ve ülkelerinde tedavi imkânı bulamayan 57 yaralı ve refakatçisinin Türkiye’ye getirilmesi, Afganistan Kabil’de meydana gelen bombalı saldırı sonucu yaralanan ve ülkelerinde tedavi imkânı bulamayan 4 kişi ve refakatçisinin, Genelkurmay Başkanlığı’na ait ambulans uçak ile Ankara’ya getirilmesi.)

M-.Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanlığı

Toplu Konut Kanununu ek 1. maddesinde; “Başbakanlığa bağlı ve kamu tüzel kişiliğine sahip Toplu Konut İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Toplu Konut İdaresi Başkanlığının görevleri aşağıda belirtilmiştir...j) Yurt içi ve yurt dışında doğrudan veya iştirakleri aracılığıyla proje geliştirmek; konut, alt yapı ve sosyal donatı uygulamaları yapmak veya yaptırmak, l) Doğal afet meydana gelen bölgelerde gerek görüldüğü takdirde konut ve sosyal donatıları, alt yapıları ile birlikte inşa etmek, teşvik etmek ve desteklemek,”²⁰⁸ hükümleri yer almaktadır. ²⁰⁹

TOKİ, bu yasal hükümler ışığında görevlendirilmiş önemli idarelerden birisidir ve birçok faaliyette bulunmuştur.²¹⁰ Pakistan ve Somali’de yürüttüğü projeler, tasarım ve yaratacağı faydadan yararlanacak kişi sayısı açısından baktığımızda Dünya’da şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı çalışma olacak niteliktedir. Pakistan’ın geçirdiği doğal afet ve Somali’nin içinde bulunduğu açlık ve kargaşa göz önünde bulundurulduğunda TOKİ’ nin de faaliyetlerini kriz bölgelerine yönelttiği anlaşılmaktadır.

N-.Belediyeler

Ülkemizde, Büyükşehir, il, ilçe ve belde olmak üzere 2951 Belediye ve bu belediyelerce oluşturulmuş 232 birlik faaliyet göstermekte olup, bu konudaki temel düzenleme Belediye Kanunu’dur.

Belediye Kanunu’nun Belediyenin giderlerinin düzenlediği 60ınci maddesinde; “m) Yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütleriyle

²⁰⁸ Toplu Konut Kanunu,1984, RG, 18344, 17.3.1984

²⁰⁹ Toplu Konut Kanunu,1984, RG, 18344, 17.3.1984

²¹⁰ **TİKA TKYR**, s.94. “TOKİ’ nin, 2011 yılında Pakistan’ın 3 ayrı eyaletinde gerçekleştirdiği toplam 4.620 konut (4620 adet), okul (8 adet), ticaret merkezi (12 adet), spor salonu (3 adet), sağlık ocakları (2 adet), ve altışar adet cami ile sosyal tesis inşasından oluşan proje ve program yardımı ile 2012 yılı için planladığı “Somali’de Kentsel Gelişim Projesi” kapsamında 200 yataklı hastane, 40 derslikli hemşire meslek yüksek okulu, okul, yol ve drenaj sistemleri, cami ve pazaryeri inşası çalışmaları önemli çalışmalardır.”

birlikte yapılan ortak hizmetler ve proje giderleri. n) Sosyo-kültürel, sanatsal ve bilimsel etkinlikler için yapılan giderler. t) Her türlü proje giderleri”²¹¹ Yurt dışı ilişkileri düzenlediği 74 maddesinde; “Belediye, belediye meclisinin kararına bağlı olarak görev alanıyla ilgili konularda faaliyet gösteren uluslararası teşekkül ve organizasyonlara, kurucu üye veya üye olabilir. Belediye bu teşekkül, organizasyon ve yabancı mahallî idarelerle ortak faaliyet ve hizmet projeleri gerçekleştirebilir veya kardeş kent ilişkisi kurabilir. Birinci ve ikinci fıkra gereğince yapılacak faaliyetlerin, dış politikaya ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak yürütülmesi ve önceden İçişleri Bakanlığının izninin alınması zorunludur.”²¹² hükümleri yer almaktadır.²¹³

31.01.2012 tarihi itibarıyla Türk Belediyeleri başka ülkelerin belediyeleri ile 1042 adet kardeş belediyelik anlaşması imzalamıştır. Ayrıca değişik belediyeler tarafından imzalanmış 32 işbirliği anlaşması mevcut olup, uluslararası kuruluşlara üyelik sayısı ise 198 adettir.²¹⁴

Belediyelerin dış yardımları ise kayda değer bir oranda olmayıp, kardeş belediyecilik, kültürel işbirliği ve bazen acil insani yardımlarda kendilerini göstermektedirler.

O-.Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü

Yunus Emre Vakfı Kuruluş Kanunu'nun amaç ve kapsam hakkındaki 1inci maddesinde; “Bu Kanunun amacı; Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek, Türkiye'de Yunus Emre Enstitüsü ve yurt dışında Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri açmak için merkezi Ankara'da olan

²¹¹ Belediye Kanunu, 2005, RG, 25874, 13.7.2005.

²¹² Belediye Kanunu, 2005, RG, 25874, 13.7.2005.

²¹³ Belediye Kanunu, 2005, RG, 25874, 13.7.2005.

²¹⁴ Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, <http://www.migm.gov.tr/IstatistikiBilgiler.aspx>. son erişim 31.03.2013.

Yunus Emre Vakfının kurulmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir.”²¹⁵ hükmü yer almaktadır.

Çok geniş yetkiler ile donatılan Vakıf ile ilgili düzenlemeler diğer idarelerin düzenlemeleriyle çakışır vaziyettedir. Bu Vakıf'ın yurt dışında açacağı Merkezlerin bulunduğu şehirde bir başka kamu idaresinin benzer amaçla birim oluşturması da yasaklanmıştır.²¹⁶

Türkiye'nin, kültürel mirasının, Türk dilinin, kültürünün ve sanatının tanıtımı, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunun geliştirilmesi, kültürel alışverişinin artırılması için yurt dışında kültür merkezlerinin kurulmasının ve işletilmesinin kanun ile bu Vâkıfa verildiğini göz önünde bulundurduğumuzda çok önemli yetkilerin verildiğini anlamaktayız.

Bu o kadar önemli bir yetkidir ki vakfın yukarıda sayılan amaçlarını yerine getirmek üzere açacağı kültür merkezleri için aynı şehirde kamu kurum ve kuruluşları için sınırlamalar getirilmektedir. Orta Asya'dan Balkanlar'a, Kafkasya'dan Kuzey Afrika'ya kadar çok geniş bir bölgede yapılacak birçok proje ve faaliyetin bu vakfın amaç ve görevleri ile kesişeceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Vakfın çalışmalarının henüz arzulanan seviyeye gelmemiş olması, bu konuda yaşanacak kurumsal çakışmaları geciktirmektedir.

P.-Türk Kızılayı

Türk Kızılayı, 1868 yılında kurulmuş ve bu günkü yapısına 1947 yılında kavuşmuştur. Kızılay hiçbir ayırım gözetmeden yardım eden, uluslararası tanınırlılığı olan dernek statüsünde bir kuruluştur.²¹⁷ Kızılay, 2011 yılında pek çok insani ve acil yardım faaliyeti gerçekleştirmiştir.²¹⁸

²¹⁵ Yunus Emre Vakfı Kuruluş Kanunu, 2007, RG, 26526, 18.05.2007.

²¹⁶ Yunus Emre Vakfı Kuruluş Kanunu, 2007, RG, 26526, 18.05.2007.

²¹⁷ <http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/sayfa.php?t=-Kurumsal-Tarihcemiz>, son erişim 01.04.2013

²¹⁸ **TİKA TKYR**, s.100. “İnsani Yardım Operasyonları çerçevesinde; Lübnan ve Libya’da yaşanan çatışmalar nedeniyle, gıda, barınma ve tıbbi malzeme, ilaç, araç, jeneratör, Kırım-Suğdak’a gıda ve muhtelif giyim, Pakistan’da yaşanan sel nedeniyle, çadır, battaniye, tonlarca giyim ve gıda, hijyen malzemesi, 2 konteynır su arıtma ünitesi, tıbbi sarf malzemesi, mutfak setleri, Venezüella’da yaşanan sel nedeniyle bölgeye su ve bebek maması, Tunus İnsani Yardım Operasyonu kapsamında; gıda ve

Yurt içinde ve dışında sürdürdüğü yardım faaliyetleri, afet zamanında müdahale, kan bağışlarını yaygınlaştırma çalışmaları ve birçok sosyal proje göstermektedir ki, Kızılay, bir yandan acil insani yardım kuruluşu, diğer yandan da uluslararası tanınırlığı olan önemli bir aktördür.

R-Üniversiteler

Üniversiteler ile ilgili düzenleme Yükseköğretim Kanunu ile yapılmıştır.²¹⁹ Türkiye’de Üniversiteler Devlet ve Vakıf Üniversiteleri olarak ikiye ayrılmaktaysa da aslında üç farklı yapı mevcuttur.

Tablo 3-

ÜNİVERSİTELERİN YAPISI			
1	Devlet Üniversiteleri		
2	Vakıf Üniversiteleri		
3	İkili Anlaşma ile Kurulmuş Üniversiteler		
	Yurt İçinde		Yurt Dışında
	a-	Galatasaray Üniversitesi	c- Manas Üniversitesi
	b-	Türk Alman Üniversitesi	d- Yesevi Üniversitesi

Tablo-3’ün incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, bunlardan birisi Devlet Üniversiteleri, ikincisi Vakıf Üniversiteleri üçüncüsü ise bir başka ülke ile imzalanan ikili anlaşmalar ile Devlet Üniversitesi olarak kabul edilen üniversitelerdir. Üçüncü olarak sınıflandırdığımız gurubun ikisi yurt içinde ikisi yurt dışında olmak üzere dört uygulaması vardır. İçerdekiler Fransa ile yapılan anlaşma ile kurulan Galatasaray Üniversitesi ve Almanya ile yapılan anlaşma ile kurulan Türk Alman Üniversitesidir.

ilaç, Mısır’da yaşanan çatışmalar nedeniyle, gıda ve mutfak malzemeleri, Kosova İnsani Yardım Operasyonu kapsamında gıda ve muhtelif giyim malzemesi ve ilaç, Filistin İnsani Yardım Operasyonu kapsamında ilaç, Somali’de yaşanan kuraklık nedeniyle, her boydan çadır, yatak, yorgan, çarşaf, battaniye, yastık, kampet, tonlarca gıda, muhtelif giyim, masa sandalye, aile mutfak setleri, hijyen malzemeleri, jeneratörler, seyyar mutfak, su tankları, mobil ekmek fırınları bölgelere sevk edilmiştir.”

²¹⁹ Yükseköğretim Kanunu, 4.11.1981 tarih ve 2547 sayılı, 6.11.1981 tarih ve 17506 sayılı RG.

Dışarıdaki Üniversiteler ise Kazakistan ile yapılan anlaşma ile kurulan Yesevi Üniversitesi ve Kırgızistan ile yapılan anlaşma ile kurulan Manas Üniversitesidir.

Kanun tarafından verilen planlama, eylem ve koordinasyon görev ve yetkileri açısından baktığımızda, Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin devletlerarası yardım açısından herhangi bir görev ve yetkisinin bulunmadığı görülmektedir. Devlet üniversitesi olarak kabul edilen ve Kırgızistan ile Kazakistan'da faaliyet gösteren iki üniversite ise ikili anlaşmalar kapsamında kurulmuş ve kendi planlama ve koordinasyonunu yapmaktadır. Teknik yardım eylemi ise, bizatihi eğitim öğretim faaliyetini sürdürmesidir.

Ahmet Yesevi Üniversitesi, 1991 yılında Kazakistan'ın Türkistan şehrinde "Türkistan Devlet Üniversitesi" adıyla kurulmuş, aynı yıl iki ülke arasında imzalanan ortaklık anlaşmasıyla Ahmet Yesevi Üniversitesi adını alarak eğitim öğretime başlamıştır.²²⁰ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti arasında 1995 tarihli antlaşma ile kurulmuş ve 1997-1998 eğitim-öğretim yılında ilk öğrencilerini kabul etmiştir. Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te bulunmaktadır.²²¹

Bu üniversitelerin konumuz açısından anlamı, masrafların resmi kalkınma yardımı olarak raporlanabilmesidir. Bir başka deyişle, herhangi bir yardım faaliyeti amaçlanmamakla birlikte Kırgızistan ve Kazakistan'da bulunmaları nedeniyle, Türkiye tarafından aktarılan tutarlar resmi kalkınma yardımı olarak raporlanabilmektedir.

S.-Türkiye Şeker Fabrikaları

Türkiye Şeker Fabrikaları, faaliyetlerini 4634 sayılı Şeker Kanunu, 233 sayılı K.H.K. ve Şirket Ana Statüsüne göre yürütmekte olup, sermayesinin tamamı devlete ait bir iktisadi devlet teşekkülüdür.

²²⁰ TİKA TKYR, s.77. "Üniversitede 11 fakülte, 1 yüksekokul, yaygın eğitim merkezi ve Hazırlık Dil Öğrenim Merkezi'nde toplam 20.000 öğrenci eğitim görmektedir."

²²¹ TİKA TKYR, s.102. "Manas Üniversitesi, 2 kampüslü bir üniversite olup eğitim dili, Türkçe ve Kırgız Türkçesi'dir. 2011 yılında 3.781 lisans ve 229 yüksek lisans öğrencisi üniversitede öğrenim görmektedir. Türkiye tarafından her yıl düzenli olarak ödenek aktarılmaktadır."

2011 yılı kalkınma yardımları kapsamında, Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile Türkiye Şeker Fabrikaları stoklarından 50 bin ton A kotası kristal şeker, başta Somali olmak üzere Afrika ülkelerinde yaşanan açlık ve kuraklıktan etkilenen bölgelere gönderilmek üzere Türk Kızılay'ına bedelsiz devredilmiştir.²²²

Anlaşılacağı üzere kuruluş ve çalışmalarında yardım yapmak gibi bir amacı olmayıp, hükümet tarafından belli bir tutarı yardım etmekle görevlendirilmiş ve bu görevini de KIZILAY marifetiyle gerçekleştirmiştir.

T-.Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil Toplum Örgütleri başlığı altında inceleyeceğimiz oluşumlar, dernek veya vakıf olarak sınıflandırılmakta ve İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı tarafından tescil ve denetimleri yapılmaktadır.

İçişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un Dernekler Dairesi Başkanlığının görevleri 13-A maddesinde; "a) Dernekler ile 3335 sayılı Uluslararası Nitelikteki Teşekküllerin Kurulması Hakkında Kanun hükümlerine göre kurulan birliklerin kuruluş, iş ve işlemleri izlemek, kayıtlarını tutmak, dosyalamak ve arşivlemek, e) Türk vatandaşları tarafından yurt dışında kurulan derneklerin kayıtlarını tutmak, kuruluş ve faaliyetlerini yurt içinde ve yurt dışında ilgili makamlar aracılığıyla izlemek, değerlendirmek ve bu derneklerle ilgili gerekli işlemlerin yapılmasını sağlamak, g) Derneklerin yurt dışından sağlayacağı aynî ve nakdî yardımlara ilişkin işlemleri yürütmek, h)Yardım Toplama Kanununa göre düzenlenecek yardım toplama faaliyetleriyle ilgili işlemleri yürütmek."²²³ Olarak belirlenmiştir.

Bu organizasyonların doğrudan halktan yardım malzemesi toplayıp bunu acil insani yardım amacıyla diğer ülkelere göndermesi için incelediğimiz Yardım Toplama Kanunu'nda ise bu konuda hüküm yoktur.

Buna rağmen Türk sivil toplum kuruluşları yardım konusunda söz sahibi olmaya başlamışlardır ve giderek yardımlarını arttırmaktadır. Yasal düzenlemelerin

²²² TİKA TKYR, s.99.

²²³ İçişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanun, 1985, RG, 18675. 23.2.1985

olmaması nedeniyle hem gereken kamusal destekten yararlanamamakta ve hem de yaptıkları yardımlar düzenli şekilde raporlanamamaktadır. 2005 yılından itibaren raporlama kapsamına alınmışlardır ancak çalışmaların tamamının raporlanabildiği henüz söylenemez.

2011 yılında 199,52 milyon dolarlık yardım yapan Türk STK yardımları bölgesel dağılım incelendiğinde %60,8 oranıyla Afrika Kıtası'nın ön plana çıktığı görülmektedir.

Yardım etkinliğinde ön plana çıkan sivil toplum kuruluşları;

- Yeryüzü Doktorları²²⁴,
- İnsani Yardım Vakfı (İHH)²²⁵,
- Kimse Yok mu Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği²²⁶,
- Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,²²⁷
- Can Suyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği²²⁸,
- Türkiye Diyanet Vakfı²²⁹, ön plana çıkmaktadır.

²²⁴ TİKA TKYR, s.72. “2011 faaliyeti olarak; Mogadişu’da 62 yatak kapasiteli Hastanesi’nin inşa edilmesi, günlük 500 poliklinik, 20 doğum ve 10 ameliyat gerçekleştirilmesi, Mogadişu Benadir Hastanesi’nde 27 sağlık personelinin görevlendirilmesi, 13 Somalili sağlık personelinin Türkiye’de eğitilmesi, Hodan ve Lafole’de olmak üzere 2 Tıbbi Beslenme Merkezi’nin açılması, Somali’ye 143.135 kutu ilaç ve 16 kolilik tıbbi malzemenin gönderilmesi sayılabilir.”

²²⁵ TİKA TKYR, s.73. “STK yardımlarının %26’sını gerçekleştiren bu vakfın 2011 çalışmaları arasında; Libya’ya 682 ton yardım malzemesi, mobil hastane (50 yataklı), tıbbi malzeme, Afrika’ya 3 bin tonluk gıda yardımı, 340 su kuyusunun Somali halkının hizmetine sokulması, Gazze’ye 1.000 tonluk muhtelif yardım sayılabilir.”

²²⁶ TİKA TKYR, s. 74. “STK yardımlarının %17’sini gerçekleştiren bu derneğin 2011 yılı çalışmaları arasında; 43 ülkede toplam 237.352 aileye kurban eti dağıtımı, 2.000 Somalili çocuğun sünnet ettirilmesi, 1.200 yetim çocuğun sağlık taramasından geçirilmesi, Uganda’da 9.300 hastanın tedavisi, Somali’ye 160 ton ağırlığında 7 gıda konteynırı ve 3.700 tonluk bir yardım gemisinin gönderilmesi, ayrıca 5 aşevinde her gün 90.000 kişiye 2 öğün sıcak yemek verilmesi, 4.000 çocuğa günde 2 öğün çocuk mamasının dağıtılması, Sudan-Darfur’da 48 göz doktoru tarafından 50.450 kişinin muayenesi ve 9.141 göz ameliyatının gerçekleştirilmesi, Yaz ve kışa karşı yalıtımlı 400 çadırın Pakistan’a gönderilmesi gerçekleştirilmiştir.”

²²⁷ TİKA TKYR, s.74. “Bu Vakfın; Kırgızistan’da Sosyal Bilimler ve Eğitim Fakültesi, Azerbaycan’da İşletme Fakültesi, Kazakistan’da Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Türk Dünyası Bakû Atatürk, Korkut Ata ve Kentav Atatürk Liselerine destekleri vardır.”

²²⁸ TİKA TKYR, s.76. “Bu dernek 2011 yılında; Afrika başta olmak üzere çeşitli bölgelere gıda yardımları, Somali ve Gazze’de yetim evlerinde kalan çocukların ihtiyaçlarının ve eğitim giderlerinin karşılanması, Filipinlerde 4.500 kişinin sağlık taramasından geçirilmesi, 471 su kuyusunun açılması, Somali Mogadişu’da okul yapılması olarak sayılabilir.”

²²⁹ TİKA TKYR, s.77. “Bu vakıf 2011 yılında, Türk kamu kurum ve kuruluşları işbirliğiyle, Bosna-Hersek, Ukrayna-Kırım, Gürcistan, Irak, Azerbaycan, Makedonya, Özbekistan, Kırgızistan, ve Somali gibi ülkelere ilaç, tıbbi malzeme, gıda, giyim, vb. maddelerden oluşan insani yardım malzemesinin temini ve dağıtımı, Okul, cami, kültür merkezi binaların onarımı ve yurt dışında açılan okullarda 1.648

Diğer önemli Türk sivil toplum kuruluşları ise;

- Bir İnsan Sağlık ve Eğitim Köyleri Gönüllüler Derneği (BİSEG)²³⁰,
- Dost Eli yardımlaşma ve Dayanışma Derneği²³¹,
- Engelli ve Muhtaçlar İçin Eğitim ve Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (YARDIMELİ)²³², olarak sayılabilir.

Ekleme gerekir ki; herhangi bir yasal görevi olmayan bu sivil oluşumlar, kendilerini destekleyen kitleler tarafından finanse edilmekte olup, yardım yaparken, genelde savaş, iç karışıklık, doğal afet gibi nedenler ile yardıma muhtaç hale gelmiş coğrafyalara yönelmektedirler.

öğrenci, ülkemizde de 996 olmak üzere toplam 2.644 öğrencinin öğreniminin sağlanması, çalışmalarını yürütmüştür.”

²³⁰ TİKA TKYR, s.77. “Bu dernek 2011 yılında; Nijer’de 35 sağlık personelinin ve lojistik uzmanın görevlendirilmesi, 1.766 kişinin sağlık muayenesi, Pakistan’da 45 su kuyusunun açılması, 5.300 gıda kolisinin dağıtımı, Burkina Faso’da 12 adet su kuyusunun açılması, Somali’de, yetim, yaşlı, yatalak ve çocuklara yönelik 1.000 kişilik aş evi binası inşası, Somali’de Dadaab Bölgesinde 3.500 yetim çocuk için aş evi binası inşası, Somali’de gıda ve göç yollarındaki insanlara su dağıtımı gibi çalışmalar yürütmüştür.”

²³¹ TİKA TKYR, s.78 “Bu dernek 2011 yılında; gıda ve ilaç yardımları, Pakistan’da 30 adet konut yapımı, Tanzanya Zanzibar Adasında yetimler için bir okul inşası ve yurt tamiri, Kenya’da medrese tamirati, Nijer ve Burkina Faso’da 28 su kuyusunun açılması çalışmalarını yürütmüştür.”

²³² TİKA TKYR, s.78 “Yardımelî Derneği, 2011 yılında, Filistin, Kazakistan, Kırgızistan ve Sudan’da eğitim gören öğrencilere burs desteği, Sudan Darfur Bölgesinde iç savaş, kuraklık v.b. nedenlerle yetim kalan çocukların barınma, korunma, eğitim, topluma kazandırma amacıyla Akabe Yetimler Külliyesi inşaatı, Afrika başta olmak üzere değişik bölgelere gıda yardımı, çalışmalarını yürütmüştür.”

ALTINCI BÖLÜM

KURUMSAL BİR YAPI OLUŞMUŞ MUDUR?

Kurumsallaşmanın oluşup oluşmadığına bakmak için, kurumun belli bir amacı gerçekleştirmeye yönelmesi ve bu yönelişin süreklilik kazanmış olmasını anlamamız gerekmektedir. Her kurum diğerleriyle yakından ilişkili olmasına rağmen kendi alanında biricik bir yapıdır ve değer yüklüdürler.”²³³ Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’de bir başka ülkeye yardım eylemi kurumsallaşmış bir yapı kazanmıştır diyebiliriz. Bu kurumsallaşma toplumun bütün katmanlarında kabul edilmiş, sıkça tekrarlanmış ve bir zemine oturmuştur. Yardım eylemi devleti yöneten hükümet tarafından diplomatik ilişkiler kapsamında yerine getirilmekte ve yurt içinde belli bir görevi ifa etmek amacıyla kurulan idari yapılara bu yönde görevler verilmektedir.

Oysa yurt içi bir görevi olmayıp, yasal görevi sadece dış yardım olan idare ise şimdilik sadece TİKA’dır.

Devlet yapısı içinde yurt içi hizmet sunumu amacıyla kurulan idarelerin, hizmet sunumları sırasında elde ettikleri kendilerine özgü birikimlerin toplamı, yardım kapasitesini oluşturmaktadır.

“Toplumsal kurumlar ve onların dayanağı olan sosyo-kültürel davranış kalıpları genel toplum içerisinde bazı bakımlardan evrensel insani değerleri yansıtırlarken, bazı özellikleri itibariyle de, genel toplumun hem ideal haldeki ve hem de yürürlükteki devlet düzeninin meşru güçleri olmaları nedeniyle günün eğilimlerini de içerirler.”²³⁴ “Kurumların bu özelliğini J. A. Schumpeter, ‘çok zor ergiyen altın sikkelere’ benzetmektedir. Ona göre bu ‘sikkelerin’ ergiyebilmesi, yani sosyo-kültürel davranış normlarının değişebilmesi için çok yoğun ve etkili çabalara ihtiyaç vardır.”²³⁵

²³³ Mustafa Aydın age, s. 14

²³⁴ Hüseyin Akyüz, age s12

²³⁵ Hüseyin Akyüz, **Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları**, MEB Basımevi, İstanbul. 1992. s. 268

Devlet yapısı içinde var olan yardım yapma niyeti veya kamu idareleri içinde görev alan memurların yardım çalışmalarına katılma arzusu, bir taraftan çok önemli fırsatları, heyecanları içinde barındırırken, diğer yandan o idare toplum veya devlet tarafından tasarlanış amacının dışına çıkabilmektedir.

Sosyolojik açıdan yaklaştığımızda batı tarzı devletlerde ekonomi kurumunun daha çok etkilediği bir başka devlete yardım etmek eylemi, öncelikle eski sömürgelere, sanayileşmenin zorlaması ile potansiyel pazar olabilecek ülkelere ve yine sanayileşmenin zorlamasıyla enerji yataklarının veya enerji nakil yollarının korunmasında etkinliğine ihtiyaç hissedilen ülkelere yöneliktir. Kurumsallaşmasını tamamlamıştır. Kurumsallaşmayı yürütecek idari yasal düzenleme ve organizasyonlarını kurmuştur.

Ülkemiz açısından bakıldığında ise temel kurumlarla ilişkili bir “yardım kurumsallaşması” vardır. Yapılan yardımlar ciddi etkiler doğuracak düzeydedir ve dünyada ilgi çekmektedir. Kültürel özelliklerden dolayı batı yardımlarından da farklıdır.

Doğal afet, savaş veya iç karışıklık dönemlerinde belli bir ülkeye veya konuya odaklanmakta ve uluslararası kamuoyunu da etkilemeye çalışmaktadır. Pakistan, Senegal ve Arakan son üç yılın odaklanılmış hedeflerini oluşturmaktadır.

Ancak bu kurumsallaşma, kamu idarelerinin ve sivil toplum kuruluşlarının organize olmasına yansımamıştır. Bakanlıkların veya bunlara bağlı idarelerin yapısına baktığımızda görev dağılımının belirginleşmediğini kolayca görebiliriz.

Yapılan yardımların türlerinde, tutarlarında ve yararlanıcılarında sürekli bir dalgalanma göze çarpmaktadır. Görev dağılımının karışıklığı, resmi sivil aktörlerin çokluğu, koordinasyonun ve planlamanın geri planda kalması gibi birçok husus ön plana çıkmaktadır.

Ancak bu parçalı görünüş incelendiğinde, bütün zorluklara rağmen acil insani yardımlara ve kriz bölgelerine yoğunlaştığı da gözlemlenmektedir.

Türkiye'nin yardımlarını yaparken, diğer ülkelere ve uluslararası kuruluşlardan farklı yaklaşımlar sergilediği Tablo-4'de özetlenmiştir.

Tablo 4- TÜRKİYE VE BATILI DONÖRLER ARASINDAKİ KÜLTÜREL VE SOSYOLOJİK FARKLILIKLAR	
Türk dilinde devlet kelimesi kut ve mutluluk kelimeleri ile aynı manada kullanılmaktadır. Devletin en büyük saadet olduğu algısı ile kültüre işlemiştir. Türk toplumu tarihsel süreçte çok fazla bireyselseci olmamıştır.	Batıda ise devletin evrim süreci farklı gelişmiştir. Bazen devlet yok edilmesi gereken bir şeytan, bazen de pasif hizmet sunucusu olarak görülmüştür. Hükmettiği insan topluluğu bireysel düşünen bir muhteviyata sahiptir.
Türk kültüründe yardım, sağ el verirken sol elin görmeyeceği bir eylem, veren eli alan elden üstün yapan bir meziyettir. Sömürgeci bir tarihi, pazar arayan bir sanayisi yoktur. Bu yardımı yaparken de dindaş, kardeş, dildaş ve dili, dini, kültürü ne olursa olsun en yakındaki komşudan en uzaktaki mazluma kadar genişleyen bir bakış açısını kullanır.	Oysa sanayileşmiş ülkeler yardımlarını sömürgeci geçmişlerinden dolayı aynı coğrafyalara yönelmektedir. Dil, din ve kültür konularına müdahildirler, sömürgecilikten kalma alışkanlıkları yardım yaparken de faaliyetlerini arka plan olarak etkilemektedir.
Türk kültüründe yardım için oluşturulmuş kaynaklar, vakfedilmiş değerler kutsal bir zırha bürünmüştür ve bu kaynakların çalınıp çırpılması bir yana iyi değerlendirilmemesi bile hoş karşılanmaz, yani yönetim ve ulaştırma masrafları emsallerinden çok düşüktür.	Oysa gelişmiş batılı ülkeler etki sahalarını genişletmek veya kaybetmemek için çabalarlar. Globalleşen dünyada küresel sermaye içindeki paylarını korumak, enerji nakil yollarını kontrol etmek ve halkına sunduğu refahı her türlü tehditten esirgemek amacındadırlar. İdari giderleri yüksektir ve yardım yaptıkları paranın çok büyük bir kısmı ülkelere geri dönmekte veya yardım yaptığı ülkeye hiç gitmemektedir.
Türkiye’de muhtaç bir ülkeye yardım yapanlar ve buna aracılık edenler haz alırlar. Bu haz, yardım yaptığı taraf geçmişte kendisine düşmanlık etmiş olsa bile azalmaz.	Gelişmiş batılı ülkeler ise, ağırlıklı olarak sanayi toplumudurlar ve kendilerine pazar aramaktadırlar.

Türkiye’nin dış yardımları, kuruluş yıllarında Afganistan’a, İkinci Dünya Savaşı sırasında ise Yunanistan’a yaptığı yardımlarla başlamıştır. Ancak SSCB’nin dağılması çok daha büyük ve organize bir yardım eylemine girmesini gerektirmiştir. “Türkiye 1992–96 döneminde 128 ülke, özerk bölge veya topluluğa yardım yapmıştır. Bu yardımlarda ilk beş sırayı alan Türk Cumhuriyetleri’nin payı %86,5 olmuştur. Toplam ikili dış yardımların kuruluşlara dağılımına bakıldığında; sıralı olarak; Eximbank, Hazine Müsteşarlığı, TMO, TPAO, Toplu Konut Fonu, MEB, Şeker Fabrikaları, TİKA, Kızılay, Türk Telekom ve diğer 48 Kuruluş olarak gerçekleşmiştir.”²³⁶

2011 yılında ise; kamu kurum ve kuruluşlarının kalkınma yardımları kapsamında yapmış oldukları çalışmalar değerlendirildiğinde, TİKA’nın birinci sıraya yerleştiği görülmektedir. Geçmiş yıllardan farklı olarak TOKİ, AFAD ve Türkiye Şeker Fabrikaları yardım yapan kuruluşlar arasında ön sıralara yerleşmiştir. Bununla

²³⁶DPT Raporu, s. 13.

beraber, her yıl düzenli olarak benzer programlarını yürütmekte olan Genelkurmay Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ekonomi Bakanlığı, Türkiye Şeker Fabrikaları Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Türk Kızılay'ı, Kırgızistan'da yerleşik Manas Üniversitesi ile Kazakistan'da yerleşik Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi yardım yapan Türk kuruluşları arasında yerlerini korumuştur.²³⁷

Giderek artan yardım eylemleri, yükselen bütçeler ve bu amaçla faaliyet gösterilen ülke sayısındaki artışlar, bir yardım kurumsallaşmasının varlığını ve fakat bu kurumsallaşmaya uygun bir idari yapılanmanın henüz oluşmadığını ve bunlardan dolayı da planlama ve koordinasyon sağlamanın giderek zorlaştığını göstermektedir.

Ulaşılan tespit ve kanaatler aşağıdaki hususları ön plana çıkartmaktadır:

1.-Yasal düzenlemelerde karmaşa vardır: İdarelerin temel düzenlemeleri olan teşkilat yasaları içindeki görev yetki ve sorumlulukları ile fiili uygulamalar bir tabloda özetlendiğinde çok aktörlü ve dağınık bir yapının varlığını görmek mümkündür. Teşkilat yasalarında birbiriyle çakışan, kesişen hükümler mevcuttur. Düzenlenen her idari yapının görev ve yetkileri incelendiğinde bir başka idareye gereksinim hissetmeyecek şekilde tek başına süreci yönetebilecek kanuni hükümler ile donatıldığını görmek mümkündür.

En büyük karmaşa ise, “koordinasyon” kelimesinin kullanımında görülmektedir. Tablo-5 da görüldüğü üzere hemen her idarenin yasasında bu konuda hüküm bulunmaktadır. Bir örnek vermek gerekir ise, sel, deprem veya benzeri bir doğal afete maruz kalmış bir ülkede yapılacak ve o ülkeyi eski huzurlu haline getirecek bütün yardım eylemlerinde AFAD, Sağlık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Türk Kızılayı ve TİKA bir diğerine ihtiyaç duymayacak şekilde yetkilidir. Yardım eylemindeki bu yetki karmaşası planlama ve koordinasyon süreçlerine gelindiğinde ise durum daha da karışmaktadır. Çünkü bu örnekteki idari yapıların neredeyse tamamı bu konuda da yetkili ve görevlidir.

²³⁷ TİKA TKYR, s.88.

Tablo 5- Aktörler, Yetkiler, Fiili Durum²³⁸

AKTÖRLER	YASAL DÜZENLEMELER VE YETKİLER			FİİLİ DURUM		
	Planlama	Eylem	Koordinasyon	Planlama	Eylem	Koordinasyon
Başbakanlık	x	x	x	x	x	x
Dışişleri Bakanlığı	x	x	x	x	x	x
Ekonomi Bakanlığı	x	x	x	x	x	x
Tarım Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı	x	x	-	x	x	x
Milli Eğitim Bakanlığı	x	x	x	x	x	x
İçişleri Bakanlığı	-	-	-	x	x	x
Adalet Bakanlığı	x	x	-	x	x	x
Kalkınma Bakanlığı	x	x	x	x	x	x
Kültür ve Turizm Bakanlığı	x	x	x	x	x	x
Sağlık Bakanlığı	x	x	x	x	x	x
Çevre Şehircilik Bakanlığı	x	x	x	x	x	x
Genelkurmay Başkanlığı	-	-	-	x	x	x
Türk ve Akraba Tpl. Bşk.	x	-	x	x	x	-
AFAD	x	x	x	x	x	x
TİKA	x	x	x	x	x	x
TOKİ	x	x	x	x	x	-
Yunus Emre Vakfı	x	x	x	x	x	x
Üniversiteler	-	-	-	-	x	-
Yesevi ve Manas Üniv.	x	x	-	x	x	-
Belediyeler	-	x	-	x	x	-
Türk Kızılayı	x	x	x	x	x	-
Sivil Toplum Kuruluşları (Kızılay hariç)	-	-	-	-	x	-
TMO	-	-	-	-	x	-
Şeker Fabrikaları	-	-	-	-	x	-

Diğer yandan modern ve geliştirilmesi gereken bir eylem biçimi olan ve halktan halka yardımı daha iyi gerçekleştirebilecek sivil toplum kuruluşlarında ise yasal düzenleme eksikliği çekilmektedir. Burada kastımız, devletin bir takım yasalar ile sivil topluma müdahil olması değildir. Çıkarılacak yasalar ile bu kesime destek

²³⁸ Teşkilatların kuruluş yasalarındaki tanımlanmış görevlerden derlenmiştir. Her teşkilatın ikili işbirliği ve uluslararası kuruluşlar ile yapılan anlaşmalardan doğan yetki ve yükümlülükleri ile uygulamaları fiili durum olarak değerlendirilmiştir.

verilebilir, yardım eylemleri ile ilgili gümrük ve insan dolaşımında bir takım garantiler getirilebilir veya en önemlisi, yardım amacıyla ülke dışında bulunan sivilin güvenliği riskli durumlarda desteklenebilir.

Bir başka husus ise, devlete ait bakanlıkların veya idari yapıların yasalarında hangi görevleri olursa olsun, imzalanan ikili işbirliği anlaşmaları ve uluslararası kuruluşlara üyelik, bu idari yapılara yeni görevler yüklemektedir. Bu görevlerin birçoğu günümüzde RKY olarak raporlanacak nitelikte yardım faaliyetleri olmakta ve ikinci bir planlama ve koordinasyon sıkıntısı çıkmaktadır.

Çok aktörlü bu yapı Türk diplomasisi için fayda sağlayan birçok yardım ilişkilerine girmektedir. Kamu idareleri kendilerine özel belli yasal kalıplara göre hareket etmekle beraber, mevzuatın karışıklığı, idareler arası çoklu amaç ve görev çatışmasını doğurmaktadır. Bazı kamu kuruluşlarının bu yöndeki faaliyetleri ise bazı kanun maddelerinin genişletilmiş yorumlarıyla gelenekselleşmiş bir yapı içinde sürdürülmektedir. Herhangi bir biçimde kamu desteği alanlar ile tamamen kendi yardım amaçlı toplanmış kaynakları ile hareket eden sivil yapılar ise tamamen “serbest” çalışmaktadır. Bu yapı yarattığı büyük esneklik ve fayda ile birlikte çok büyük risklere açık haldedir.

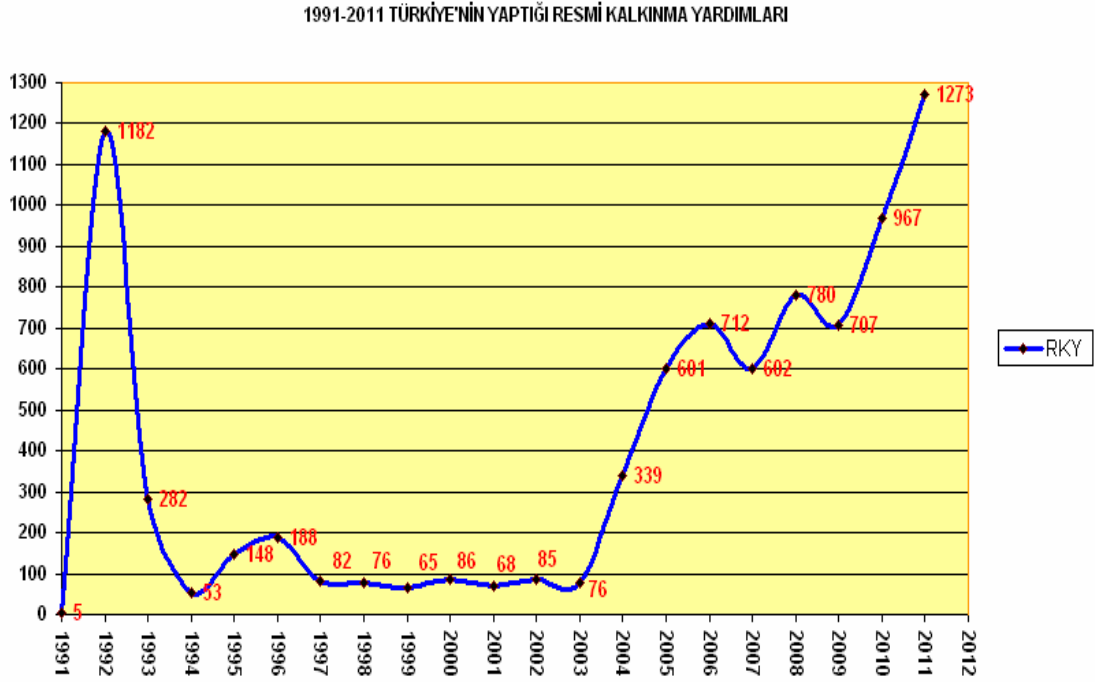
2-.Yardım bütçeleri planlanamamaktadır: Son yirmi yıl içinde yapılan yardımların, çok ciddi bütçeler ile başladığı, daha sonra sürekli azaldığı ve başlangıç noktasındaki mesafesine ancak 2011 yılında ulaşabildiği görülmektedir.

1992–1996 ve 2004–2011 tarihleri arasında yapılan yardımların rakamsal büyüklüğü planlama ile ilgili çok ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Yardımın özellikle acil insani yardımların doğasında var olan planlanamama durumu burada kendisini göstermektedir. Sovyetler Birliği’nin dağıldığı yılın hemen devamında yapılan yardımlara baktığımızda²³⁹ OECD kriterlerine göre çok düşük veriler ile hesaplanmış olmasına rağmen 1992 yılında 1,18 Milyar ABD Dolarını bulduğu ve bu

²³⁹ **DPT Raporu**, s. (DPT, 1992-1996 dönemindeki dış yardımların %95’inin üzerindeki bir bölümünü içerdiği tahmin edilen bu raporu dış yardımlarla ilişkilendirilen 175 kuruluşu sorgulanarak hazırlanmıştır.. Sorgulama sırasında kuruluşların yaptıkları yardımları, 1. Teknik Yardım, 2. İnsani Yardım, 3. Ekonomik Yardım/İşbirliği, 4. Kültürel ve Bilimsel İşbirliği, çerçevesinde değerlendirmeleri istenmiştir. Kuruluşlarca gönderilen bilgiler önce yardım türlerine ve daha sonra hesaplamaya esas bir formata dönüştürülmüştür.)

rakama ancak 2012 yılında ulaşılabildiği görülmektedir.²⁴⁰ Son 20 yıla ait veriler grafiğe aktarıldığında Grafik 3'deki durum gözlemlenmektedir.

Grafik 3-

Ancak 1992 yılında yakalanan bu yüksek seviye²⁴¹ sürekli düşmüş, 2003 yılında yükselmeye başlamış ve 2011 yılı sonunda aynı seviyeye yükselmiştir.

Burada belirtmek gerekir ki eğer 2012 yılının RKY nasıl raporlanıyor ise 1991 den günümüze kadar olan etkinlikler de o şekilde raporlansaydı, bu trendin devam ettiği görülebilirdi. 2012 yılı faaliyetlerinde bile bütün yardım faaliyetlerinin tam olarak raporlanamadığı bir öz eleştiri olarak seslendirilmektedir.

3.-Yardım yapan aktörler sürekli değişmektedir: İkili veya çok taraflı yardımlarda görev yapan Türk idareleri ve toplam yardım içindeki etkinlik sıralaması

²⁴⁰ 1991–1996 dönemi veriler DPT raporundan, 1997–2003 arası veriler TÜİK verilerinden, 2004–2011 verileri ise TİKA tarafından yayınlanan TKY Raporlarından derlenmiştir.

²⁴¹ **DPT Raporu**, s. 11. “Yıllık toplamlar göz önüne alındığında ise, verilerin tespit edildiği ilk yıl olan 1992’deki 1,182 milyar dolarlık seviyeye daha sonraki yıllarda erişilemediği, 1994’de yardımların asgari düzeye indiği, daha sonraki yıllarda ise tedrici bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu gelişmeye paralel olarak toplam ikili dış yardımların GSMH’ya oranı da 1992’de %0,74, 1994’de %0,041 olmuştur.”

ilk beş kuruluş için Tablo-6 (A)'da, ilk on kuruluş için Ek-1'de sunulan Tablo-6 (B)'de gösterilmektedir.

Tablo 6(A)	EN ÇOK YARDIM YAPAN KURULUŞLAR ²⁴²				
Yıllar	1.	2.	3.	4.	5.
2011	TİKA	TOKİ	Genelkurmay Başkanlığı	AFAD	Emniyet Genel Müdürlüğü
2010	MEB	TİKA	Hazine Müsteşarlığı	Genelkurmay Başkanlığı	Emniyet Genel Müdürlüğü
2009	TİKA	MEB	Genelkurmay Başkanlığı	Emniyet Genel Müdürlüğü	Manas Üniversitesi
2008	MEB	TİKA	Emniyet Genel Müdürlüğü	Genelkurmay Başkanlığı	Diyanet Vakfı
2007	MEB	Genelkurmay Başkanlığı	TİKA	Emniyet Genel Müdürlüğü	Hazine Müsteşarlığı
2006	MEB	KIZILAY	TİKA	Genelkurmay Başkanlığı	EXIMBANK
2005	MEB	KIZILAY	AFAD	Genelkurmay Başkanlığı	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
2004	MEB	Dışişleri Bakanlığı	TİKA	Genelkurmay Başkanlığı	Diyanet Vakfı
1997–2003	-	-	-	-	-
1992–1996 (toplam)	EXIMBANK	Hazine Müsteşarlığı	TMO	TPAO	TOKİ
1996	TPAO	TÜRK ŞEKER	Hazine Müsteşarlığı	Diğer (48 kuruluş)	MEB
1995	TPAO	Diğer (48 kuruluş)	KIZILAY	TOKİ	MEB
1994	TOKİ	MEB	Diğer (48 kuruluş)	TİKA	TMO
1993	EXIMBANK	TOKİ	TMO	Diğer (48 kuruluş)	MEB
1992	EXIMBANK	Hazine Müsteşarlığı	TMO	TOKİ	TÜRK TELEKOM

Tablo-6 incelendiğinde kuruluşların yıllar içerisinde sıralamaları değişmektedir. Yardım faaliyetlerinin başladığı ilk yıllar içinde ikili işbirliği, eğitim ve kültür gibi konularda yardım yapan ve yeşil renkle gösterilen idareler ikinci planda iken, ekonomi konusunda söz sahibi ve mavi renkle gösterilen idareler ön plandadır.

²⁴² 2004–2011 verileri TİKA TKY Raporlarından derlenmiştir.1997–2003 arası analiz yapılacak veri bulunamamıştır.1992–1996 dönemi veriler DPT Raporundan alınmıştır.

Hazine Müsteşarlığı, Türk Eximbank, TPAO gibi idareler yardımda ön sıralarda faaliyet göstermişlerdir.²⁴³

Tablo-6 de görüldüğü gibi daha sonra durum değişmiş ve ilk beşe giren kurumlar arasına kırmızı renkle gösterilen Genelkurmay Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Türk Kızılayı gibi teşkilatlar ön sıralara yerleşmişler, ekonomi kurumları ise tutarlar büyümesine rağmen listede gerilemişlerdir. Bunun sebepleri yine kriz bölgelerine odaklanma ve Türk Askerinin sınır dışına gönderilmesi, NATO ve BM harekâtları kapsamındaki görevleri ile Türkiye'ye gelen sığınmacıların yüksek masrafları olarak sayılabilir.

4- Yaşanan krizler yardım alan ülkeleri belirlemektedir: Türkiye'nin çok aktörlü bu idari yapısı planlamayı da etkilemektedir. 1992-1996 ve 2004-2011 tarihlerinde yardım yapılan ilk on ülke incelendiğinde yardım yapılan bölgelerin zaman içinde değiştiğini söylemek mümkündür. (Tablo-7) incelendiğinde görüleceği üzere dağılan Sovyetler Birliği'nin etkisini ve diğer Türk Cumhuriyetlerine yapılan yardımları görebiliriz. Son yıllarda ise oluşan doğal afetler, iç savaş ve kargaşa ve bunlardan kaynaklanan sığınmacılar Türk yardımlarını etkilemiştir ve ilk beş ülkeye baktığımızda kırmızı renkle gösterilen kriz bölgelerine yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

Türkiye'nin yaptığı yardımlar doğası gereği kriz bölgelerine yöneliktir. Bu planlamayı etkilemekte ve yardım bütçelerinin çok yüksek bir kısmı acil insani yardımlar, barışı yapılandırma ve sığınmacılar kategorilerine tahsis edilmektedir. Bundan dolayı, bundan üç yıl sonra ABD veya Fransa'nın hangi ülkeye yardım yapacağı bu günden tahmin edilebilirken, Türkiye'nin nereye yardım edeceği belli değildir.

²⁴³DPT Raporu, s.10. "Türkiye'nin, bu çalışmada belirlenen tanımlamalara göre türleri itibariyle 1992-96 döneminde toplam ikili dış yardımların toplamı 1,9 milyar dolar civarındadır. İkili dış yardımlar içinde Ekonomik Yardım/İşbirliği ağırlıklı olarak yer almıştır. 1992-1996 döneminde Ekonomik Yardım/İşbirliği'nin toplam yardımlar içindeki payı %24 ile %89 arasında değişmiş ve dönem toplamı içinde ortalama %80,5'lik bir paya ulaşmıştır. Bu dönem içinde teknik yardımlar mutlak miktar itibariyle en istikrarlı gelişmeyi göstermiş, dönem toplamı içinde ortalama %4,3'lük bir paya sahip olmuştur. İnsani Yardım, doğası gereği yıldan yıla değişimler göstermiştir. Toplam ikili dış yardımlardan aldığı yüzde 14,2'lik pay ile ikinci sırada bulunmaktadır."

İlk beş ülke için Tablo-7 (A)'da, ilk on ülke için Ek-2'de sunulan Tablo-7 (B)'de görüleceği üzere yapılan yardımların kriz ortamlarına yönelik olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Tablo 7(A)	EN ÇOK YARDIM YAPILAN ÜLKELER ²⁴⁴				
Yıllar	1.	2.	3.	4.	5.
2011	Pakistan	Suriye	Afganistan	Somali	Kırgızistan
2010	Pakistan	Afganistan	Kırgızistan	Kazakistan	İrak
2009	Afganistan	Kırgızistan	Kazakistan	İrak	Filistin
2008	Afganistan	Pakistan	Kazakistan	Kırgızistan	İrak
2007	Afganistan	Kırgızistan	İrak	Kazakistan	Azerbaycan
2006	Kırgızistan	Afganistan	Pakistan	Kazakistan	Azerbaycan
2005	Pakistan	Kırgızistan	Kazakistan	Azerbaycan	Afganistan
2004	Kırgızistan	Kazakistan	Azerbaycan	Türkmenistan	Kosova
1997-2003	-	-	-	-	-
1992-1996	Özbekistan	Kazakistan	Azerbaycan	Türkmenistan	Kırgızistan
1996	Kazakistan	Azerbaycan	Özbekistan	Bosna-Hersek	Kırgızistan
1995	Kazakistan	Azerbaycan	İrak	Bosna-Hersek	Mısır
1994	Azerbaycan	Kırgızistan	İrak	Türkmenistan	Bosna-Hersek
1993	Azerbaycan	Kırgızistan	Gürcistan	Türkmenistan	Özbekistan
1992	Özbekistan	Kazakistan	Türkmenistan	Azerbaycan	Kırgızistan

5-Resmi kalkınma yardımlarının kategorileri değişkendir: Tablo-8 (A)'da ilk beş, Ek-3'de yer alan Tablo-8 (B)'de ilk on olarak gösterilen sıralamalar incelendiğinde, resmi kalkınma yardımları kategorilerinin değişken olduğu gözlemlenmektedir.

Ülkemizin, dünya barışının korunması adına üstlendiği aktif tutum ve coğrafi olarak problemlili ülkelere yakın konumda olması, bunların yanı sıra 2011 yılında arka arkaya doğal afetlerin meydana gelmesi, Türkiye'nin acil yardımlarının tutarının bir önceki seneye oranla %73 artışla 264 milyon Dolar olarak gerçekleşmesine neden olmuştur. Diğer yandan Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının yaptığı acil yardımlar da eklendiğinde bu rakam 333 milyon Dolara ulaşmaktadır.²⁴⁵

Bu verilerden hareketle, 2012 ve 2013 yıllarında (eğer başka bir ülkede daha büyük bir kriz veya afet oluşmaz ise) Suriye'nin ilk başa yerleşeceğine ve en büyük kalemin sığınmacılar olacağını ve bir adım ileriye giderek sığınmacılara hizmet

²⁴⁴1992-1996 arası veriler DPT, 2004-2011 verileri TİKA TKY Raporlarından derlenmiştir.

²⁴⁵TİKA TKYR, s.44.

vermekle meşgul idarelerin yardım veren kuruluşlar listesinde ilk sırayı paylaşacağını söyleyebiliriz.

Tablo 8(A)	Resmi Kalkınma Yardımı Kalemlerinde Yıllar İçindeki Değişim ²⁴⁶				
Yıllar	1.	2.	3.	4.	5.
2011	Program, proje yardımları	Acil yardımlar	Sığınmacılar	Teknik işbirliği	Yurtiçi öğrenci
2010	Teknik işbirliği	Program, Proje Yardımları	Sığınmacılar	Yönetim gideri	Barışı yapılandırma
2009	Program, proje yardımları	Teknik işbirliği	Sığınmacılar	Barışı Yapılandırma	Yönetim gideri
2008	Program, proje yardımları	Teknik işbirliği	Sığınmacılar	Yönetim gideri	Ulusal STK' lara destek
2007	Program, proje yardımları	Teknik işbirliği	Çok taraflı yardımlar	Barışı Yapılandırma	Yönetim gideri
2006	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Acil Yardımlar	Yönetim gideri	Çok taraflı yardımlar
2005	Acil yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Çok taraflı yardımlar	Yönetim gideri
2004	Teknik işbirliği	Çok taraflı yardımlar	Acil yardımlar	Yönetim gideri	Barışı Yapılandırma
2003	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Yönetim gideri	Acil yardımlar
2002	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Yönetim gideri	Acil yardımlar
2001	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Yönetim gideri	Program, proje yardımları	Acil yardımlar
2000	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Yönetim gideri	Acil yardımlar
1999	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Acil yardımlar	Yönetim gideri
1998	Teknik işbirliği	Çok taraflı yardımlar	Yönetim gideri	Program, Proje Yardımları	Acil yardımlar
1997	Teknik işbirliği	Çok taraflı yardımlar	Acil Yardımlar	Program, Proje Yardımları	Yönetim gideri

²⁴⁶ Kalkınma Yardımları Raporlarından derlenmiştir.

6- Mevcut yapı fırsatlar ile birlikte yüksek risklerde taşımaktadır: Gerek ayrılan bütçesi ve finansman kaynakları, yardım yapan idarelerin sürekli olarak değişmesi, resmi kalkınma yardımlarının kategorilerinde oluşan değişimler, yasal ve idari düzenlemelerdeki çakışan hükümler, yardım hedef ve politikaları bizi Tablo-9'da özetlenen tehdit-fırsat ilişkisine götürmektedir.

Tablo 9- TÜRKİYE'NİN YARDIMLARINA GENEL BAKIŞ	
GÜÇLÜ YÖNLERİ VE FIRSATLAR	ZAYIF YÖNLERİ VE RİSKLER
Yaptığı yardım sürekli artmaktadır. Krizden etkilenen OECD ülkelerinin yardımları giderek düşerken Türk yardımları artan bir oranla yükselmektedir.	İdari yapıların teşkilat yasalarında dublikasyon olarak ortaya çıkan hükümler mevcuttur. Hatta bu dublikasyonu da aşmakta üçlü- dördü karmaşık düzenlemelere dönüşmektedir. Kalkınma Bakanlığında bazı icracı bakanlıklara kadar teşkilat yasalarında dış ilişki, teknik yardım, teknik destek ve koordinasyon kelimelerine birçok atıf yapılmaktadır.
Türkiye BM uzmanlık kuruluşları başta olmak üzere bütün uluslararası yardım organizasyonlarını desteklemekte, işbirliği yapmakta ve aidatlarını/katkılarını ödemektedir.	
Türk yardımları belli bir coğrafyaya yoğunlaşmamaktadır. Bazen yakın komşu ülkeye, bazen de başka bir kıtaya uzanılmaktadır.	
Yardım sadece milli ve dini yakınlarla değil herkese yapılmaktadır.	Bazı kamu kuruluşlarının ise yasalarında bu konuda hüküm bulunmamasına rağmen kamu tüzel kişiliğinin yorumlanması ile kendilerine görev çıkartmaktadırlar.
Acil durumlarda dünyada en hızlı ve etkin yardım eylemleri Türkiye tarafından yapılmaktadır.	Sivil toplum örgütleri dış yardımlarda önemli bir aktör haline gelmiş iken, planlamadan sahadaki çalışmalarda işbirliği tesis edilmesine veya sahada çalışan sivillere belli konularda devlet hizmetinin sunulmasına kadar birçok konuda mevzuat boşluğu bulunmaktadır.
Yapılan yardımlara iktidarı ve muhalefeti ile bütün bir siyasal yapı ve halk katılmakta ve desteklemektedir.	
Yapılan yardımlar (bağlı) teknik yardım şeklinde olmamaktadır	Planlamadan raporlamaya kadar her süreçte karmaşa mevcuttur
Yardımlar sırasında sömürgeci bir yaklaşımda bulunulmamakta ve yardım alanın menfaatleri düşünülmektedir.	
Aktör ve kaynaklar esnekler.	Her bir idare veya sivil organizasyon dış yardım konusunda sadece kendi yapısını yetkili ve yetkin hissetmektedir.
Genel yönetim masrafları düşüktür.	
Amatör bir ruhla yapılmaktadır. Şeffaftır.	

Türkiye'de; siyaset kurumunun etkisinde kardeşlik, dindaşlık veya komşuluk merkezli başlayan ve hiçbir ekonomik dönüşü olmayacak uzak coğrafyalara kadar uzanan, insanlık adına yapılan ve toplum katmanlarınca da topyekûn desteklenen bir

yardım eylemi söz konusudur. Siyaset kurumu içinde devletlerarası yardım kurumsallaşmıştır.

Ancak aynı zamanda bir alt kurum olan devlet yapısı içinde oluşmuş birçok idare, birbiriyle iç içe girmiş veya çakışan birçok idari ve yasal düzenleme mevcuttur. Uluslararası yardım faaliyetlerinin devletin dış ilişkilerini hem olumlu ve hem de olumsuz etkileyecek kadar önemli bir eylem olduğunu düşündüğümüzde bu karışık yapının ve temel düzenleyici bir yasal sistemin olmayışının riskli olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo-9'da özetlenen fırsat ve riskler, planlama, uygulama ve koordinasyon açısından sıkıntılar oluşturabilecek veya en azından yardımların etkinliği ve verimliliğinin arzulanan düzeyde gerçekleşmesini önleyebilecektir.

7-Yardım çalışması yapılacak ülkeler ile ilgili akademik çalışmalar ve araştırmalar yeterli düzeyde değildir: Türkiye'nin resmi kurumları ile yapacakları yardım çalışmaları üniversiteler tarafından desteklense de, yardım yapılacak ülkenin tarihi, coğrafyası, kültürü, yeraltı ve yerüstü kaynakları ve benzeri hususlar da akademik nitelikte çalışmalar yoktur. Bu eksiklik, belli bir heyecan ile yapılan yardım eylemini, ilmi ve akademik destekten mahrum bırakmaktadır.

Yardım yapan kurum ve kuruluşlar tarafından bu konuda çalışacak akademik yapının kurulması veya Akademik kurumlar içinde açılacak bölümlerin icracı kuruluşlar tarafından desteklenmesi düşünülebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih boyunca her ülke bir diğerine bölgeye veya gruba çeşitli şekillerde ve bir diğerinden farklı neden ve gerekçelerle yardım etmiş; bunda yardım yapan ülkenin o günkü çıkarları, beklentileri, coğrafi, tarihi, dini ve milli mecburiyetleri, algıladığı tehditler veya ihtimalleri etkili olmuştur. Dolayısıyla yardım eylemi sadece evrensel insani değerlerden etkilenmemekte, en önemlisi bu olmakla birlikte diğer bazı saikler de söz konusu olabilmektedir.

Devletlerarası yardım faaliyetleri, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan Devlet organı tarafından başlatılmış olmakla birlikte, Birleşmiş Milletler Teşkilatı başta olmak üzere resmi ve/veya sivil birçok uluslararası kurum, kuruluş bu faaliyetlere katılmakta, bazı devletler ise kurmuş oldukları ulusal resmi yahut gayri resmi idareler ile bu çalışmalarını desteklemektedirler.

Ancak, toplumu oluşturan birey ile uluslararası toplumu doğuran devlet arasında bir takım sosyolojik benzerlikler bulunduğunu göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Bireyin eğitimi, kültürü, varlığı, sağlığı, tehdit ve fırsat algılamaları ve benzeri hususlar onun hareketlerine ne kadar etki ederse, benzerliğini varsaydığımız başta devlet organı olmak üzere benzeri diğer yapılar da aynı etki ile karşı karşıyadır.

Bu temel benzerlik ile birlikte, farklılıklar da mevcut olabilmektedir. Mesela yardım kelimesine Türk'ün bakışı ve yüklediği anlam ile İngiliz'in ve ya Fransız'ın bakışı ve yüklediği anlam doğal olarak farklı olacaktır. Bu farklılık planlanmasından uygulanmasına, izlenmesine ve raporlanmasına kadar her süreçte kendini gösterecektir.

Türk dilinde devlet kelimesi kut ve mutluluk kelimeleri ile aynı manada kullanılmaktadır. Devletin en büyük saadet olduğu algısı kültüre işlemiştir. Türk toplumu tarihsel süreçte çok fazla bireyselci olmamıştır. Batıda ise devletin evrim süreci farklı gelişmiştir. Hükmettiği insan topluluğu bireysel düşünen bir muhteviyata

sahiptir. Türk kültüründe yardım, sağ el verirken sol elin görmeyeceği bir eylem, veren eli alan elden üstün yapan bir meziyettir. Pazar arayacak kadar sanayileşmemiş ve tarihinde hiç sömürgesi olmamıştır. Oysa sanayileşmiş ülkeler yardımlarını sömürgeci geçmişlerinden dolayı aynı coğrafyalara yöneltmekte ve pazar aramaktadırlar. Globalleşen dünyada küresel sermaye içindeki paylarını korumak, enerji nakil yollarını kontrol etmek ve halkına sunduğu refahı her türlü tehditten esirgemek amacındadırlar. Yardım yaptıkları paranın çok büyük bir kısmı ülkelere geri dönmekte veya yardım yaptığı ülkeye hiç gitmemektedir. Dolayısı ile devletimiz karakter itibarıyla batıdaki emsallerine çok fazla benzememekte ve dolayısıyla oluşan bu sosyolojik yapıların amaçları ve hedefleri de doğal olarak farklılık arz etmektedir.

Günümüzdeki uluslararası dengeye baktığımızda İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile kurulan statükonun, çift kutuplu, tek kutuplu veya çok kutuplu hegemonik yapısıyla devam ettirildiğini görmekteyiz. Ortadaki resim ne olursa olsun, Türkiye hem BM'nin ve hem de OECD'nin kurucu üyesi, NATO'nun en kayda değer ortaklarından birisi, hem batılı hem doğulu ve hem de bu ikisi arasında köprü bir ülkedir. Ekonomisi, nüfusu ve ordusu güçlüdür ve uluslararası toplumun seçkin bir üyesidir. Doğal afetlerden iç karışıklıklara kadar ne sebeple olursa olsun dünyanın her tarafına milliyet, din, dil ayırımı yapmaksızın yardıma koşmaktadır. Daha önceki İmparatorluklardan kalan tarihi ve kültürel mirasa sahip çıkmaya çalışmakta, Türk Dünyası'na ve akraba topluluklara ve İslam Dünyası'na yardım etmeye mecbur olduğunu düşünmektedir. Semavi dinlerin doğduğu ve çatıştığı bölgede olması, enerji kaynaklarına ve taşıma yollarına yakın olması gibi nedenlerle de sürekli uyanık olmak durumundadır.

Türkiye Cumhuriyeti, esnek ve şeffaf aktör ve kaynaklarıyla ve kültüründen kaynaklanan amatör bir ruhla her kriz bölgesine çok hızlı bir şekilde yardım edebilmekte, bazen dünya ile hareket ederken bazen bir adım ileride olabilmektedir. Krizden etkilenen OECD ülkelerinin yardımları giderek düşerken Türk yardımları artan bir oranla yükselmektedir. Türkiye uluslararası işbirliğine önem vermektedir. Türk yardımları belli bir coğrafyaya yoğunlaşmamakta, sadece milli ve dini yakınlarla değil herkese yapılmaktadır. Yardımlar sırasında sömürgeci bir yaklaşımda bulunulmamakta ve yardım alanın menfaatleri düşünülmektedir. Yapılan yardımlara

iktidarı ve muhalefeti ile bütün bir siyasal yapı ve halk katılmakta ve desteklemektedir.

Ancak, bu genel bakış sırasında karşılaştığımız bulguların tamamı pozitif değildir. İdari yapıların teşkilat yasalarında dublikasyonu da aşan üçlü-dörtlü karmaşık düzenlemeler mevcuttur. Bazı kamu kuruluşlarının ise yasalarında bu konuda hüküm bulunmamasına rağmen kamu tüzel kişiliğinin yorumlanması ile kendilerine görev çıkartmaktadırlar. Dış yardımlarda önemli bir aktör haline gelmiş sivil toplum örgütleri ile ilgili mevzuat boşluğu bulunmaktadır. Planlamadan raporlamaya kadar her süreçte karmaşa yaşanırken; her bir idare veya sivil organizasyon kendisi ile ilgili konuda sadece kendi yapısını yetkili ve yetkin hissetmektedir.

Bu olumsuzlukların giderilmesi için öncelikle yasal bir düzenlemenin yapılması kaçınılmaz görünmektedir.

Düzenlenecek Kanunun üç ana bölümden oluşturulması düşünülebilir. Bunlar;

1- Birinci bölümde, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ne, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'e ilişkin hükümlere işaret edilerek; İnsanlığın bir aile olduğuna, insanlık onurunun en yüksekte değer olduğuna, dünyadaki kaynakların ortak kullanılmasının gerektiğine, sömürünün ve sonu sömürüye çıkan bütün ilişkilerin yasaklanması için uluslararası işbirliği gerektiğine, BM bünyesinde bu konuya özel bir yapının kurulmasının, kurulacak bu yeni yapı içinde yardım veren ve yardım alan ülkelerin hür, eşit ve egemen bir şekilde temsil edilmesinin gerektiğine, yardımların bu üst kurum tarafından yönetilmesi ve yersiz-yüksek idari gider ve danışmanlık ücretlerinden arındırılmasının gerektiğine, bu hususların Türkiye tarafından önemsendiğine, Türkiye'nin bu anlayış ile yardım yapacağını ve bu konuda bütün dünyanın dikkatini çekecek çalışmaların yapılması gerektiğine ilişkin hükümlere yer verilmelidir.

2- İkinci bölümde, yardımlar türleri itibarıyla uluslararası standartlarda tanımlanmalı ve mümkünse bu tanımlar geliştirilmelidir. İdari ve danışmanlık masrafları yüzde beş ile sınırlandırılmalıdır. İmtiyazlı kredilerin faiz ödemeleri yardım tutarından düşülmelidir. İnceleme gezileri benzeri çalışmaların o ülkeye yardım gibi raporlanmasından vazgeçilmelidir. Ayrıca;

— OECD ölçütlerine göre raporlama yapılır iken, ayrı ve milli bir rapor eş zamanlı olarak yayınlanmalı ve yardım alan ülkelerin iki tabloyu yan yana görmesi sağlanmalı ve diğer yardım yapan ülkelerin veya uluslararası kuruluşların verimsizlikleri, varsa istismarları ve yüksek maliyetleri görünür kılınmalıdır. Yani Türkiye hem uluslararası mecburiyetlerini yerine getirmeli ve OECD tarzı raporlamasını yapmalı hem de kendi ölçütlerine göre belirlediği milli raporları yayınlarken uluslararası bilinci geliştirmeli ve diğer ülkeleri zorlamalıdır.

—Bu bölüm içinde tanımlanmış yardımları devletin hangi uzuvlarının yerine getireceği, kimin planlayacağı, kimin uygulayacağı, kimin izleyip denetleyeceği, devlet-sivil ilişkisi de dâhil olmak üzere yetki ve sorumluluk karmaşasına neden olmayacak şekilde belirlenmelidir. Bunun için çok ciddi bir mevzuat taraması yapılmalı, imzalanmış anlaşmalar gözden geçirilmeli, yönetmelik ve genelgeler tekrar düzenlenmelidir.

3-Düzenlenecek kanun ile bir de teşkilat kurulmalıdır.

—Bu Başbakanlığa bağlı, siyasi partilerin TBMM’deki oranları nispetinde üye buldukları yönetim kurulu tarafından yönetilen bir teşkilat olmalıdır. Kanun ile kurulan ve dış yardım kapsamında faaliyetleri olan dernek ve vakıflar tüzel kişilik olarak yönetime katılmalıdır. Belli sayıda sivil uluslararası yardım organizasyonu da yine bu kurulda görev yapmalıdır. Yönetim Kurulunda çalışanlara her hangi bir ücret ödenmemeli, varsa gerçek masrafları karşılanmalıdır. İdareyi Başbakan veya yardımcısı yönetmeli ve esneklik sağlayacak yetkiler ile donatılmalıdır.

—İdare Müsteşarlık şeklinde örgütlenmeli, uluslararası finans hareketleri ve askeri yardımlar hariç diğer bütün yardım faaliyetlerinin tek yetkilisi olmalıdır. Ancak kredi ve askeri idarelerin faaliyetlerinin eş güdümlü raporlanabilmesi için bu yapı içinde ilgili bakanlık veya idare tarafından görevlendirilmiş ve bu idareye bağlı olarak görev yapacak küçük temas birimleri oluşturulmalıdır.

—Türk Kızılayı ve benzeri organizasyonlar bu idare tarafından bağımsızlıklarına engel olunmayacak tarzda desteklenmelidir. Üniversitelerin konumları net olarak tanımlanmalıdır. Benzeri görev yapan kurumlar bu yapı ile bütünleştirilmeli ve mevcut konumları ortadan kaldırılmalıdır. Bu işlem yapılır iken uluslararası alanda isim ve benzeri kazanılmış değerler korunmalıdır.

—Kamu idarelerinin dış temsilcilikleri (askeri ve finansal akım yetkilileri hariç) kapatılmalı veya kurulacak teşkilatın temsilciliğiyle bütünleştirilmelidir. Kurulacak idarenin yurt dışı temsilciliği, görev ve yetkileri, bulunduğu ülkedeki davranış kalıpları ve Türk Büyükelçisi ile ilişkileri hiçbir kargaşaya neden olmayacak şekilde belirlenmelidir. Temsilci, temsilci yardımcısı ve çalışanları için atama ve görevlendirme ölçütleri kariyer ve liyakate göre belirlenmeli, gerekmesi halinde hangi görevlere memur olmayanların atanacağı ve bunların yetkileri ayrıntılı bir şekilde tanımlanmalıdır. Sahada görev yapan bütün çalışanları diplomatik ayrıcalıklardan ve korumadan yararlandırılmalıdır.

—Bu idare içinde görev ve görevliler ayrıntılı biçimde tanımlanmalıdır. Yetki ve sorumluluklar belirlenmelidir. Yapılacak yönetsel bütün işlemler süreç analizine tabi tutulmalı, iş akış şemaları oluşturulmalıdır. Tanımlamalar standart olmalıdır. Faaliyetlerin tamamı denetime tabi olmalıdır. Denetim raporları yönetim kuruluna verilmelidir. Yardım amacıyla tahsis edilen kaynaklarda işlenebilecek suçlar ile ilgili ağırlaştırıcı yaptırımlar yer almalıdır.

KAYNAKÇA**KİTAPLAR:**

Akyüz, H., (2008).Kurumlar Sosyolojisi. Ankara: Siyasal Yayınevi.

Akyüz, H., (1992).Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları İstanbul:.MEB Basımevi,

Aydın, M., (2011).Kurumlar Sosyolojisi. Ankara: Kadim Yayınları.

CEM, İ., (2008) Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi. İstanbul, Kültür Yayınları.

Keser, U., (2008) Yunanistan’ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Macar, E., (2007) İşte Geliyor Kurtuluş:Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’nda Yunanistan’a Yaptığı Yardımları (1940–1942) İzmir: İzmir Ticaret Odası Kültür Sanat ve Tarih Yayınları.

Morgenthau, H. J., (1970) Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi (B. Oran, U. Oskay Çeviri) Ankara, Sevinç Matbaası,

Oppenheimer, F., (2005).Devlet. (A. Şenel ve Y. Sabuncu, Çeviri).Ankara: Phoenix Yayınevi.

Orkunt, S., (1978).Türkiye-Amerika Askeri İlişkileri İstanbul: Milliyet Yayıncılık

Gürson, P., (2010). Suriye. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Yalvaç, F., (2008) Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi

Yusuf Has Hacib. (1959), Kutadgu Bilig, (R. R. ARAT, Çeviri.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MAKALELER

Benn, J., Rogerson, A., Stensen, S., (2010) Getting Closer To The Core -Measuring Country Programmable Aid. (M. O. Şahin Çeviri.) Devletlerin Programlanabilir Yardımlarının Temel Ölçülerine Yaklaşma.1-2.

Etker, Ş., (2010).Afganistan'da Türk Eczacıları: Ord. Prof. Selahattin Tandal. Osmanlı Bilimi Araştırmaları, XII,1,68-74.

Göknel, M., (2010) Enerji Güvenliği ve Ortadoğu (2). Ortadoğu Analiz, 2,22.

Güler, Y., (2004) II.Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950) Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 5, 2, 209-224.

Kalemlı, H., Erdem.□□ U., (2011) II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan' Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları ile Gönderdiği İnsani Yardımlar. A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum,46, 205-236.

Karagöz, F., (2010). Yoksulluk Tuzağı ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1-13.

Kuloğlu, A., (2009) 60. Yılında NATO ve Türkiye İlişkileri. Orsam Rapor No:2, Nisan, Ankara.

Önler, Z., (2009).Kutadgu Bilig’de Kut Kavramı. Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Uluslararası Sempozyum Bildirisi.

Özdemir, H.,(2008) Uluslararası İlişkilerde Güç; Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63 (3), 114–144.

Sandıklı, A., (2011).Jeopolitik ve Türkiye; Riskler ve Fırsatlar. Bilgesam Yayınları, Rapor No: 27, İstanbul,

Yavuz, K., (2007).Yusuf Has Hacip ve Kutadgu Bilig. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 137–181.

GAZETELER

(23.09.2011).Milliyet

(3 Ocak 2013).Hürriyet Planet.(Foreign Affairs, Ocak/Şubat 2013)

RAPORLAR

Devlet Planlama Teşkilatı.(1998). Türkiye’nin İkili Dış Yardımları. (1992–1996).

Ibon International (2009).Can Aid Be A Key Contribution To Genuine Development? Resmi Kalkınma Yardımları Ve Kalkınma Etkinliğine İlişkin El Kitabı: Yardım Gerçek Kalkınmada Kilit Nitelikteki Katkı Olabilir Mi? Philippines 1103, Quezon City .

The law library of congress. 2011/2012. USA. Regulation of Foreign Aid In Selected Countries, (Seçilen Ülkelerde Dış Yardımların Düzenlenmesi 2011/2012, ABD Kongresi Hukuk Kütüphanesi).

TİKA. (2004).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları.

TİKA. (2005).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları.

TİKA. (2006).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları.

TİKA. (2007).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları.

TİKA. (2008).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları.

TİKA. (2009).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları.

TİKA. (2010).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları.

TİKA. (2011).Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları.

TİKA, Raporlama ve Koordinasyon Birimi, Kalkınma. (2010). Yardımlarına İlişkin Tanımlar ve Örnekli Açıklamalar.

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Birleşmiş Milletler Antlaşması

Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Dünya Toplumsal Kalkınma Zirve Toplantısı Eylem Programı

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

KANUNLAR

Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 29.03.1984 tarih ve 2992 sayılı, 07.04.1984 Tarih ve 18365 sayılı RG.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 29.5.2009 tarih ve 5902 sayılı, 17.6.2009 tarih 27261ve sayılı RG.

Belediye Kanunu, 3.7.2005 tarih ve 5393sayılı, 13.7.2005 tarih ve 25874 sayı RG.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 29.6.2011 Tarih 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 4.7.2011 tarih ve 27984(M) sayılı RG.

Ekonomi Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 03/06/2011tarihli ve 637 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 08.06.2011 tarih ve 27958(M) sayılı RG.

Emniyet Teşkilatı Kanunu, 4.6.1937 tarih ve 3201 sayılı, 12.6.1937 tarih ve 3629 sayılı RG.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 3.6.2011 tarih ve 639 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 8.6.2011 tarih ve 27958 (M) sayılı RG.

İçişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 14.2.1985 tarih ve 3152 sayılı, 23.2.1985 tarih ve 18675 sayılı RG.

Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 3.6.2011 tarih ve 641 numaralı Kanun Hükmünde Kararname. 8.06.2011 tarih ve 27958 sayılı RG.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 16.04.2003 tarih ve 4848 sayılı, 29.04.2003 tarih ve 25093 sayılı RG.

Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 25.8.2011 Tarih ve 652 numaralı Kanun Hükmünde Kararname, 14.9.2011 tarih ve 28054 sayılı RG.

Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 663 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 2.11.2011 tarih ve 28103 (M) sayılı RG.

Toplu Konut Kanunu, 2.3.1984 tarih ve 2985 sayılı, 17.3.1984 tarih ve 18344 sayılı RG.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 24.10.2011 tarihli ve 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 2.11.2011 tarih ve 28103 sayılı RG.

Yunus Emre Vakfı Kuruluş Kanunu, 05.05.2007 tarih ve 5653 sayılı, 18.05.2007 tarih ve 26526 sayılı RG.

Yükseköğretim Kanunu, 4.11.1981 tarih 2547 sayılı, 6.11.1981 tarih ve 17506 sayılı RG.

İNTERNET SİTELERİ

<http://www.tccb.gov.tr>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.oecd.org/about/history/>

[http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/sayfa.php?t=-Kurumsal-Tarihcemiz,](http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/sayfa.php?t=-Kurumsal-Tarihcemiz)

<http://www.migm.gov.tr/IstatistikiBilgiler.aspx>

www.undp.org.tr

<http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/>.

<http://www.tdk.gov.tr>.

Rühle M., (2011) NATO ve Enerji Güvenliği. NATO Dergisi,
http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-action/Energy_Security/TR/index.htm
11.02.2012. erişim

Holden. J., http://www.usemb-ankara.org.tr/The_Marshall_Plan/hogan3.htm. erişim
28.01.2013

UNDP 2011 yılı denetim Raporu.(UNDP Audit Report 2011 bienal) .
<http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Transparency/UNDP-CORP-Audit-Report-2011.pdf>. erişim 31.01.2013.

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf,

EKLER

Yıllar	EK-1 Tablo 6(B)- En Çok Yardım Yapan Kuruluşların Yıllara Göre Değişimi (ilk on) ²⁴⁷									
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
2011 (%95)	TİKA	TOKİ	Genelkurmay Başkanlığı	AFAD	Emniyet Genel Müdürlüğü	Ekonomi Bakanlığı (hazine)	TÜRKŞEKER	KIZILAY	MEB	Manas Üniversitesi
2010 %100	MEB	TİKA	Hazine Müsteşarlığı	Genelkurmay Başkanlığı	Emniyet Genel Müdürlüğü	YURT-KUR	Manas Üniversitesi	Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi	Diğer	-
2009 %87	TİKA	MEB	Genelkurmay Başkanlığı	Emniyet Genel Müdürlüğü	Manas Üniversitesi	Diyanet İşleri Başkanlığı	Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi	Hazine Müsteşarlığı	KIZILAY	TRT
2008 %90	MEB	TİKA	Emniyet Genel Müdürlüğü	Genelkurmay Başkanlığı	Diyanet Vakfı	Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi	TOKİ	Manas Üniversitesi	KIZILAY	Hazine Müsteşarlığı
2007 %93	MEB	Genelkurmay Başkanlığı	TİKA	Emniyet Genel Müdürlüğü	Hazine Müsteşarlığı	Dışişleri Bakanlığı	Kamu Vakıfları	AFAD	KIZILAY	Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi
2006 %84	MEB	KIZILAY	TİKA	Genelkurmay Başkanlığı	EXIMBANK	İçişleri Bakanlığı	Kamu Vakıfları	Diyanet vakfı	Dışişleri Bakanlığı	AFAD
2005 %86	MEB	KIZILAY	AFAD	Genelkurmay Başkanlığı	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı	TİKA	TRT	Dışişleri Bakanlığı	Diğer	TMO
2004 %100	MEB	Dışişleri Bakanlığı	TİKA	Genelkurmay Başkanlığı	Diyanet Vakfı	Diyanet İşleri Başkanlığı	AFAD	KIZILAY	Sağlık Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı
1997-2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1992-1996	EXIMBANK	Hazine Müsteşarlığı	TMO	TPAO	TOKİ	MEB	TÜRK ŞEKER	TİKA	KIZILAY	TÜRK TELEKOM.
1996	TPAO	TÜRK ŞEKER	Hazine Müsteşarlığı	Diğer (48 kuruluş)	MEB	KIZILAY	TİKA	TOKİ	-	-
1995	TPAO	Diğer (48 kuruluş)	KIZILAY	TOKİ	MEB	TİKA	Hazine Müsteşarlığı	-	-	-
1994	TOKİ	MEB	Diğer (48 kuruluş)	TİKA	TMO	Hazine Müsteşarlığı	-	-	-	-
1993	EXIMBANK	TOKİ	TMO	Diğer (48 kuruluş)	MEB	TİKA	Hazine Müsteşarlığı	-	-	-
1992	EXIMBANK	Hazine Müsteşarlığı	TMO	TOKİ	TÜRK TELEKOM	TİKA	Diğer (48 kuruluş)	MEB	-	-

²⁴⁷ 1992–1996 dönemi veriler DPT, 2004–2011 verileri TİKA TKY Raporlarından derlenmiştir. 1997–2003 arası analiz yapılacak veri bulunamamıştır.

Yıllar (yüzdesi)	Ek-2 Tablo 7(B)- En Çok yardım Alan Ülkelerin Yıllara Göre Değişimi (ilk on) ²⁴⁸									
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
2011 %96	Pakistan	Suriye	Afganistan	Somali	Kırgızistan	Libya	Kazakistan	Irak	Azerbaycan	Filistin
2010 %87	Pakistan	Afganistan	Kırgızistan	Kazakistan	Irak	Makedonya	Filistin	Lübnan	Bosna-Hersek	Azerbaycan
2009 %82	Afganistan	Kırgızistan	Kazakistan	Irak	Filistin	Bosna-Hersek	Pakistan	Azerbaycan	Kosova	İran
2008 %90	Afganistan	Pakistan	Kazakistan	Kırgızistan	Irak	Azerbaycan	Lübnan	Kosova	Filistin	Gürcistan
2007 %88	Afganistan	Kırgızistan	Irak	Kazakistan	Azerbaycan	Pakistan	Kosova	Türkmenistan	Bosna-Hersek	Lübnan
2006 %81	Kırgızistan	Afganistan	Pakistan	Kazakistan	Azerbaycan	Lübnan	Bosna-Hersek	Endonezya	Filistin	Irak
2005 %89	Pakistan	Kırgızistan	Kazakistan	Azerbaycan	Afganistan	Endonezya	Bosna-Hersek	Kosova	Türkmenistan	Srilanka
2004 %?	Kırgızistan	Kazakistan	Azerbaycan	Türkmenistan	Kosova	S.Arabistan	Afganistan	Tacikistan	Bosna-Hersek	Özbekistan
1997–2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1992–1996	Özbekistan	Kazakistan	Azerbaycan	Türkmenistan	Kırgızistan	Gürcistan	Bosna-Hersek	Irak	Arnavutluk	Mısır
1996	Kazakistan	Azerbaycan	Özbekistan	Bosna-Hersek	Kırgızistan	Türkmenistan	Irak	Gürcistan	Mısır	Arnavutluk
1995	Kazakistan	Azerbaycan	Irak	Bosna-Hersek	Mısır	Türkmenistan	Kırgızistan	Özbekistan	A Arnavutluk	Gürcistan
1994	Azerbaycan	Kırgızistan	Irak	Türkmenistan	Bosna-Hersek	Gürcistan	Kazakistan	Özbekistan	Arnavutluk	Mısır
1993	Azerbaycan	Kırgızistan	Gürcistan	Türkmenistan	Özbekistan	Arnavutluk	Irak	Bosna-Hersek	Kazakistan	Mısır
1992	Özbekistan	Kazakistan	Türkmenistan	Azerbaycan	Kırgızistan	Gürcistan	Bosna-Hersek	Irak	Arnavutluk	-

²⁴⁸ 1992–1996 dönemi veriler DPT, 2004–2011 verileri TİKA tarafından yayınlanan TKY Raporlarından derlenmiştir.

Yıllar	Ek-3 Tablo 8(B)- RKY Alt Bileşenlerinin Yıllara Göre Değişimi (ilk on) ²⁴⁹									
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
2011	Program, proje yardımları	Acil yardımlar	Sığınmacılar	Teknik işbirliği	Yurtiçi öğrenci giderleri.	Yönetim gideri	Çok taraflı yardımlar	Ulusal STK' lara destek	Kalkınma yardımı tanıtımı	-
2010	Teknik işbirliği	Program, Proje Yardımları	Sığınmacılar	Yönetim gideri	Barışı yapılandırma	Çok taraflı yardımlar	Kalkınma gıda yrd.	Ulusal STK' lara destek	Kalkınma yardımı tanıtımı	-
2009	Program, proje yardımları	Teknik işbirliği	Sığınmacılar	Barışı yapılandırma	Yönetim gideri	Acil yardımlar	Ulusal STK' lara destek	Çok taraflı yardımlar	Gıdayı geliştirme yardımı	Kalkınma yardımı tanıtımı
2008	Program, proje yardımları	Teknik işbirliği	Sığınmacılar	Yönetim gideri	Ulusal STK' lara destek	Barışı Yapılandırma	Çok taraflı yardımlar	Acil yardımlar	Kalkınma yardımı tanıtımı	Gıdayı geliştirme yardımı
2007	Program, proje yardımları	Teknik işbirliği	Çok taraflı yardımlar	Barışı Yapılandırma	Yönetim gideri	Acil yardımlar	Sığınmacılar	Ulusal STK' lara destek	Kalkınma yardımı tanıtımı	Kamu özel iş birliğine katkı
2006	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Acil Yardımlar	Yönetim gideri	Çok taraflı yardımlar	Kredi yapılandırma	Barışı yapılandırma	Sığınmacılar	Kalkınma yardımı tanıtımı	Ulusal STK' lara destek
2005	Acil yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Çok taraflı yardımlar	Yönetim gideri	Barışı yapılandırma	İşbirliği teşvik	Ulusal STK' lara destek	-	-
2004	Teknik işbirliği	Çok taraflı yardımlar	Acil yardımlar	Yönetim gideri	Barışı yapılandırma	Ulusal STK' lara destek	-	-	-	-
2003	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Yönetim gideri	Acil yardımlar	İşbirliği teşvik	Gıda yardımı	-	-	-
2002	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Yönetim gideri	Acil yardımlar	Gıda yardımı	-	-	-	-
2001	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Yönetim gideri	Program, proje yardımları	Acil yardımlar	Gıda yardımı	-	-	-	-
2000	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Yönetim gideri	Acil yardımlar	-	-	-	-	-
1999	Çok taraflı yardımlar	Teknik işbirliği	Program, proje yardımları	Acil yardımlar	Yönetim gideri	İşbirliği teşvik	Gıda yardımı.	-	-	-
1998	Teknik işbirliği	Çok taraflı yardımlar	Yönetim gideri	Program, Proje Yardımları	Acil yardımlar	Gıda yardımı	İşbirliği teşvik	-	-	-
1997	Teknik işbirliği	Çok taraflı yardımlar	Acil Yardımlar	Program, Proje Yardımları	Yönetim gideri	İşbirliği teşvik	-	-	-	-

²⁴⁹ Kalkınma Yardımları Raporlarından derlenmiştir.

Ek-4 Tablo 10- Tüm Donörlerden Alınan Resmi Kalkınma Yardımları kapsamında İlk 10 Sıradaki Alıcılar (milyon USD)²⁵⁰

1960		1970		1980		1990		2000		2010	
Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA
Hindistan	729.63	Hindistan	824.66	Hindistan	2185.96	Mısır	5425.76	Çin	1727.53	Irak	9176.31
Cezayir	355.05	Endonezya	465.08	Suriye	1697.97	Bangladeş	2092.76	Vietnam	1681.36	Afganistan	3951.08
Pakistan	253.56	Vietnam	435.81	Mısır	1381.22	Çin	2030.37	Endonezya	1654.4	Tanzanya	2810.84
Kore	250.71	Pakistan	420.83	Bangladeş	1286.72	Endonezya	1715.86	Hindistan	1262.55	Vietnam	2496.73
Vietnam	191.85	Kore	274.67	Ürdün	1275.37	Hindistan	1398.93	Mısır	1327.55	Etiyopya	2422.48
Mısır	178.41	Brezilya	188.13	Pakistan	1180.88	İsrail	1371.89	Bangladeş	1171.73	Pakistan	2212.42
Türkiye	137.31	Türkiye	175.8	Türkiye	952.93	Filipinler	1270.62	Sırbistan	1133.63	Sudan	2104.19
İsrail	105.26	Mısır	170.94	Endonezya	941.31	Türkiye	1202.3	Tanzanya	1034.76	Nijerya	1947.46
Tayvan	103.48	Kolombiya	159.89	Fas	898.87	Kenya	1181.29	Mozambik	905.81	Kamerun	1904.61
Ürdün	88.29	Papua Yeni Gine	147.66	İsrail	892.16	Tanzanya	1163.15	Uganda	844.65	Filistin	1875.8
TÜM DONÖRLERDEN alınan ODA (tüm alıcılara)	4675.67	TÜM DONÖRLERDEN alınan ODA (tüm alıcılara)	6922.88	Tüm DONÖRLERDEN alınan ODA (tüm alıcılara)	27488.96	Tüm DONÖRLERDEN alınan ODA (tüm alıcılara)	57187.95	Tüm DONÖRLERDEN alınan ODA (tüm alıcılara)	59790.18	Tüm DONÖRLERDEN alınan ODA (tüm alıcılara)	134766.14

Ek- 5 Tablo 11- Tüm DAC Ülkelerinden Alınan Resmi Kalkınma Yardımları kapsamında İlk 10 Sıradaki Alıcılar (milyon USD)

1960		1970		1980		1990		2000		2010	
Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA
Hindistan	736.41	Hindistan	752.52	Mısır	1186.97	Mısır	3163.13	Endonezya	1543.98	Irak	8991.62
Cezayir	355.1	Endonezya	449.05	İsrail	892.06	Endonezya	1520.13	Çin	1256.18	Afganistan	2992.72
Pakistan	254.47	Vietnam	434.23	Bangladeş	850.24	Çin	1465.45	Vietnam	1246.2	Tanzanya	1830.67
Kore	250.46	Pakistan	384.53	Endonezya	844.23	İsrail	1370.69	Mısır	1138.91	Kamerun	1696.83
Vietnam	191.78	Kore	268.06	Türkiye	713.83	Bangladeş	1103.32	Tanzanya	778.7	Sudan	1666.14
Mısır	170.89	Türkiye	152.57	Hindistan	633.9	Filipinler	1102.1	Tayland	682.85	Vietnam	1488.37
Türkiye	137.46	Papua Yeni Gine	146.26	Tanzanya	523.7	Tanzanya	844.07	Hindistan	650.34	Nijerya	1385.22
Tayvan	110.08	Brezilya	130.9	Pakistan	339.17	Hindistan	751.84	Mozambik	623.53	Çin	1331.23
İsrail	105.06	Kolombiya	122.49	Kongo Dem. Cum.	316.81	Mozambik	750.3	Bangladeş	616.54	Etiyopya	1242.02
Endonezya	81.06	Cezayir	109.07	Tayland	204.97	Kenya	735.2	Sırbistan	592.91	Mozambik	1073.21
DAC'tan toplam ODA (tüm alıcılara)	4675.67		6712.88		26195.05		54263.85		53749.49		119759.48

²⁵⁰ IBON International 2009, s:51

Ek-6 Tablo 12- ABD'den Alınan Resmi Kalkınma Yardımları kapsamında İlk 10 Sıradaki Alıcılar (milyon USD)²⁵¹

1960		1970		1980		1990		2000		2010	
Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA
Hindistan	524	Hindistan	418	Mısır	834	Mısır	2346	Mısır	634.82	Irak	3749.34
Kore	249	Vietnam	418	İsrail	780	İsrail	1296	Ürdün	187.76	Afganistan	1514.28
Pakistan	239	Pakistan	211	Türkiye	265	Filipinler	248	Endonezya	174.19	Sudan	710.45
Vietnam	185	Endonezya	186	Bangladeş	174	El Salvador	247	Etiyopya	129.82	Mısır	462.41
Mısır	111	Kore	175	Endonezya	117	Honduras	215	Mozambik	115.52	Pakistan	433.57
Tayvan	110	Brezilya	120	Kuzey Mariana	108	Bangladeş	169	Honduras	110.29	Kolombiya	403.5
Türkiye	308	Kolombiya	109	Hindistan	83	Pakistan	167	Sırbistan	107.7	Etiyopya	371.73
Ürdün	61	Türkiye	95	Nikaragua	79	Sudan	143	Güney Afrika	105.85	Kenya	325.22
Fas	60	Laos	53	Somali	60	Jamaika	104	Kolombiya	105.14	Uganda	301.57
Tunus	51	Kuzey Mariana	48	Sudan	60	Nikaragua	97	Ermenistan	103.06	Ürdün	259.51
ABD'RKY	2759.8		3153		7138		11394		9954.89		26008.41(2008)

Ek-7 Tablo 13- DAC üyesi AB Ülkelerinden Alınan Resmi Kalkınma Yardımları kapsamında İlk 10 Sıradaki Alıcılar (milyon USD)

1960		1970		1980		1990		2000		2010	
Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA
Cezayir	354.1	Hindistan	185.69	Hindistan	434.74	Mısır	663.8	Tanzanya	475.21	Irak	4015.08
Hindistan	168.91	Endonezya	115.81	Türkiye	431.96	Çin	627.95	Uganda	472.15	Kamerun	1602.23
Kongo Dem. Cum.	71.19	Cezayir	101.88	Tanzanya	372.22	Hindistan	607.67	Mozambik	406.71	Nijerya	1092.65
İsrail	64.06	Pakistan	83.57	Bangladeş	355.89	Tanzanya	599.68	Çin	405.83	Afganistan	863.95
Mısır	57.86	Kongo Dem. Cum.	58.36	Endonezya	304.32	Mozambik	550.52	Mısır	392.46	Çin	752.4
Türkiye	29.45	Türkiye	53.25	Kongo Cum.	252.28	Kongo Cum.	541	Sırbistan	373.96	Tanzanya	743.38
Nijerya	29.13	Tunus	47.4	Yeni Kaledonya	137.7	Kenya	497.79	Zambiya	373.42	Mozambik	727.32
Yugoslavya Sosyalist Fed Cum	23.04	Nijerya	39.88	Sudan	191.63	Endonezya	473.16	Bosna Hersek	294.65	Etiyopya	705.26
Kıbrıs	22.03	Fas	37.87	Mısır	191.04	Fildişi Sahili	445.01	Endonezya	289.05	Sudan	679.57
Endonezya	21.66	Kenya	34.81	Kenya	177.22	Senegal	404.57	Bangladeş	261.25	Vietnam	658.76
AB'RKY	1678.3		2472.8		13150.75		28326.16		25288.75		70168.35 (2008)

²⁵¹ IBON International 2009, s:52

Ek-8 Tablo 14- Birleşik Krallık'tan Alınan Resmi Kalkınma Yardımları kapsamında İlk 10 Sıradaki Alıcılar (milyon USD)²⁵²

Ülke	1960	1975	1980	1995	2000						
1960		1970		1980		1990		2000		2002	
Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA
Hindistan	82.84	Hindistan	86.72	Hindistan	133.91	Bangladeş	97.3	Uganda	216.57	Hindistan	510.53
Nijerya	29.02	Kenya	23.53	Bangladeş	99.02	Hindistan	97.13	Hindistan	204.16	Etiyopya	291.5
Kıbrıs	22.03	Nijerya	21.57	Srilanka	73.25	Kenya	67.34	Tanzanya	152.73	Nijerya	285.95
Kenya	20.12	Pakistan	21.4	Tanzanya	73.19	Pakistan	54.4	Zambiya	111.41	Afganistan	268.71
Uganda	20.07	Singapur	18.5	Sudan	49.78	Malavi	50.69	Bangladeş	103.36	Bangladeş	245.57
Malta	12.32	Malta	17.29	Zimbabve	47.76	Mozambik	43.17	Malavi	96.89	Tanzanya	231.79
Malezya	11.94	Malavi	17.23	Pakistan	43.7	Zambiya	42.9	Yugoslavya Sosyalist Fed Cum	95.22	Sudan	206.17
Tanzanya	9.77	Gana	12.44	Zambiya	43.12	Sudan	37.17	Çin	83.44	Pakistan	197.84
Yemen	9.51	Malezya	11.49	Kenya	39.14	Uganda	35.45	Mozambik	82.66	Uganda	164.15
Libya	9.1	Srilanka	10.32	Gana	34.79	Etiyopya	35.24	Gana	79.97	Çin	162.43
BK'RKY	406.8		482.07		1854.15		2638.14		4501.26		11408.71 (2008)

Ek-9 Tablo 15. Fransa'dan Alınan Resmi Kalkınma Yardımları kapsamında İlk 10 Sıradaki Alıcılar (milyon USD)

Ülke	1960	1975	1980	1995	2000						
1960		1970		1980		1990		2000		2002	
Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA
Cezayir	354.1	Cezayir	99.2	Yeni Kaledonya	197.65	Fildişi Sahili	416.29	Mısır	241.7	Irak	759.24
Yugoslavya Sosyalist Fed Cum	6	Fildişi Sahili	24.9	Fransız Polinezyası	159.45	Yeni Kaledonya	299.04	Fildişi Sahili	156.26	Kamerun	596.23
Vietnam	5.4	Tunus	23.8	Fas	134.65	Fransız Polinezyası	257.83	Fas	154.69	Mayotte	406.86
Arjantin	3.2	Madagaskar	21.4	Fildişi Sahili	118.3	Senegal	230.31	Senegal	147.19	Fas	218.77
İsrail	2	Yeni Kaledonya	21.3	Senegal	107.7	Fas	217.45	Mayotte	103.02	Mali	214.02
Kamboçya	1.2	Senegal	20.1	Kamerun	94.65	Kongo Cumhuriyeti	174.24	Mali	98.1	Cezayir	185.18
Fas	-0.1	Fransız Polinezyası	19.4	Tunus	79.3	Kamerun	171.76	Tunus	92.87	Senegal	176.66
		Fas	19.2	Cezayir	75.3	Kongo Cumhuriyeti	169.31	Kamerun	86.22	Vietnam	154.46
		Kamerun	17.2	Orta Afrika Cumhuriyeti	69.45	Madagaskar	142.97	Burkina Faso	82.33	Madagaskar	141.97
		Gabon Cumhuriyeti	15.9	Burkina Faso	55.85	Mısır	139.74	Benin	74.25	Türkiye	134.23
Fransa RKY	823.1		735		2889		7163.48		4104.71		10956.92 (2008)

²⁵² IBON International 2009, s:53

Ek- 10 Tablo 16- Japonya'dan Alınan Resmi Kalkınma Yardımları kapsamında İlk 10 Sıradaki Alıcılar (milyon USD)²⁵³

1960	1975	1980	1995	2000	1990	2000	2002				
1960	1970	1980	1980	1990	2000	2000	2002				
Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA				
Filipinler	27.85	Endonezya	125.84	Endonezya	350.03	Endonezya	867.78	Endonezya	970.1	Irak	858.75
Burma	21.51	Kore	86.76	Bangladeş	215.14	Cin	723.02	Vietnam	923.68	Tanzanya	721.66
Hindistan	16.2	Pakistan	39.55	Tayland	189.55	Filipinler	647.45	Cin	769.19	Vietnam	640.04
Endonezya	14.28	Hindistan	32.73	Burma	152.46	Tayland	418.57	Tayland	635.25	Cin	435.66
Paraguay	3.09	Filipinler	19.23	Mısır	122.97	Bangladeş	373.58	Hindistan	368.16	Malezya	222.97
Vietnam	0.9	Tayland	16.9	Pakistan	112.42	Malezya	372.63	Filipinler	304.48	Filipinler	222.16
Kamboçya	0.48	Iran	11.96	Filipinler	94.4	Türkiye	324.21	Pakistan	280.36	Kamboçya	113.56
Tayland	0.32	Burma	11.94	Kore	76.3	Pakistan	193.55	Tanzanya	217.14	Madagaskar	111.19
Pakistan	0.2	Tayvan	9.53	Malezya	65.63	Srilanka	176.07	Bangladeş	201.62	Afganistan	101.01
Srilanka	0.1	Kamboçya	5.75	Srilanka	44.78	Urdu	145.04	Peru	191.68	Hindistan	99.89
japonya' RKY	105.1		457.96		3353.04		9068.78		13507.96		9362.15 (2008)

Ek-11 Tablo 17- Almanya'dan Alınan Resmi Kalkınma Yardımları kapsamında İlk 10 Sıradaki Alıcılar (milyon USD)

1960	1975	1980	1995	2000	1990	2000	2002				
1960	1970	1980	1980	1990	2000	2000	2002				
Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA	Ülke	Alınan ODA				
Hindistan	82.79	Hindistan	50.3	Türkiye	326.7	Mısır	347.08	Cin	212.81	Irak	2095.03
İsrail	62.59	Pakistan	37.29	Bangladeş	114.62	Türkiye	241.54	Zambiya	112.23	Kamerun	754.52
Türkiye	31.32	Türkiye	34.73	İsrail	109.99	Cin	228.94	Sırbistan	98.65	Cin	289.28
Yugoslavya	12.64	İsrail	34.06	Mısır	106.72	Urdu	173.95	Bosna Hersek	91.51	Afganistan	217.15
Arjantin	12.26	Brezilya	27.34	Tanzanya	74.5	Hindistan	169.24	Mısır	65.16	Mısır	153.91
Sili	7.29	Endonezya	24.62	Endonezya	65.64	Kenya	143.1	Brezilya	49.46	Fas	142.82
Sudan	3.86	Fas	16.24	Sudan	62.42	Pakistan	124.09	Mozambik	47.76	Hindistan	127.97
Meksika	3.6	Nijerya	16.22	Peru	58.6	Kongo Cumh.	112.38	Kamerun	76.96	Güney Afrika	101.49
Brezilya	1.26	Arjantin	14.89	Tayland	56.11	Endonezya	99.01	Bolivya	45.34	Vietnam	97.64
Liberya	0.84	Tunus	12.1	Brezilya	47.76	Senegal	80.42	Urdu	44.28	Etiyopya	96.48
Almanya' RKY	223.5		898.95		3566.54		6319.67		5030		13910.18 (2008)

²⁵³ IBON International 2009, s:54.

EK-12, Tablo 18- Resmi Kalkınma Yardımı Alıcıları (Ülkeler)²⁵⁴

GÜNEY SAHRA	KUZAY SAHRA	AVRUPA	
Angola	Cezayir	Arnavutluk	
Benin	Mısır	Beyaz Rusya	
Bostvana	Libya	Bosna Hersek	
Burkina Faso	Fas	Hırvatistan	
Burundi	Tunus	Makedonya	
Cad	KUZAY VE ORTA AMERİKA	Moldova	
Cibuti	Antigua ve Barbados	Karadağ	
Ekvator Ginesi	Barbados	Sırbistan	
Eritre	Belize	Ukrayna	
Etiyopya	Dominik	Kosova	
Fildişi Sahili	Dominik Cumhuriyeti	GÜNEY VE MERKEZ ASYA	ORTA DOĞU
Gabon	El Salvador	Afganistan	Filistin
Gambiya	Granada	Azerbaycan	Irak
Gana	Guatemala	Bangladeş	İran
Gine	Haiti	Bhutan	Lübnan
Gine Bissau	Honduras	Burma	Suriye
Güney Afrika	Jamaika	Ermenistan	Suudi Arabistan
Kamerun	Kosta Rica	Gürcistan	Umman
Kenya	Küba	Hindistan	Ürdün
Komor Adaları	Meksika	Kazakistan	Yemen
Kongo	Montserrat	Kırgızistan	
Kongo Dem. Cum.	Nikaragua	Maldiv Adaları	
Lesotho	Panama	Nepal	
Liberya	Trinidad ve Tobago	Özbekistan	
Madagaskar	Turks ve Caicos Adları	Pakistan	
Malavi		Srilanka	
Mali		Tacikistan	
Moritanya		Türkmenistan	
Moritus			
Mozambik			
Merkez Afrika Cumhuriyeti	GÜNEY AMERİKA	UZAK DOĞU	OKYANUSYA
Namibya	Arjantin	Çin	Cook Adası
Nijer	Bolivya	Endonezya	Fiji
Nijerya	Brezilya	Filipinler	Kıbrıs
Ruanda	Ekvator	Kamboçya	Marşal Adaları
Sao Tome ve Principe	Guyana	Kore Cumhuriyeti	Nauru
Senegal	Kolombiya	Laos	Niue Adaları
Seyşeller	Paraguay	Malezya	Palau
Sierra Leone	Peru	Moğolistan	Papua Yeni Gine
Somali	Surinam	Tayland	Samoa
Sudan	Şili	Timor Leste	Solomon Adaları
Svaziland	Uruguay	Vietnam	Tokelau
Tanzanya	Venezüella	Kamboçya	Tonga
Togo		Kore Cumhuriyeti	Tuvalu
Uganda		Laos	Vanuatu
Zambiya		Malezya	
Zimbabve		Moğolistan	

²⁵⁴ TİKA RKYK, s. 37.

ÖZET

(ŞAHİN, Süleyman). (Türkiye’de Kalkınma ve İşbirliği Dış Yardımlarının Kurumsallaşması), (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, (2013).

Çalışmanın konusu, Dünya’da sürekli gelişen uluslararası yardım stratejilerinin paralelinde, Türkiye’deki yasal düzenlemeler ve uluslararası kuruluşlarla yapılan anlaşmalara göre oluşan kurumsallaşma sürecini incelemek ve önerilerde bulunmaktır.

Günümüzde nitelik ve nicelik olarak çeşitlilik gösteren uluslararası yardımların başlangıcı, 1. Dünya Savaşı sonrası ve 2. Dünya Savaşı sürecinde, ABD’nin Rusya, İngiltere, Fransa, Yunanistan ve Türkiye’ye yaptığı yardımlardır. ABD söz konusu yardımlarını bilahare ünlü Truman ve Marshall yardımlarını planlamak ve uygulamaya koymak suretiyle devam ettirmiş ve zaman içinde birçok dönüşüme tabi tutmuştur.

Temel insani değerlerin uluslararası sözleşmelere bağlanarak ön plana çıkması; yoksulluk, geri kalmışlık ve terör ile mücadele, geleneksel olarak eski sömürgelerine yardım eden sanayileşmiş batı ülkelerini, diğer bölgelere de yardım etmeye zorlamıştır.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı bünyesinde UNDP koordinatörlüğünde kalkınma programları uygulanmaya başlanmış ve Marshall Planı ile doğan OEEC, Türkiye’nin de kurucu üyesi olduğu OECD’ye dönüştürülmüştür. Diğer yandan 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan güç dengesinin ortaya çıkardığı NATO, Varşova Paktı’nın dağılmasıyla amaç değiştirmiş ve Barış İçin Ortaklık Projesini uygulamaya koymuştur. Bugün bütün dünyada, birçok ülke, BM alt kuruluşları, OECD, uluslararası finans organizasyonları ve sivil toplum kuruluşları Binyıl Kalkınma Hedefleri olarak belirlenen ilkeleri uygulamaya çalışmaktadır. Ancak bazı ulusların ‘sömürge’ konusundaki geçmiş tecrübeleri bazı tartışmalara da yol açmaktadır.

Uluslararası yardımlar çerçevesinde Türkiye'ye bakıldığında, önceleri Marshall Planından ve NATO'dan yardım alan ülkeler arasında yer almış olmakla birlikte, 1. Dünya Savaşı sonrası Afganistan'a, 2. Dünya savaşı sırasında ise Yunanistan'a kendi imkânları ile yardımlar yaparak, yardım veren ülke konumunda da bulunmuştur. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte SSCB'nin dağıldığı coğrafyada ortaya çıkan Türk Cumhuriyetlerinin sosyal ve ekonomik durumu, Türkiye Cumhuriyeti'ni dış yardımlarını artırmaya zorlamıştır. Türkiye daha sonraları Dünya'daki bütün problem alanlarına değişik tanımlamalarla yardım yapmaya başlamıştır. Fiili yardımlar devam ederken, arka planda yasal düzenlemeler yapılmış, yeni kurumlar kurulmuş ve mevcut kamu kurumlarına yeni ilave görevler verilmiş; ikili ve çok uluslu anlaşmalar imzalanmış ve böylece Türkiye, dış yardım kapasitesini sürekli geliştirdiği bir sürece girmiştir.

Hatta Türkiye, uluslararası yardım arenasında örnek olarak gösterilen ve takdir gören uygulamalar geliştirmiştir. Bu bağlamda, temel görevi dış yardımları planlamak ve uygulamak olan kurumlar, hedef ülkelerin ihtiyaçlarını, süratle, etkin ve ekonomik olarak karşılamak için yurtiçi hizmet veren kamu kurumlarının uzmanlık birikimlerini mobilize etmeye başlamışlardır. Zaman içinde faaliyet konularında uzmanlık kapasitesine sahip sivil toplum teşkilatlarının da bu organizasyona dâhil olması ile çok aktörlü ve güçlü bir dış yardım yapısı oluşmuştur.

Bölgesel gelişmeler Türkiye'yi sığınmacı kabul eden bir ülke statüsüne getirmiş ve sığınmacı sayısı olağanüstü rakamlara ulaştıkça, Eximbank gibi finansman kuruluşlarının yaptığı yardımlar ile başlayan süreç, Genelkurmay ve İçişleri Bakanlığı gibi güvenlik kurumlarının yardımlarının ön plana çıktığı bir sürece dönüşmüştür.

Eski sömürgeleri ile ilişkilerini dönüştürerek sürdüren batı ülkeleri ve küresel ekonomide yeni 'Pazar' kazanma mücadelesi veren sanayi ülkeleri ile Türkiye'nin yolları doğal olarak ayrılmış ve Türkiye 'nerede kriz varsa oraya koşmayı' dış yardım stratejisinin odak noktası olarak belirlemiştir. Türkiye'nin oluşturduğu bu çok aktörlü, esnek ve yüksek kapasiteli yapı şimdiye kadar istenen faydayı sağlamıştır. Ancak, yapısı gereği risklere de açıktır.

Çalışma, işte bu kurumsal yapıyı irdelemekte; yapının güçlü yönlerine işaret etmekle birlikte; yapıya yeni boyutlar kazandırmaya, noksanları gidermeye ve zayıf yönleri iyileştirmeye yönelik somut öneriler ortaya koymaktadır.

ANAHTAR KELİMELER:

- 1- Dış yardımlar
- 2- Uluslararası işbirliği
- 3- Uluslararası örgütler
- 4- Kurumsallaşma
- 5- Geri kalmışlık

ABSTRACT

(ŞAHİN, Süleyman). (Institutionalization of Development and Cooperation Foreign Aids in Turkey), (Master's Thesis), Ankara, (2013).

The subject of the study is to examine the institutionalization process of foreign aid implementations in Turkey, emerged to meet necessities of related international agreements and national legal arrangements, in parallel position to constantly evolving international aid strategies in the world and make suggestions on above mentioned institutionalization process.

The beginning of international aid mechanism which displays variety in kind and quantity today is U.S.A's aids to Russia, Britain, France, Greece and Turkey post World War I and during World War II. The United States has carried on this kind of aids by planning and implementing the well-known Truman and Marshal aids and transformed the aid modality many times over time.

Emerge of core human values to forefront in connection with international agreements, struggling under poverty, backwardness in economic development and combat with terrorism have forced the western industrialized countries which traditionally support their former colonies, to help other regions as well.

Implementation of international development programs has started within the United Nations Organization and the OEEC which was born in connection with Marshal Plan, was transformed to OECD including Turkey as a founding member country. On the other side, new power balance emerged after World War II caused establishment of NATO which changed its goals as a result of dissolution of Warsaw Pact and started "Partnership for Peace Project". Today, many countries all over the world, the UN, OECD, international financial organizations and non-governmental organizations are active on implementation of the principles lined up by the Millennium Development Goals. However some Nations' past experiences in colonialism give rise to some controversies.

If Turkey is taken under observation within the framework of international aids; although it was first on the platform of recipient countries of the Marshal Plan and NATO; it also took place on donor countries' platform by delivering aid out of its own resources to Afghanistan post World War II and Greece during World War II. Especially the socio economic position of the Turkish countries in middle Asia which gained independence as a result of collapse of the USSR forced Turkish Republic to increase level of external aid. In this context, Turkey has continued delivering aid under various definitions to all problem areas in the world. During the course of de facto aid deliveries, legislative arrangements have been realized at the background, new institutions established, new tasks assigned to the existing public institutions, bilateral and multilateral agreements signed and thus Turkey has entered a process where it has improved its foreign aid capacity constantly.

Even, Turkey has developed applications which have been shown as examples and appreciated by the international foreign aid community. In this context, the public institutions which are directly responsible for planning and implementing foreign aids have found out a new way to meet the needs of the targeted countries effectively, efficiently and on the right time by mobilizing the specialized knowledge and skills of other public institutions which normally deliver domestic services. Over time, by inclusion of civil society organizations which possess special expertise capacities in their operational areas, into the national foreign aid alliance, a multi-discipline and powerful structure has been composed.

Regional developments have pushed Turkey to asylum accepting country status and as the number of asylum seekers increased to extraordinary levels, the aid process which began with financial aids of Eximbank was transformed to new modalities where General Staff and Ministry of Interior Affairs as security institutions came to the forefront.

Turkey's course was naturally diverted both from industrialized countries which combat for new markets in global economy and western countries which carry on their old colonial relations by applying transformations on them and Turkey has determined the focal point of its foreign aid strategy as "running there where there is a crisis". This multi-actor, flexible and high-capacity structure which was developed

by Turkey has provided the expected benefit so far. However it is also exposed to risks.

The study examines this multi-institutional national structure; points out its strengths and on the other hand, makes concrete and definite suggestions on inclusion of new dimensions to this structure, improvement of weaknesses and completion of gaps.

KEY WORDS:

- 1- External aids
- 2- International cooperation
- 3- International organizations
- 4- Institutionalization
- 5- Behindhand